

**50 წიგნი, რომელიც უნდა წაიკითხო,
სანამ ცოცხალი ხარ**

წიგნი 33

გამომცემლობა პალიტრა L
თბილისი, 2012

UDC (უპაპ)821.353.1-11
3-192

„50 წიგნი, რომელიც უნდა წაიკითხო, სანამ ცოცხალი ხარ“

ეს პროექტი მსოფლიოს არაერთ ქვეყანაშია პოპულარული.

სხვადასხვა გამოკითხვის საშუალებით, მკითხველი ირჩევს 50 საუკეთესო წიგნს მსოფლიო ლიტერატურის საგანძურიდან. საქართველოში „კვირის პალიტრის“ ამ პროექტს მრავალი ათასი ადამიანი გამოეხმაურა. სწორედ მათი დადგენილია იმ რჩეული წიგნების ნუსხა, რომელიც „პალიტრამედიაში“ რეალურ ბიბლიოთეკად აქცია.

ეს წიგნი მსოფლიო ლიტერატურის ამ უნიკალური ბიბლიოთეკის ნაწილია.

© გამომცემლობა პალიტრა L, 2012

ყველა საავტორო უფლება დაცულია.

ISSN 1987-9628

ISBN 978-9941-19-278-4

პაშა-ფუაველა

პოეზიები

აღუდა ქეთელაური

(ხეცურების ცხოვრებიდამ)

I

მაცნე მოიდა შატილსა:
— ქისტებმა მოგვცეს ზიანი,
დაგვიწიოკეს მწყემსები,
აენია, ავი-ზნიანნი.
აღუდა ქეთელაური
კაცია დავლათიანი,
საფიხენოს თავში დაჯდების,
სიტყვა მაუდის გზიანი;
ბევრს ქისტს მათჯრა მარჯვენა, —
სცადა ფრანგული ფხიანი.
ცუდას რად უნდა მტერობა,
კარგია მუდამ მტრიანი!
ქისტებს წაუსხამ ცხენები,
აღუდაისიც ფთიანი.
გუმან აქვ, გადაავლიონ
არხოტის თავი მთიანი,
გადაბერტყინონ ნალითა
ქუჩი მთებისა, ცვრიანი.
ეს რო აღუდამ გაიგო,
თოფს დაუპირა ტალიო;
აისხა იარაღები,
გაათხავიდის ხმალიო;
გაუშინჯიდის ვადანი,
ხმალს არ მაუტყედეს ტარიო.
ცისკრის ხანია, მტერს მისდევს
კლდის შავარდენი ჩქარიო.
გათუნებისას ჭიუხში
შურთხმა დარეკა ზარიო,
ძაღლებს კი სძინავ თუოზე,
ჯერ არ გაშლილა ცხვარიო.

მალე შააგლო ალუდამ
ქისტების ნაგალს თვალიო.
მარჯვედვე გადაეწია,
თოფმა გაიღო ჩქამიო:
ერთს ქურდ-კანტალას ღიღღველსა
ცუდი დაუღვა წამიო;
გადავარდება ცხენხეით,
ყელ-თავქვე ეკიდებისა;
ნატყვიარი სჭირს ბეჭის თავს,
ზედ ცეცხლი ეკიდებისა;
ამხანიგ-მოკლულ ღიღღველი
ჩახმახსა ეზიდებისა.

გამასტყვრა მუცალის თოფი, —
კლდის პირი დაიშლებოდა,
ნადიძი ტყვიის ალუდას
კალთაში ჩაეშლებოდა.
— არა გჭირსაა, რჯულ-ძაღლო?! —
მუცალი ეუბნებოდა.
— ნუ გგონავ, მჭირდეს, რჯულ-ძაღლო,
ყმასა გუდანის ჯვრისასა.
ხმა ალუდაის თოფისა
ჭუნასა ჰგვანდა ცისასა.
— არ მოგხვდაუა, რჯულ-ძაღლო? —
ისევ ეძახის იმასა.
— მუცალს არა სჭირს, რჯულ-ძაღლო, —
ნამტვრევს მამლიდა კლდისასა...
— ოჰო, ქუდ გაუხვრეტია,
წვერებსა სტუსავს თმისასა.
— ძაღლა დაგიცდა, ბეჩავო,
კენჩხას არა სჭირს ძვლისასა.
გამოსტყვრა მუცალის თოფი,
ტყვია ჩქამს იზამს მქისესა,
გაუტუნს ქეთელაურსა
საპირის-წამლეს რქისასა.
— არც ახლა გჭირსა, რჯულ-ძაღლო?! —

ზედაც დაჰვედრებს იმასა.
— არა სჭირს, არა, რჯულ-ძაღლო,
ყმასა გუდანის ჯვრისასა,
გამმარჯვედ ჯვარი დაჰყვების,
ძალს შაახვეწებს ღვთისასა.
გულს არ ჰხვდა, ნუ გეგონების,
ამტერედა წამლის ქისასა.
რაკი სრევაზე მიდგება,
ჯავრს არც მე შაჰვამ მტრისასა.
შატილიონის ნასროლი
ქისტს უმტერევს გულის ფიცარსა.
— არც ახლა გჭირსა, რჯულ-ძაღლო?! —
შამაუჭყეილებს ქისტასა.
— გულში მჭირს, გულში, რჯულ-ძაღლო,
ვაჰ, ცდასა მუცალისასა!
ძმაც ხო მამიკალ, მეც მამკალ,
რა ვუთხრა ძაღლსა ღვთისასა?
მუცალს არ სწადის სიკედილი,
ფერს არა ჰკარგავს მგლისასა,
მაჰგლეჯს, დაიფევს წყლულშია
მწვანეს ბალახსა მთისასა.
ერთიც ესროლა ალუდას,
ხანს არა ჰკარგავს ცდისასა.
თოფიც ალუდას გადუგდო,
ერთს კიდევ ეტყვის სიტყვასა:
— ეხლა შენ იყოს, რჯულ-ძაღლო,
ხელს არ ჩავარდეს სხვისასა.
სიტყვა გაუმრა პირზედა,
დაბლა გაერთხა მიწასა.
ალუდას თოფი არ უნდა,
ატირდა როგორც ქალიო;
არ აჰყრის იარაღებსა,
არ ეხარბება თვალიო.
თავით დაუდვა ხანჯარი,
ზედ ეკრა სპილოს ძვალიო,

გულზედ ძეგლიგი¹ დაადვა,
მკლავზედ ფრანგული ზმალიო.
მარჯვენას არ სჭრის მუცალსა,
იტყოდა: „ცოდვა არიო;
ვაჟკაცო, ჩემგან მოკლულო,
ღმერთმა გაცხონოს მკედარიო.
მკლავზედავ გებას მარჯვენა,
შენზედ ალალი არიო,
შენ ხელ შენს გულზედ დამიწდეს,
ნუმც ხარობს ქავის კარიო,
კარგი გყოლია გამდელი,
ღმერთმ გიდღეგრძელოს გვარიო!“
სიგძივ გაჰხურა ნაბადი,
ზედ გადაადვა ფარიო.

II

მზემ აიწია ცაზედა,
ნისლებმ დაწირეს ხევები;
მისჯარებიან ცის კიდეს
კავკასიონის ღვები.
აშლილან სანადიროდა
ქორებ, ფრინველთა მღვევლები;
სოენი არწივებს მასღვეენ,
მუქთად ჭამისთვის მხლებლები.
ჯიხენი მაებნენ მყინვარსა,
მადლი რქათ ადგა ღვთისაო.
ხევი-ხევ შამოყრანტალეებს
ყორანი ავის ხმისაო:
„მამკვდარა ქისტი მუცალი,
თვალნ უნდა ვსჭამნე ყმისაო,
გულ-ღვიძლი ამოვარიდო,
კალთა დავხურო მხრისაო“.
შატილს ჯერ არ ჩასწლომია

---

¹ თოფია.

შუქი შუადღის მზისაო,
არ ჩაუშვებენ ჩამსვლელსა,
ცა ახურია კლდისაო.
ყმა მოიღოდა გორი-გორ,
არ ეწონება თავია;
პირს დასწოლია ნისლეები,
გულით ნადენი, შავია.
ტანტაზე დაუკიდებავ
მუცალის ძმისა მკლავია,
ვერც ხლით მორთული ბაზალა¹, —
ეგ ხოროსნული ხმალია.
მეება ჭიუხიანსა,
სადაც იმედას ქავია,
ზაფხულს თოფის ხმას იყურებს,
ზამთარ ჩამუდის ზვაგია.
ბევრჯელ მაასწრო დელგმამა,
ჰყეფდა ყორანი შავია.
დაჰვამფალებდა თავზედა
გაუმაძღარი სვაგია,
ვერვინ მაჰრივა იღბალი,
ვერავინ უყვა ავია.
ურჯულოს ხელებსაჲ აღნობს
ზედ მზის სხივები მწვავია.
გველმა ვერ გაჭრა ლიბოი,
დღესაც ცოცხალიჲ არია.
ზოგჯერ ავდარი დადგება,
ზოგჯერ მზე ბრწყინავს, დარია.
რა უყვათ, ბევრი უნახავ
ულვაშ-აშლილი მკედარია!
ბევრჯელ წასულა საჭალოდ
დახოცილთ სისხლის ღვარია;
შაულებია წითლადა
ავი არდოტის წყალია.
ვისაც მტერობა მასწყურდეს,

---

¹ თოფია.

გააღოს სახლის კარია,
სისხლ დაიგუბოს კერაში,
თვითანაც შიგვე მდგარია.
ღვინოდაც იმას დაჰლეუდეს,
პურადაც მოსახმარია.
პირჯვარი დაიწეროდეს,
მითამ საყდარში არია.
სისხლშია ჰქონდეს ქორწილი,
იქ დაიწეროს ჯვარია,
დაიპატიჟოს სტუმრები,
დაამწკრიოდეს ჯარია.
სისხლში დაიგოს ლოგინი,
გვერდს დაიწვინოს ცალია,
ბვერი იყოლოს შვილები,
ბვერი ვაჟი და ქალია;
იქვე საფლავი გათხაროს,
იქ დაიმარხოს მკვდარია.
შენ რო სხვა მაჰკლა, შენც მოგკვლენ,
მკვლელს არ შაარჩენს გვარია.

შატილს გადმოდგა ბანებზედ
ხვესურთ ქალი და რძალია,
გამეგებნენ ალუდას
ძმა, ძმისწულები სამნია.
ბვერს უნდა ამბის გაგება,
ბვერნი მოვიდნენ სხვანია.
მიულოციან ალუდას:
— სახელიანიმც ხარია!

ბებერი ჰკითხავს უშიშა
ალუდას ამბავს ცდისასა.
უამბობს ქეთელაური
ამბავს დილღველის მგლისასა:
„აქით წასულმა, უშიშავ,
კვალი შავაჭერ მთისასა,
მოკლედავ გადავეწივე.
ნავალ დავატყვე ქვიშასა.
ორნ იყენენ, თოფი ვიხმარე,

წვერს ვერ ვუწვდენდი ხმლისასა.
იმ ცხონებულსა მუცალსა,
რკინა სდებიყო გულადა!
— რას ამბობ? ქისტის ცხონება
არ დაწერილა რჯულადა.
— მით ვაქებ ვაჟკაცობასა,
არ იყიდება ფულადა.
სამ მე ვესროლე. სამ — იმან,
მესამით დავასრულია.
მკერდზე ნაკრავმა ტყვიამა
გაუნადობა გულია.
ნატყვიარს ბრძამით იფევედა,
ისრე დალია სულია.
სულს არ აცლიდა ამოსვლას,
კიდევ მიხსენა რჯულია.

ჩვენ ვიტყვით, კაცნი ჩვენა ვართ,
მარტოთ ჩვენ გვზდიან დედანი;
ჩვენა ვსცხონდებით, ურჯულოთ
კუპრში მიელის ქშენანი.
ამის თქმით ვწარა-მარაობთ,
ლთიშვილთ უკეთეს იციან.
ყველანი მართალს ამბობენ
განა, ვინაცა ჰფიცვიან?!

ვერ გავიმეტე მუცალი
მარჯვენის მოსაჭრელადა,
გული გამიწყრა, არა ჰქნა,
რაც საქნელია ძნელადა:
„დაე დააკლდეს სახელსა,
მე გირჩევიარ მრჩეველადა“.

ხევსურთა ახალ-უხლები
გადაიქციან ტყემლადა,
ავად შაჰხედნეს ალუდას,
შაუძრახნიან ხმელადა:
„მოკვდი, სიკვდილი გირჩევენავ,
რა ხარ სიცრუის მთქმელადა;
აიხსენ გველის-პირული,

დიაცთ გაღუგღე ცხემლადა;
ფარი — ქსლის ჩასაბეჭავად,
ხირიმ — გაუღვან გარადა;
ღამბაჩა გამაადგებისთ
საბრუნლად, თითისტარადა!
გამოჰქცევიხარ ქისტისეილს.
გაღუქცევიხარ ქალადა.
მაჰკალ, მარჯვენა არ მასჭერ,
უკვენ მისდევდი მა რადა?!“

ზურგი აქციეს ალუდას
პირითა ჯავრიანითა;
თავ-თავის სახლებს მიჰმართეს
ჭერხოთით კარიანითა.
გაწირეს ქეთელაური
გულითა ნარიანითა,
სახელსა ალუდაისას
იძახდენ ბრალიანითა.

შატილს მინდიაც მოიდა
ზერდაგით რვალიანითა,
წელზე ნარტყამის ფრანგულით,
მკლაგითა ფარიანითა,
თორმეტის ქისტის მამკლაგი
შუბითა ტარიანითა.
ირემს ჰგავ მინდის წითლაი¹
შუბლითა მთვარიანითა.
ალუდას აუგს ეტყოდენ
სიტყვითა შხამიანითა.
იწყინა, შუბლი დაკეცა
ნაოჭით ზარიანითა.
— ნუ იტყვით ვაჟკაცის აუგს
ენითა ქარიანითა.
ადვილად მტერი მოგიკვდესთ,
ადვილ გავიგო მართალი,
ბევრ დაღონება არ გვინდა,

---

¹ცხენი.

ერთი დღის მეყოს საგძალი,
გზა-კვალი არ ამერევა,
ყოველ მხრივ ვიცი სავალი,
დღესავ მოგივით მინდია,
მანამ დაბრძანდეს მრავალი.

ქუსლი ჰკრა, წითლა გამაღდა,
ნიავექარივით მავალი.

III

დაბნელდა, წყალნი ტირიან,
კალთა გვეზურვის ღამისა;
დროა ვარსკვლავთა ჟიკჟიკის,
მცვრევა ბალახზედ ნამისა,
მკვდართ სულთ საფლავით გამოსვლის,
დრო მათ სიმღერის წყნარისა.

ღევი გამოვლენ კლდიდამა,
ხევ-ხუეში ეხეტებიან.

ყველამ ივანშმა და ახლა
საძილედ ეშადებიან.

— პურ მიირთვიო, — აღუდას
და-დედან ეხეწებიან.

— მე პურ არ მინდა, დედაო,
გული შამეკრა რადამე,
წუხელ ცუდ სიზმრები ვსინჯე,
რიგში ვიყოდი სადამე.

წინ გვედვა მიცვალებული,
ხვესურნ შაწყენით ისხდენა.
სალაშქროდ დამზადებულნი,
ზოგნი კარებზე იდგენა.

მენაც იქ ვიყავ, ვსტიროდი,
როგორც წესია კაცისა.

გუმანი მქონდა სალაშქროდ,
ხანიც მოვიდა წასვლისა.

ერთს წამს ხელ ვინამ დამტაცა,
ტარი ჩამიდვა ხანჯრისა.

შავხედენ, მუცალი იყო,
 ტანთ ეცვა ჯაჭვი რვალისა,
 გულზე ემჩნია ნიშანი
 მე-ღ იმის ბრძოლის წამისა,
 ეფინა ნატყვიარშია
 ლეგა საფევი ბრძამისა.
 კლდედ იდგა, გაუტეხლადა,
 ცრემლ არ ჩამოსდის თვალისა.
 „მინდა სიკვდილი, არ ვკვდები,
 მამკალო, მითხრა ხვეწნითა.
 თქვენ დაგრჩეს წუთისოფელი,
 მე კი წავიდე ქვეყნითა,
 დაძეღით, ხევსურთ შვილებო,
 ლაშქრობით, ხმლების ქნევითა“.
 დაუჯე, ჯამ ვინამ დამიდგა,
 კაცის ხორც იყო წვნიანი,
 ვსჭამდი, მზარავდა თუმცა ღა
 კაცის ხელ-ფეხი ძელიანი.
 რასა ვსჩადიო, ვსჯავრობდი,
 უმსგავსი, შაჩვენებული.
 „ჭამეო, — რამამ მიძახა,
 ნუ ჰხდები გამტერებული:
 კიდევ მიმირთვით აღუდას
 წვენ-ხორცი გაცხელებული“.
 მიმატეს კაცის უღვაშით
 წვენ-ხორცი შანელელებული...
 სიზმართ დამტანჯეს, იმით ვარ
 გუნება-აღელვებული.

IV

თენდება, მთის წვერნ დაწითდენ,
 ნისლნი აგროვდენ მთებზედა.
 დგება, იღვიძებს სოფელი,
 მგზავრი მიდ-მოდის გზებზედა.
 სოფნი სამგზავროს წავიდენ,

მთა-ბარს მათვლეს თვალია;
 რამდენს ფრაშ-ფრაშში არიან,
 ცას ვერ გააუღლეს კვალია!
 ვინ მოდის წითლის ცხენითა,
 გამაიარა წყალია?
 — მოხველ მშვიდობით! — მინდიას
 ხვესურთა შაუძრახნიან.
 რა მაიტანი ამბავი? —
 შორითვე დაუძახიან.
 — ახლებო, სისხლი გიფუისთ,
 სჭრითა და ჰკერავთ გულითა,
 გულს ათრევენებთ გონებას,
 თავს აჭრენებთ ცულითა,
 ადვილ ვერ იცნობთ ვაჟკაცსა
 მის ვაჟკაცურის რჯულითა!
 ერთურთს ნუ დააჩაგვრინებთ,
 გული-დ გონება ძმანია.
 მართალი არი ალუდა,
 თავს არ დამექცენ ცანია!
 თუ არა გჯერათ, ქისტისა,
 აი, მოჭრილი მკლავია.
 ენა ქარქაშში გეჭვიროსთ,
 ადვილ ნუ იტყვით სიტყვასა,
 ადვილ ნუ იტყვით ვაჟკაცზე,
 არა ვარგაო, იმასა!
 ხელი ალუდას მიართვის:
 — წაიღ, მიაკარ ქავადა!
 — თუ ხელის მოჭრა მდომიყო,
 გან ვერ მოესჭრიდი თავადა?
 ვერ გიქნავ კარგად, მინდიავ,
 საქმე მოგიერთავ ავადა;
 რაად მინდარის, ვერ მიხმლობს,
 არ გამოდგება ფარადა;
 მთაში წავიღო, არ მითიბს,
 არც მარგებს თივის კავადა.
 წაიღე, თუ გწამ უფალი,

ნუღარ მაჩვენებ თვალითა.
კაის ყმის მარჯვენა არი,
გული მეწვება ბრალითა.
რაად სწყრებიან ხვესურნი,
რადა ტყვრებიან ჯავრითა?!
მტერს მოგკლავ, კიდევ არ მოვსჭრი
მარჯვენას მაგათ ჯაბრითა!
„წესი არ არის მტრის მოკვლა,
თუ ხელ არ მასჭერ დანითა“.
ვაი ეგეთას სამართალს,
მონათლულს ცოდვა-ბრალითა!

V

ჟამი მოვიდა საუფლო.
ხალხი ხატობას დიოდა:
უნდა აცნობონ ბატონსა
ვისაც კი რამა სტკიოდა.
მოქუჩდა ქალი და კაცი
სახეწერთ ცხერთ და ხართა;
მიართმევდიან ბატონსა
სახეწარს ბედლის კართა.
ეს ვინდა მოდგა, ნისლივით,
თითბრით ნაზიკის ხმალითა?
ხვეის ბერს აძლევს მოზვერსა,
დადგა დახრილის თავითა.
— ვის ამწყალობნებ, ალუდავ,
ამა კურატით შავითა? —
ჰკითხავს ალუდას ხუცესი
გადაწეულის მკლავითა.
დიდია ჩვენი ბატონი —
გუდანის ჯვარი თავითა,
საყმონიც ძლიერნი ჰყვანან,
ღვთითა და ღვთისა ძალითა.
კარგი ყმა უყვარს ბატონსა,
წყალობა ემეტებისა;

ვაჟკაცნი იმედიანნი
ჩვენს ბატონს ებედებისა.
მითხარ სახელი, ვის სწირავ,
იმასამც შაწირება.
ხანჯარს აიდრობს, დიდების
სათქმელად დაედირება.
— ეგ სამხვეწროა, ბერდიავ,
ძოდან მოკლულის ქისტისა.
მუცალს ეტყოდენ სახელად,
მაუნათლავის შვილისა.
კარგადაც დამიწყალობნე,
გამიმეტებავ მისთვინა,
როგორც უნდომლად მოკლულის
თავის ლამაზის ძმისთვინა.
— გაურჯულებულს არჯულებ,
შენ ეგ არ შაგიხდებისა,
ქისტისად საკლავის დაკვლა
კარგად არ მოგიხდებისა.
მამით არ მოდის ანდერძი,
პაპითა-დ პაპის-პაპითა,
გონთ მოდი, ქრისტიანი ხარ,
ურჯულოდები მაგითა;
ემშაკს ნუ მისდევ... ეგ სიტყვა
როგორ ამოგცდა ბაგითა?!
რამდენ სხვა მაჰკალ, შენს ქაფზე
ხელებ ჯღრდესავით ჰკიდია.
ზოგი ლეკისა, სხვა ქისტის,
მარჯვენების ხილია;
ციკანიც არვის დაუკალ,
განლამც კურატი დიდია.
როგორ ვახვეწო უფალსა
ძალდი, ძაღლების ჯიშისა,
მანამ სჯობს, ცანი დამექცნენ,
ზურგი გამისკდეს მიწისა,
ან თუ ზღვამ დამნთქას უძირომ,
სადილი ვსჭამო ქვიშისა!

ფერი ეღება ბერდიას,
 ფერი სხვა-რიგის შიშისა.
 — ზღვენსა ნუ გამიმსუბუქებ,
 მადლი თუ გწყალობს ღვთისაო,
 ყმა ვარ მეც გუდანის ჯვრისა,
 ხევსური თქვენის წყლისაო,
 მითომ ერთნი ვართ, ბერდიაჲ,
 მცხოვრებნი ერთის მთისაო.
 — ტყუილად სცდები, ალუდაჲ,
 ტყუილად იცვეთ პირსაო.
 გაჯავრდა ქეთულაური,
 ფერი დაიდვა მგლისაო;
 ხელი გაიკრა ფრანგულსა,
 შუქი ამოხდა მზისაო.
 უქნია მოზვერს ქედზედა,
 თაჲი მიგორავს ძირსაო.
 თან შაეხვეწა ბატონსა,
 ნუ შამიცოდებ შვილსაო,
 ალლადა ჰქონდეს მუცალსა,
 მაგ მოუნათლაჲ გმირსაო.
 ბერდია ჯაგარაშლილი
 ხალხისკე იზამს პირსაო.
 — გაგონილაა, — იძახდა, —
 ასრე აგდება რჯულისა:
 საკლავს თვითონ ჰკლავს ალუდა,
 მამხსენე ქისტის სულისა,
 ხალხო, მინდარის გავიგო
 პასუხი თქვენის გულისა.
 დაჯარდით, ხევსურთ შვილებო,
 ყველანი — დიდნი, მცირენი, —
 სამართალი ვქნათ, ვუმტვრიოთ
 ალუდას სახლის დირენი;
 ნუ დაინანებთ, ექმნენით
 ცოლ-შვილის ამატირენი.
 მოკვეთილ იყოს, სხვა ქვეყნის
 ცა-ღრუბლის შანამზირები.

წადით, უმტკვრიეთ შავ-ბნელსა
სახლისა, ციხის კარები.
ცეცხლი მიეცით საძნოვარს, —
ცასა სწვდებოდეს ალები,
სათემოდ გამოირეკეთ
ცხვარი, ძროხა და ხარები.
შატილს ცოლ-შვილი უტირეთ,
გუდანს — შინშნი და ქალები;
ჰრისხამდეს ჩვენი ბატონი,
არ არის შასაბრალები.

ამის გამგონე მინდიას
მაუწყელიანდის თვალები,
ველარასა ჰშველს ალუდას,
გულზე გადიწვევის მკლავები,
შასმულებმ ხვესურთ შვილებმა
მაიმარჯვიან ფარები,
უნდა სცან ქეთელაურსა,
კაპასად ჟღერენ რვალები.
ჯარად დამსხდართა ხვესურთა
თავზედ წაადგა ბალები,
ერთს ხელში დაუჭერია
მარჯვენის ნახრაჲ ძვალები.
— ვაჟნო, ვინდომებ თქვენთვისა
წყალობას ბატონისასა,
საკარგემო დამალეინეთ,
მოგიტანთ ხელსა მტრისასა.
ყორანს მიჰქონდა ბრჯღალითა,
ყურეს უმარჯვდა კლდისასა.
იმ დროსა ვსტყორცნე ისარი
ლაღად მიმაჲვალს ცისასა;
მართალ გამოდგა ნასრევი,
ყორანს უვლიდა ფრთისასა;
კლანჭით გაუშვა ნადავლი,
გადმეესრია მიწასა.
— მუცალის მარჯვენა არი,
მიზეზი ხვესურთ რჩევისა, —

წყრომით იტყოდა მინდია, —
მიზეზი იმათ წყევისა;
მე მივუტანე ალუდას,
ფერი დაუადევ წყენისა;
რო არ მიიღო ალუდამ,
სიღრმე ვაჩვენე ხევისა.

— წაიღეთ, — ამბობს ბერდია, —
ტოტი ურჯულოს ძაღლისა,
არა ვართ ხევსურთ შვილები
ყმანი ეშმაკის, ალისა.

ძაღლს მიუგდიან საჭმელად
ხელი მუცალის მკლავისა.
პირი არ ახლო ქოფაკმა,
მორთო ღმუილი ბრაღისა.

ხევის ბერ იტყვის ბერდია:
— ხევსურნო, ნახეთ თვალითა:
ძაღლი ძაღლის ძვალს არ სტეხსო,
თქმულია იმავე თავითა.
ქისტის მარჯვენას ბაღლები
დაბლა ათრევენ კავითა.

VI

თოვლი სთოვს, ქარი ბობოქრობს,
ყელებ შაკრულა მთებისა;
ჩამოდის ხეად ზოვები,
ჩამონასხლეთნი კლდებისა.
გაუბამ ყინულს ლურჯადა
უბე-კალთები წყლებისა,
მიუნაქრია ერთიან
ვიწრო სავალი გზებისა.
ვის მასწყენია სიცოცხლე,
გზას ის ვინ გაუდგებისა?
წინ მიდის მგზავრი, მიჰკვალავს,
ხუთიცი უკვენა ჰყვებისა.

სიმშლით შაწუხებული
მთას ღმუის ჯოგი მგლებისა.

„კარგს ნურას ჰნახავთ, ხევსურნო“,
ერთი დიაცი სწყრებისა.
„ავაჰმე, ჩვენო სახ-კარო,
ქვა-ქვაზე აღარ დგებო,
ციხეზე, ჭერხოს ბოძებზე
ქლა ყოვები სხდებო“.

დედა ეტყოდა ალუდას:
— შვილო, იარე ნელაო,
შენთან ვერ გავძლებთ ვერც მენა,
ვერც შენი ცოლი ლელაო,
ბაღლები აგვიბოჟირდა,
ხელ-ფეხ დაგვიზრა ძნელაო.
ვაჰმე, რა უგზოდ დაუდიართ,
ვაჰმე, როგორა ბნელაო!
ნეტავ არ დასჭირდება
ხევსურთა შენი შველაო?!
ვის რა წყალ-ჭალა გვისტუმრებს,
სად რა-რა დავილევითა?
უბინო, უსახ-კარონი
სხვაკანაც დაგიწყევითა.
ვეღარ მიუვალთ ჩვენს სახ-კარს,
გაღმა შატილის ხევითა.
თავის მიწა-წყლის გაწირვა
ძნელი ყოფილა მეტადა;
მამაკვდავს დაუფერებვიარ,
გონი გამხდია რეტადა.
მუხლებ არ მამდევს, გულშია
ბნელი ჩამიდგა სვეტადა.
ვაჰ, მამა-პაპის საფლაუნო,
კლდენო, დამდგარნო მწვეტადა!
ჯავრობით ეტყვის ალუდა:
— დიაცნო, ნუ ხართ ყბედადა,
მოდით, მამყევით, ვიდინოთ,
ღმერთმ ეს გვარგუნა ბედადა,

ჯვარს არ აწყინოთ, თემს ნუ სწყევთ,
ნუ გადიქცევით ცეტადა!

ერთხელ მაუნდა ალუდას,
ერთხელ მობრუნვა თავისა:
„მშვიდობით, საჯიხვეებო,
გამახარელო თვალისა!
მშვიდობით, ჩემო სახ-კარო,
გულში ამშლელი ბრალისა!
მშვიდობით, ჩვენო ბატონო,
ყმათად მიმცემო ძალისა!“

გაწირეს მგზავრთა სამუდმოდ
წყალი და მიწა თავისა.
შტერად დამდგარან მთის წვერნი,
ისმის ხვივილი ქარისა.
გადვიდნენ, ქელი გადავლეს,
თხრილი აღარ ჩანს კვალისა.
ერთი მაისმა შორითა
მწარე ქვითინი ქალისა.

[1888 წ.]

ბახტრიონი

I

დღემ დაიხურა პირ-ბადე,
მთებმა დახუჭეს თვალები.
აღარ შფოთობენ საფლავეში
გმირთ ოფლის მღვრელი ძვალები.
ქარი ქვითინებს... ღრუბელთა
ზარი თქვეს შესაზარები.
გული ვერ მოუფხანიათ,
ცრემლი სდით ალაზნიანი;
ჩარეცხეს, ჩაალამაზეს
მთების გულ-მკერდი კლდიანი.
გაცოცხლდა, ცას ემუქრება
ღრმა ღელე, წყარო-ფშიანი.
გადაიკრიფნენ ღრუბელნი,
ქუჩი გაწირეს ცვრიანი.
გაივსო რძითა მთათ ძუძუ,
დაუშრომელად რძიანი.
მოგესალმებით, ქედებო,
მომაქვს სალამი გვიანი,
ჩემსამც სამარეს ამკობენ
თქვენი დეკა და ღვიანი!
თქვენგანა გულობს ეს გული,
შიგ გრძნობა უდუღს ღვთიანი.
თქვენი მიწოვავ მეც ძუძუ,
ღალიან-ბარაქიანი.
ნუმც გაჯავრდება პირიშზე,
ნუმც დამწყველიან იანი,
რომ იმათ ღედის ძუძუთა
ვსუქდები ცოდვილიანი.
მეც მიგემებავ იგი რძე,
რითაც თქვენ დაიზარდენით;
თქვენავე გარგებსთ, დობილნო,
თუ უხვად დაიზარჯენით!

II

გორი რამ ჩასდგამს შუბის წვრად,
მუნა-იფნებით ფარული.
იქ ჰყრია დიდი ლოდები
შავფერი, ციხის-კარული,
ლიბო-დათხრილი კოშკები,
უმწეოდ ჩამოგვალული.
ბერი ტიროდა დიაცი,
ისმის ქვითინი ქალური.
რამდენი სიპები აწყვავ!
მოსჩანს აკლდამის პირები.
გმირთა სამარეს, როგორც ხატს,
სამთხვევლად დაუედირები.
ეს ფშაველთ სალოცავია,
დღეს დღეობაა ამისა.
არ ვიცი, თვალი მატყუებს, —
მიშლის წყვდიადი ღამისა!
ხალხს ნუთუ დაჰვიწყებია
წმინდა გიორგი თავისა?!
ეს რაღაც ცუდს საქმეს ჰნიშნავს,
მომასწავებელს ავისა.
საჯარეს დიაცს რა უნდა?
არ თუ ეშინის დავისა?
მარტოს აუნთავ სანთლები
და ხატიც უდიდება;
მარტოს დაუკლავ საკლავი,
თვითონვე უტყავებია;
მარტოდ-მარტოკას დიაცსა
ხატ-ღმერთი უხსენებია!
აქ არც ხვეისბრის ხმა ისმის,
არსად ფშაური ღრეობა.
ვინ გიჟი იტყვის იმასა,
რომ დღეს აქ იყოს დღეობა?!
ბრაღადა ბჟუტავს სანთელი,
ცრემლი წინ უდგა გუბედა.

მტრისამც დედასა გველი ჰკბენს
და ჩაუძვრება უბედა, —
გმირთა აღმზდელთა ძუძუებს
გაიხდის თავის ბუდედა!

III

უცბად გაისმა ფეხის ხმა,
კაცი გამოჩნდა უცხო რამ,
ჩამოგლეჯ-ჩამოწეწილი,
ერთი ყარიბი, უმნო რამ.
სანთლისა შუქზე წამოდგა
დატანჯულისა ფერითა,
მხარზე თოფ-გადაგდებული,
გაბუდებულის წვერითა,
დანჯღრეულ ქარქაშიანი
ხმალი წელს ერტყა წნელითა.
ადვილად საცნობი იყო
კაცი ფშაურის ერითა.
დადგა, დაეყრდნო თოფის ტუჩს,
ცრემლებს იწმენდა ხელითა,
იზიარებდა ბებრის დარდს
სახის შეჭმუხვნით ხმელითა.
თავისს დარდებში გართული
ღიაცი მიჰხვდა ვერასა,
ტიროდა, ემდურებოდა
ხოშარელთ ბედისწერასა.
გულს იმჯილაჟდა, ჰკითხავდა
ნანგრევებს ცრემლის დენითა:
„სრულ ჩვენ რადა ვართ ტანჯვაში,
კვნესა რად ისმის ჩვენითა?
როდემდის უნდა ვსტიროდეთ,
მიწა ვასველოთ ცრემლითა?
ან მიწა რად არა ძღება
დამდნარის გულის წვენითა?!
როდემდის უნდა ვიბანოთ

სისხლით პირი და ხელები?
შვილთა მაგიურად დედებსა
ძუძუს გვიწოდეს გველები?!
როდემდის უნდა ფეხითა
ვლახოთ ჩვენივე წელები,
ცეცხლები გვერტყას ათასი,
გულის, გონების მწველები?!
ვაჰმე, გაგვიწყდა, აღარ გვყავს
ამ ფშავის ხვეის მცველები!“
დიდხანს უცქირა უცნობმა
მოხუცის მოთქმას მწარესა;
მიჰხვდა, რომ უბედურება
სწვევია ფშავის არესა.
ათრთოლებულის ხმით ჰკითხავს
უცნობი უცნობს დიაცსა:

მგზავრი

ვინა ხარ, ნეტარ, დედილო?
ვისას რა მოსთქვამ ზიანსა? —
ვერ გაიგონა ნათქვამი,
ისევე ზარს ამბობს ხმიანსა...
— შენ გეკითხები, დედაო,
რად ჰსვამ ბალღამით ფიალსა?

სანათა (ბებერი)

მადლობა ღმერთსა, თუ კიდევ
კაცი ვიხილე თვალითა. —
ადგა და ჯოხზე დაეყრდნო
ხანხალით, ძალის-ძალითა.
— მოხვედი, შვილო, მშვიდობით,
შვილო, წყალობა ხატისა!
აღარ მეგონა, თუ მამრი
კიდევ მიწაზე დადისა...

მგზავრი

შენიმცა მწყალობელია,
შენთა შვილთა და ქმარისა.
ერთს გკითხავ, დედა-შვილობას,
მითხარ პასუხი ამისა:
დიაცს ვინ მოგცა ის ნება,
საქმე აკეთო მამრისა?
ვფიქრობ, დროება დამდგარა
იმ მეორ-მოსვლის წამისა.
ხომ არ აყრილან ფშაველნი,
ჩქამ¹ რო არ ისმის ხალხისა?
როგორც მინახავ, არ არის
ლხინი კაცის და ქალისა.
შენობა მინდა გავიგო,
ვარ თქვენის მიწა-წყალისა.

სანათა

ჩემ რა იკითხვის, დედილას,
უკლოსი, ბედით შავისა,
დაგკარგე ყველა თვის-ტომი,
ვინაც-კი მყვანდა თავისა...
წარღვნა დაგვეცა ხოშარულთ
წყეულის თათრის ჯარისა,
მამრთა შააკლეს მტერს თავი,
ხსენება გასწყდა კაცისა.
გასუქდა ხოშარის გორი
სამარეებით ხშირითა.
ვინც დავრჩით ცოცხლად დიაცნი,
დახოცილებსა ვსტირითა.
ჩვენ რო გვნახვენ მტირალთა,
ბაღღებიც ატირდებიან;
გლოვის მიზეზსა გვკითხავენ,

---

¹ ხმაურობა.

დედებს რო გვაკვირდებიან;
 არ მიიღებენ პასუხსა,
 უფრორე აყვირდებიან;
 ძუძუთ ვათირებთ¹ ბაღებსა,
 რძისთვინ რო აბირდებიან!²
 რად გვინდა დედებს შვილები?
 რაზე ვსწვალდებით, ნეტავი?
 გაჭზდი, გაღაღებს ვაჟკაცი,
 ლამაზი, გორის მდრეკავი.
 გაღაღებს, მაგრამ ტყუილად:
 დღეს მთელი, ზვალე მკვდარია;
 მოვა, წაიღებს უეცრად
 სისხლისა ნიაგ-ღვარია!
 პირსისხლიანის მსინჯველი
 შვილის, დუმმანიმც არია!
 სანათაი ვარ მე, შვილო,
 აფხუშოური ქალია,
 აქა ვარ გამოთხოვილი,
 ბერიძე მყვანდა ქმარია.
 შვილი გაუზარდე ვაჟკაცი,
 თითო ლომისა დარია.
 შვიდიუ გამიწყდა ერთს დღესა,
 მამაც იმათთან მკვდარია.
 ხომარის გორზედ დავმარხენ,
 თავზე დასტირის ქარია.
 ორს კვირას საფლავებ ვსთხარე,
 იმათ თავშესაფარია. —
 რა ეს სთქვა, ამოქვითინდა,
 ღვარა ცრემლები მწარია. —
 ჩემს ქმარ-შვილებთან ბევრს სხვასა
 გამოეჯარა კარია.
 ვინ ემსახუროს, მაშ, ხატსა?
 მაშ, ვინ აუნთოს სანთელი?
 მაშ, ვინ დაგვიკლას საკლავი?

¹ ვასუსუებთ, ვაჩუმებთ, ვაშოშმინებთ.

² მოუნდებათ, სურვილი აღეძვრისთ.

ვინ მოაკმიოს საკმელი?!
უკაცურთ კაცობა გემართებს,
მანამ სული გეჩრავ პირშია.
ხატიც შაგვინდობს ცოდვასა,
რო გვნახავს გასაჭირშია.
ეხლა ის მითხარ, დედილას,
სადაური ხარ, ვისია?
იქნება ჩვენობა გეთქმის,
იქნება იყო სხვისია?

მგზავრი

დედაო, დედა-შვილობამ,
მეც ბევრი ვნახე ჭირია.
ოცს წელს სრულ სხვიშვილად ვარ,
სამშობლო გამიწირია,
მათურელი¹ ვარ ძირადა,
სახელად მქვიან კვირია,
ჩემფერა უკეთურები
ყუნჭებიც ბევრი ჰხირია.
ფშავს უბინადროდ რჩენილი,
წაველ საძებრად ბედისა, —
ვაჰ, მოგონება ჩემის დღის
დამსხმელი არის რეტიისა!
მზიდველი არის ეს ქედი
ტანჯვისა მეტის-მეტისა.
ჩემი ამბავი შორს წავა,
მოკლედ რო მოვსჭრა სჯობია:
ვინ არ გეტყოდა ჩემს ამბავს,
ვინაც-კი ჩემი მცნობია;
ობლობის, ბეჩაობისა
დღესაც ზედ მამე ობია.
სად სიცოვეში ვგდებულვარ,
ორ-კვირაობით მშიერი,

---

¹ თემია.

არც ისე დროულიცა ვარ,
უცხოვს ვგონივარ ხნიერი...
ოცი წელია მწყემსად ვარ, —
თუშეთს, უცხოვსა მხარესა, —
და ფშავის ხევის სტუმარსა
მართო ვხედავდი მთვარესა.
საბაროდ გადმამავალთა
ამბავს ვკითხავდი წეროთა, —
რა წერილობას გაგვიწევს,
თოვლზე ამბავი ვწეროთა?
ოცს წელს მიწა მაქვ ლოგინად,
ცა მახურია საბნადა;
აუდარში შავი ნისლეები
ტანზე მეხვევა ნაბდადა.

სანათა

მიკვირს, ან ახლა რო მოხვალ,
ოცს წელს ნამყოფი სხვაგანა?

მგზავრი

საქმე გაჭირდა, დედილო,
ურჯულო თათრებისგანა:
დათარეშობენ... კახეთი
მისცეს ქარსა და ნიაფსა;
საცა ჰსურთ, ყურძენსა სჭამენ,
საცა — ჭანჭურს და ქლიაფსა,
აწიოკებენ ქალ-რძალსა,
ნამუსსა ჰხდიან ძალადა.
ჰკრეფავენ ურჯულოები
სილამაზესა დალადა.
არა ჰზოგავენ, დედილამ,
ვინც კი მაუათ თვალადა.
მთელი კახეთი ქცეულა
ჩიქილა-მოხდილ ქალადა.

არა სჩანს ხელის შამქცევი,
მტრის ამომყრელი ჯაგრისა,
კაცი არ ჩნდება შამყრელი
და წინ გამძლოლი ჯარისა.
იქ, ჩვენთანამდიც მოდიან,
ცხვარსა ფარობით გეტაცებენ.
არვინ გადურჩათ რჯულ-ძალთა,
ყველას ბეგარას ადებენ.
ვისაც ჰკვლენ გზა-გზის პირებზე,
თაუებს მარგილზე აგებენ.
შადიან სხვისა სახლშია,
კარს უკრძალაუად ადებენ.
დაჯავრდენ თუშნი, რო ნახეს
ქვეყანა ნაოხარია.
პირი ქნეს, იმათ წინ უძღვის
ზეზვაი საოცარია.
სუყველამ ტანზე აისხა
აბჯარი საომარია.
მე გამომგზავნეს საჩქაროდ
ფშავს და ხევსურეთს მზირადა
და დამაბარეს ხვეწნითა
სიტყვა, სათქმელი პირადა:
„ჩვენაც ხომ თქვენი ძმანი ვართ
სისხლით, ხორციით და რჯულითა.
მტერმა დაგეჩაგრა, გვიშველეთ,
გაუტეხელნო გულითა.
უბაროდ, განა არ იცით,
მთანიც რო ვერა გვარობენ.
გვიშველეთ, ფშაველ-ხევსურნო,
ბარზე თათრები ხარობენ.
ჩვენის საყდრების ტრაპეზთან
ეხლა მოლები გალობენ.
ბევრია დაღონებული,
უთხარო: ბევრნი წვალობენ!“
მასხონდა, ამ დღეს ხოშარელთ
აქ გექნებოდათ ხატობა;

ვიცოდი, ეწყინებოდათ
კახეთის რბევის შატყობა.
ღმერთმა აცხონოს ისინი,
ჩვენც იმათ მივდევთ კვალზედა.
იქნება ამ ორ კვირაზე
შავხვდუ შავეთის კარზედა.
მანამა ვცოცხლობთ, მტერი გვეყავ,
ბევრად სჯობს ვიყვნეთ ცდაზედა.
როცა დრო მოვა... დე გაქრეს
ბედის ვარსკვლავი ცაზედა!
ცოცხალს კი უნდა ეხუროს
ვაჟკაცსა ქუდი თავზედა.
სიცოცხლეს აუგიანსა
სიკვდილი მიჯობს ხმალზედა.
როს ჩემი ბინა სხვას ჰრჩება,
ჩემი ცოლი და შვილები, —
თუ დუშმნის ხმალი არ მომკლავს,
მე თვითონ გავიგმირები.
დედა-შვილობას, ნუ სჩივი,
ღმერთმან აცხონოს გმირები,
რომ არ წაიღეს საფლავეში
ლაფით მოსვრილი პირები.

სანათა

ვეგებ ინებოს ბატონმა,
გაგმარჯვებიყოსთ მტერზედა;
თუ ამას გავიგონებდი,
არ ვიტირებდი მკვდრებზედა:
იმაჲ დღეს, შვილო, დედილამ,
ჭრელს ჩავიცომდი კაბასა,
არ ვიგლოვებდი იმიერ
ჩემს ჯუღურას და საბასა;
ჩემს წარბ-დაღურბლვილს ივანეს,
კარგა ხმარობდა დანასა;
ვენაცვლე იმის გულ-მკერდსა,

შაიხლომლებენ შანასა;
ჩემს ტანა-დაბალს ზუმარას
ბატარას, შუბიანასა.
ვაჟკაცის წესი სცოდნიყო,
არა ჰგაე ჯუბიანასა;
მეხად დაეცა მტრის ჯარსა,
მისთიბდა, როგორც ყანასა.
ეცადა, მაგრამ ვინ დაჰლევს
რიყეზე ქვებს და ლოდებსა!
ვინ დაჰლევს თათრის ლაშქარსა,
უთვალავს, გასაოცებსა?!
თუ ამამყრიდით მტრის ჯაერსა,
შვილთ არც კი მოვიგონებდი,
რადღა მიჭირდა, თუ მტრისას
გაჟლეტას გავიგონებდი.
გულიდამ ეკლის სალტასა
მაშინის მოვიფონებდი.
შვილო, დედილამ, მე თვითონ
წავალ, შავტირებ ფშაველთა;
ყველას შავტირებ ჩემს დარდსა,
ვისაც შავხვდები გზა-ველთა.
მე თუ რვა სული შავსწირე,
თითოს ვერ გაიმეტებენ?
ფშაველნი აიშლებიან,
თუ მტერს სამ დაიმედებენ...
ღმერთო და ჩვენო გამჩენო,
ხატებო ფშავეთისაო!
აავსეთ თათრის სისხლითა
ველები კახეთისაო.
შენ გაუმარჯვე ჩვენს ჯარსა,
დავლათო ახმეტისაო!
გაკმარე, ღმერთო, ზარალი,
გვეყო, რაც სისხლი გვიღვრია,
გვეყო, რაც მტერთან ბრძოლაში
ძვალები გადაგვიყრია.
გვეყო ამდენი ცრემლის ღვრა,

დაუშრომელი ვაება;
არ თუ ვებრალვით საყმონი,
რო აღარ გვწყალობს ღვთაება?!
გვიშველე, ლაშარის ჯვარო,
დაგეჭირდა შენი თავია,
შენის ფრანგულით აკურთხე
თუშ-ფშაველ-ხვესურთ ზავია;
ნუმც დაელუპვისთ, შენს მადლსა,
ზღვაში შასული ნავია.
ჩაუძედ, ლაშარელაო,
ტანხე შაიბი ხმალია,
გვიჭირს და გამოგვაყენე
შეუმუსრავი ძალია.
ასე მოსთქვამდა დიაცი
თავ-დაკიდებით მდგომარე:
გვიშველე, — სულ ბოლოსა სთქვა:
შენა ხარ ჩვენი მომხმარე!

მგზავრი

ამინ! გიშველოს უფალმა,
ღმერთმა გიცხონოს შვილები;
გაცხონოს, ჩემო დედაო,
ღვთისგანმც ნუ გაიწირები!
დიდხანს საუბარს ვაგრძელებ,
სვლას-კი არ ვფიქრობ რადა მე?

სანათა

ძნელადა ბნელა, დედილამ,
ველარსად წახვალ ამ ღამე.

მგზავრი

ხვესურეთს მინდა გადასვლა,
მეტი არ არის ჩარაო;

მიტანა უნდა იმ ამბავს,
რაც შეზვამ დამაბარაო!..
უნდა ჩაუდგე სოფლებსა, —
ვიარო კარი-კარაო.

სანათა

ღვთით ხელიმც მოგემართება!
წადი, იარე ჩქარაო.
მეც სულელი ვარ, ბებერი,
წასვლას რო გირჩევ ხვალაო.
პური-ოთ გშიან, დამწვარო,
ნამგზავრ-ნატანჯი ხარაო...
აილო ქადა-პურები,
მთლიანად ჩააბარაო.
— ნეტავ მაჩვენა კიდევ
ფშაველის ჯარის ფარაო!
მგზავრმა ჩაიდვა საცხალი,
პირ-თავქვე ჩაეფარაო.
ქვეით გაისმა ლოდებზე
მგზავრის ხმლის ბუნის ჩხარაო.

IV

ცაზედ დამქრალან ვარსკვლავნი,
პირი ემურვის მთვარესა,
მთანნი, თავ-ჩაჩქინანები,
ფიქრს მისცემიან მწარესა.
ცა თვალს უცემდა სატრფოსა,
გრიალი მოდის შორითა;
მოდის ხმა ჟრიაბულისა
მარჯვნივ და მარცხნივ გორითა,
თან გამოისმა ზარის ხმა
ლაშარის ჯვარის გორითა.
ცხრა-ათ კუთხიდან მოდიან
ფშაველ-ხვესურნი რბოლითა...

თითქოს გასწყდენო, ფშაველთა
იტყოდენ აღარ ყოლითა!..
არა, ყოფილან კიდევა,
გადარჩომიან რბევასა,
თათრების უბრალებლობას,
იმათს ხმალ-ხანჯრის ქნევასა.
ფიქრობენ ხომარელების
სისხლის თათრებზე ზღვევასა.
ივსება ლაშარის გორი
ქორ-შავარდნების ფართა;
დროშები გზას უკურთხებენ
ჟღერით, აწვდილის ტართა:
როშკით მოვიდენ ხევსურნი,
სუმელჯაურნი ცხრანია,
ამდითა — ბათაკის ძენი,
ჭინჭარაულნი ძმანია;
გუდანელთ ჩამასძლოლია
ხომარეული ხარია;
ხევსურთ, რო ზვაგმა მთისამა,
წინ მაიმძღვარეს ქარია;
ჭორმეშელთ, ჭიელთ ბიჭებსა
ღულელებიცა სტანია.
ხახმატელთ ცხენთა ფეხის ხმამ
შააზრიალა მთანია;
მგლური დააწყვეს ნაბიჯი,
მოკლედ გადმოვლეს გზანია.
თითოს ხვეს არაგვისასა
თან მოსდევს ლაშქრის ღვარია.
ფშაველის შვილებიც მოვიდენ,
სულთქმა თან მოჰყვა ჩქარია.
რა საამური დრო არის,
რა საამური წამია!
მოვიდენ აფხუშელები,
მცოდნენი თათრის ზნისაო;
წინადაც უცდავ თათრები,
როს დრო ყოფილა ცდისაო.

ბერი მაუძღვა ლუხუმი,
ლურჯამ მაილო თქერანი,
პატრონის გულის მცოდნეა
თვალმოელვარე ჯერანი.
წითელს ფარს აჯიელაუებს
მახინცაური ვერანი.
ძმობამ, რო კარგი ჰყოლია,
არც იმას ჰმტყუვნობს მერანი!..
კლდეთაც კი ესმით, სალს კლდეთა,
მათურელთ გულის ძვერანი...
ცაბაურ-გაბილოურთა
ცხენთაც მაილეს ტყერანი.
მოგროვდენ ყოველის მხრიდამ
ვაჟები ლომის ფერანი.
დიაცთ-ლა დაჰრჩათ მარტოთა
მატყელის სართავად კერანი.

V

მთაზე დაენტო ცეცხლები,
როგორც ვარსკვლავნი ცაზედა;
თაემოხდით სდგანან მხედარნი
თავის ბატონის კარზედა.
ბრჭყვინავენ აღმასივითა
დროშები ცეცხლის აღზედა.
ცივი უბერავს ნიავი,
ლაშქარს ნამს აყრის თავზედა.
მღუმარედ სდგანან, პირქუშად,
სულთქმაც კი გაიგონება,
მხედართა გულის პასუხი
ერთს ფიქრად შაიკონება:
ხატი რას ურჩევს ლაშქარსა,
რა გამოუთ ბრძანება?
ქადაგი ხატს ეკითხება,
ჩურჩული მოდის საჯარეს.
მხედართ, საუბრის გამგონეთ,

მუზარადები დახარეს.
მუხლმოდრეკილნი ჩამოსხდენ,
პირს ჯვარი დაისახიან,
ციურის კრძალვა-შიშითა
პირები შაიჩმახიან.
აგერ ქადაგიც გამოჩნდა
განაცრებულის სახითა;
შემკრთალი იყო ისიცა
ხატის პირისპირ ნახვითა.
შემოუძახა ლაშქარსა
ხმით მედიდურით, მკვახითა:
„უამს ჩვენს ლაშარის ჯვარსა,
მის კარს რო შავიყარენით,
ქვეყნის წამწყმედთან საომრად
მალევე რო ავიყარენით.
წინ მომეგება სიცილით,
ბელლის კარს მოდგა მზებურა,
ტანთ ეცვა ლურჯი ბექთარი,
თავზე ჩაჩქანი ეხურა.
დიდია ჩვენი ბატონი,
მადლით ცას სწვდება მთებურა;
თან გვატანს თავის ლოცვასა,
ფრანგული ამეწურა.
გვიქადის გამარჯვებასა,
წინ წაგვიძღვება თაჟადა.
ჰნახავთ, — ნუ გაგიკვირდებათ,
სიტყვას ნუ ჰკადრებთ აჟადა.
გაიგებთ იმის წაძლოლას,
მიჰხვდებით კილა-კავადა.
რო ჰნახოთ, ქება უთხროდით,
სალმით იყვნოდეთ, სალადა.
ლურჯს ცხენზე მჯდომი იქნება,
წინ მოარული ლადადა“.
— ვენაცვლეთ მაგის დავლათსა!
ღირსნიც არა ვართ ნახვისა!
რად კადრობს ადგილით დაძვრას,

საყმო რად ვყვევართ თავისა? —
ამოსთქვა სულთქმით ლაშქარმა,
ცეცხლ-დანთებულმა პირზედა.
— უყვარან ფშაველ-ხევსურნი,
დამდგარნი ერთსა პირზედა, —
უთხრა პასუხად ქადაგმა,
მდგომმა საჯარის თხრილზედა.
ლომი საომრად მზადდება,
კბილს ააჩქამებს კბილზედა!

VI

სამლო ქნეს ფშაველ-ხევსურთა,
დაკლეს ხარი და ცხვარია.
ჩამოსხდენ, ბედელს საჯარეს
გარს შემოერტყა ჯარია.
ყველას თან უდგა საგზაო,
საჩქაროდ ნადულარია.
ადიდეს ლაშარის ჯვარი,
თამარის ნაჩუქარია;
ადიდეს დიდი თამარი, —
ის ღმერთთან წილნაყარია, —
თავის ოფლით და ამაგით
ხმელეთი დაუფარია.
მოიხსენიეს მხედარნი,
ვინც კელზე დარჩა მკვდარია.
არსადა მათთვის სამარე
და მიწა ზედ საფარია.
ყორნებს რო უთხრაჲ თვალები,
სვაუთ მხრებით დაუფარია,
მაგრამ იმათი სახელი
დროთ-სვლას ვერ მოუპარია!
ხვეისბრობს ბერი ლუხუმი,
ხმა-ტკბილად მოუბარია.
გმირთა ქებით და დიდებით
გული ვერ მოუფხანია.

VII

ყველა პურსა სჭამს, საუბრობს
ავსა თუ კარგსა მქუხარედ.
მარტო კვირია არა სჭამს,
სდგას ჯოხ-დაყრდნობით, მდუმარედ.
ჩასჩერებოდა მიწასა
ყელ-გადაგდებით, მჭმუნვარედ.
რას ფიქრობს ობოლ კვირია,
ამის გამგები ვინ არი?
არა მჟღავნდება გულიდამ
ფიქრები ამამდინარი.
— ობოლ კვირიაჲ, ძმობილო,
პურა შაჭამე ბატარა,
იქნებ შაგციოდა, ობოლო,
არაყათ შაჰსომ რად არა?
ჰა, ვაჟო, ცოტანი შასვენ,
აჰა, დაიჭი მათარა.
დღეს თუ რას შავსჭამთ, თორო ხვალ
ვისლა სცალიან საჭმელად
ერთურთის საპატიჟოდა,
ტკბილის სიტყვების სათქმელად? —
ამას ეტყოდენ მხედარნი
კვირიას მუდარებითა.
ახლა კვირიამ მიუგო
ოხვრით და მწუხარებითა:
— არა, კვირია გენაცვლოსთ,
სასმელს არ დავეკარები.
საჭმელსა, თუკი მშოიოდეს,
აროდის დავეზარები.
წელანის ხალი¹ შავსჭამე,
გუდაშიც მიძე მრავალი.
თუ ვის გინდარისთ, მიირთვით,
თუ ვის გაკლიათ საგძალი.

---

¹ ქუმელი.

— იქნება ცუდ სიზმარ ჰნახე,
გულზე დაგაწვა ისაო? —
შაჰკითხა ბერმა ლუხუმმა,
ვადა უტაცა ხმლისაო.
— რა ჰნახე, ჩემო კვირიაჲ,
აგრემც მიტირებ ბერასა,
გვითხარ და ნუ დაგვიმაღავ,
ლუხუმი მოგხდის წერასა.

კვირია

რა გაიგება სიზმრისა, —
მე მაინც გეტყვით ვერასა.

ლუხუმი

თუ არ გვიამბობ, კვირიაჲ,
ჩამოგყრით დროშის ჭერასა,
სიზმრის დამალვა გირჩევნავ
ამდენის ხალხის წყენასა?!
სთქვი წუხანდელი სიზმარი,
მითომ კი ჰხმარობ ენასა,
საპოხი უნდა, ობოლო,
მხედართა გულის კბენასა.

კვირია

გვიამბობთ, თუ გვიამებთ,
მე რაცა ვნახე, ეს არი:
დღე იყო მეტად მრისხანე,
ცა მოღრუბლვილი, მჭვხარი...
მიუდივარ ტრიალს მინდორზე
თავ-მამწონარი მხედარი.
შავს ცხენზე ვიჯე, მიჰქროდა,
მეგონა, ვზივარ ქარზედა.
სამი დაენტო სანთელი

ჩემის ფრანგულის ტარზედა.
შუქი ციური ჯვარადა
გამომესახა ფარზედა.
მინდორი იყო ტრიალი,
არა რაი ჩნდა მაზედა,
ყოილი, ხშირი ყოილი
დაფენილიყო გზაზედა...
გავხედე, მინდვრად მოცურავს
შავი ვეშაპი ქშენითა,
ყოილთან მიწას მაპლოკდა
ცეცხლის მსროლელის ენითა.
პირითაც ცეცხლი სდიოდა,
საზარელ იყო მეტადა.
მნახა, გულზვაგად მომმართა,
ვუნდოდი დასაკენეტადა.
პირი დაადო ვეება,
ჩასაყლაპავად მიტია,
მაგრამ ხმლითა ვეც, გაუპე
თავი როგორაც ფიტია.
მოკლულმა შემომანთხია
ბოროტი სისხლი პირზედა.
ცხენი წამექცა, თვითონაც
მიწას დავეცი ძირზედა.
გონი წამსვლიყო... გონთ მოვედ,
მეოცა სახილებელი:
ქვეშ მეგო თეთრი ლოგინი,
ტკბილადა საძინებელი,
გვერდს ეგდო ჩემივე ცხენი,
ცრემლითა სატირებელი;
თავს მედგა დიდი ჭანდარი,
სიცხეში საჩრდილებელი;
ზედ იჯდა ბერი ქედანი,
დამღულუნებდა თავზედა.
მზეც ამობრწყინდა... მეჩვენა,
მნახა, გაბრუნდა წამზედა,
წითლად გაწირა ხოლოდა

ობოლი სხივი მთაზედა.
გაბრუნდა, თვალთ დამიბნელდა
და მიმეძინა მკლავზედა.
რა დაასრულა კვირიამ,
ჩაიკასკასა ტკბილადა.
ქწყინა ლუხუმს სიზმარი,
ცრემლები მოსდის წყვილადა:
— კეთილად ახდეს! — მაინც სთქვა
გულ-აყუჩებით რბილადა.

VIII

სიზმრის თქმით ყველა ჩაფიქრდა,
დაბლა ჩაჰკიდა თავია...
გამოერკვივნენ ძალედვე,
გაჩნდა სხვა სანახავია:
ქვიშის ჩხრიალი მოისმა,
თან ფეხის ჩქამი ცხენისა...
ეს ვინ-ღა მოდის, ნეტარა,
ჩუმაღ, უძრავად ენისა?
დაღუმდნენ, ზოგნი წამოდგნენ,
იქით მიაპყრეს თვალია...
თამამად, გაჟკაცურადა
თავს წამოადგათ ქალია.
ცხენს იჯდა მამაცურადა,
წელთ თუმც არ ერტყა ხმალია;
ხელთ ეპყრა შუბი წვერ-მახვი,
მამისთვის მონაპარია.

უცხო ქალი

ხელ მოგიმართოსთ, მხედარნო!
მადლი ხატ-ღმერთის თქვენზედა!
გწყალობდესთ ლაშარის ჯვარი
გასულელებს ბრძოლის ველზედა! —
ღიმილითა სთქვა ლელამა,

შუქი გამოჰხდა პირისა. —
საამურია საცქერლად
ვარდზე ცვარები დილისა! —
ქალი ჰგავს სამოთხის ყვავილს,
ნარწყავსა უკვდავებითა;
ხორცშესხმულს სიყვარულსა ჰგავს,
აუწყველს უწყავებითა.

ლუხუმი (ლელას)

ვისი ხარ, შვილო, რას დახვალ?
მტრობა გგულაგდეს იქნება?!

ლელა

სამოყვროდ მოველ, მამილამ,
თუკი უფალმაც ინება.
შანშეს ქალი ვარ ბაჩლითა,
მენაც თქვენს კვალზე დამდგარი;
ავად თუ კარგად, ღმერთმ იცის,
დედათ ჯარზეით ამდგარი.

ხოშარეული

ეს სწორედ მოჩვენებაა,
ეშმაკეული ხმა არი!..
ახლა რო ასდევ, დიაცო,
ადგომის მიზეზ რა არი?

ლელა

სხვა არა მინდა, გენაცვლეთ,
თქვენს მტერს გულსა ჰხვდეს ლახვარი
და ჩაეყაროს უსურმაგს
ბოროტს თვალებში ნაცარი!
(ლაშქარში ჩოჩქოლი ისმის:

„ეს სადიური, რა არი?!“
ვერ მიჰხვდით? პირდაპირ გეტყვით:
თათრებთან ომი მწადიან,
მინდა რო ჯავრი ვიყარო,
ბევრს რამ ავს საქმეს სჩადიან:
იკლებენ საქართველოსა,
ბუმბერაზობით დადიან.
რად გიკვირსთ, ფშაველ-ხვესურნო,
იქნებ მიწუნებთ ქალობით?
ჩემთ ძმათ ცხონებამ, გარგებდით,
ჩვენთა სალოცავთ წყალობით!
ხმლის ქნევით ვერ გაგაკვირვებთ,
ფარ-შუბის დაგელებითა,
მაგრამ ჩემს საცდელს მაინცა
ვეცდები გამგელებითა.
ნუ გავიწყდებათ, ბახტრიონს
ციხე სამ უდგათ მაგარი,
შიგითაც მოწყობილი აქვთ
სანგალ-საყუჩებ-საფარი;
კარებსა, მაგრა დაკეტილს,
ათას მხრივ უდგა ჩაფარი.
ნეტავ იქ დედასთან მომკლა,
თათრებისაა საპყარი!
მაგ ძალთ ძმათ სისხლიც მიმართებს,
უნდა ვიძიო იგია.
სისხლის აღება, ხო იცით,
მუდამ წესი და რიგია.
ან უნდა თათრის ხმლით მოვკვდე,
მე თავი გადამიღვია.

ლუხუმი (ლელას)

მამა სადა გყავ, სულ-კრული?
ქალს რადა გგზავნის ომშია?
რაკი არ გვიჭირს მხედარი
ამ სულის მხუთავს დროშია!

ხოშარული (თავისთვინ)

დიაცს უყურეთ, სულელსა,
უნდა გაგვრეკოს ფონშია...
კაცჩი დედაკაცს რა უნდა?
რად არა ფიქრობს გონშია?

ლუხუმი (ლელას)

მაშ, არა თქვაა შანშემა,
ჩამეეშველოს ლაშქარსა?
მაშ, არ თუ ჰკაზმავს ლურჯასა,
ტანთ არ ისხამსა აბჯარსა?

ლელა

რაკი არ უნდა ბეჩავსა,
რაკი არ ერჯის გულია!
ლოგინშია წვეს... საბრალოს
მრავალია სჭირს წელულია.
თქვენი პირის-ქნა გაიგო,
ცა გაუწითდა სნეულსა,
მაგრამ რას იზამს, რო სული
ველარ ერევა სხეულსა.
აბჯარნი მიმატანინა,
შამაკაზვინა ცხენია;
ზედ შაჯდა, მაგრამ დასუსტდა,
დაბლავე გადმეერია.
თქვენს მტერს, რო იმის ყოფნაა,
მე ვშველ, გვერდს უქცევ ხელითა;
მკლავეშია ცხომ სჭირს ნაჭრევი,
ველარ მუშაობს წელითა.
რა ეს სთქვა, ლელას ცრემლები
წამოუვიდა ხშირადა:
„ვინ იცის, იქნებ მამიკედეს,
გამიხდეს დასატირად!“

სუმელჯი (ლელას)

შენ, ჩემო დაო, გირჩევნავ,
მამასვე ჰყვანდე გვერდითა:
ან წყალს მიაწვდი, ან წყლულებს
შაუხვევ ნაკუწებითა.
ჩვენაც ვეყოფით თათრებსა,
ჯაერს არ შეგაჭმევთ მტრისასა;
უერთოდ აღარ დაულახავთ
ბილიკებს ჩვენის მთისასა,
ჩვენ ვიძევთ სისხლსა, ნუ სწუხარ,
შენი დედის და ძმისასა.

ლაშქარი

სუმელჯიმ კარგი გირჩია,
წასვლა გირჩევნავ, ქალაო,
შენის ყოლით და არყოლით
არ გვიბედენებს ძალაო.
ჩვენაც ვგვიანობთ, გზა გველის,
ეს საუბარიც კმარაო,
ზოგი ხო დღეს ვიუბენით,
ზოგიც ვიუბნოთ ხვალაო.

ლუხუმი (ლელას)

ჩემს ძმას უთხროდი, შანშესა,
ყოჩადად იყოს, ფხიანად,
ყველაად ვკმარვართ მტრისადა
სადაულოდა და ზიანად.
ლუხუმმა დამაბარაო,
კარგა უამბე, ჭკვიანად.

ლელა

როგორ წავიდე? ვერ წავალ,

სიზმრებსა ვსინჯავ ავებსა...
კაცი რამ მოღის კუპრივით,
დაათრევს კაცის თავებსა;
მოღის, წინ მიწყობს ღრეჭითა
ჩემთ ძმათ სისხლიანს მკლავებსა.
ის რო წავა და — სხვა მოვა
ღიაცვი მზისა ფერია;
მეტყვის: უთხარ რამ, ლელაო,
ეგ არის თქვენი მტერია!
ამ ტანჯვაში ვარ სულ მუდამ,
ძილი არაა ჩემთვისა... —
ესა სთქვა განაცრებულმა,
ცრემლებიც ჩამეღინა.
ცხენი მოღრიჯა, გასწია,
ქვითინი გაჰყვა კვალადა;
წავიდა გულ-ჩათუთქვილი,
მივალის ძალი-ძალადა.
ქალის ქვითინსა მდუღარეს
მთანი იწერენ მკერდზედა;
ცრემლით ატირდენ წყარონი,
ჩამომდინარნი გვერდზედა;
დაბერებულა პირიმზე,
კუზი ეტყობა წელზედა...
ოცნება ტანჯულის ქვეყნის
ქვითინებს მთისა წვერზედა.

IX

ღელეს ჩავიდა მწუხარე
ვარდი, ვარდის წყლით ნაბანი;
უძრავი ჰხურავ თავზედა
ყვავილიანი საბანი.
მოულოდნელი ხმა ესმის,
კაცის კვიელი შორითა,
ჩამორბის, ჩამოუძრახნებს
კაცი ახადის გორითა:

— მოიცა, ქალო, და-ძმობას
ცოტას იარე წყნარადა.
რა გაქვეითინებს, ბეჩავო,
იყავი უწყინარადა!

ლელა ჩამოხდა ცხენიდან,
ცხენი მიაბა ხეზედა,
ჩამოჯდა დაღონებული,
შუბი დაიდვა გვერდზედა.
აგერ გამოჩნდა ისიცა,
ვისიც ესმოდა ძახილი,
ქალთან პირდაპირ მივიდა,
ვით ამოწვდილი მახვილი.

კვირია

შენ და და მე ძმა, ლელაო!
თუნდა მიმიღე მამადა.
ჩემს ესე დატვეებასა
ნუ ჩამამართმევ ავადა.
მე კვირია ვარ, მიტირე,
თუშეთით მოსულ მზირია,
თუმცა კი თქვენის წყლისა ვარ,
ფშაური მიდგა ძირია,
გოგოლაურთა დისწული,
მათურელ გივის შვილია...
შენი პასუხი მესმოდა,
იქვე ლაშქარში ვერიე,
უფროსთა საუბარშია
მე ვეღარ ჩამოვერიე.
თუმც კი დამიჯდა ჭკვაშია
შენი გაყოლა თანაო...
აჩქამდენ, იუკადრისეს
დიაცის წამოყვანაო.
რომ ხერხი ღონეს სჯობია,
ლაშქარი ფიქრობს განაო?
საცა ჰოს უნდა ამბობდენ,

იქ იძახიან: არაო!
როდი ფიქრობენ, — ბახტრიონს
ბვერი თათარი სტანაო;
ჯერ შასვლა არი საჭირო,
რო კაცმ იხმაროს დანაო.
საქმე ციხეა, უფრო კი
მაგარი ციხის კარები,
რომ ლაშქარს ჰქონდეს მტრისაკე
გზა, ლაღად გასატარები.
მე და შენ, დაო, ესრე ვქნათ,
მეც თავს არ ვზოგავ, იცოდე:
ჩვენ ჯარზე უწინ წავიდეთ,
შენაც ჩემთანა ხვიდოდე.
ჩვენ ორნი წავალთ ერთადა, —
მიემართოთ თათრის ბინასა;
მივესალმები ყარაულს,
სხვებზე თავს მდგომს და წინასა.
თან ვეტყვი: ყეინს მოვართვი
ფეშქაშად ტურფა ქალიო;
გთხოვთ მანუგეშოთ მენაცა,
კაცი ვარ შესაწყალიო.
კარს გაგვიღებენ ციხისას,
მარჯვედ მოვხვდებით შიგითა.
შენ თუნდა ხელსაც ნუ გასძრავ,
ჩვენს ჯარს მე ვუშველ იქითა.
ჯარი ხვალემდე არ მოვა,
ჩვენ სრულ წინდაწინ ვიაროთ;
მზას ვიყვნეთ, ციხის კართა
საქმე წაღმ დაუატრიალოთ.
ცისკრის ხანს მოვა ლაშქარი,
ჩვენც იქ დავხვდებით მარჯვედა;
ვეცდები კარი გაუღლო,
თუნდ დამკლან ციხის კარზედა.
შენ რაღას იტყვი ამაზე,
ვამბობ თუ არა ჭკვაზედა?

ლელა

მზადა ვარ, შენი ჭირიძე,
როგორც სჯობ, იცი უკედა;
მე კი გონება არ მიჭრის,
გამხდარს დარდ-ბოლმის ბუდედა.
მტრის ჯაგრი გულში მიდგია
შავს ალაზნის გუბედა.
ეგრ იყოს, როგორც შენ ამბობ,
უარს არ ვიტყვი მაგაზე,
ოლომც დააბას ჩვენმ ჯარმა
თათრები ვირის ბაგაზე.
იმოდენს როგორ არ შავძლებ,
რო დამკლან დედის კალთაზე...
ამ პირობაზე დამდგარნი,
ორნი გორი-გორ ჩადიან;
ოლომც ეშველოს ჩვენს ჯარსა, —
ორსვე სიკვდილი სწადიან.

X

ცამ გადიბანა პირიდამ
მური, ნაცხები ღრუბლისა,
გადაეფინა სამყაროს
ლოცვა-კურთხევა უფლისა.
შუქი დაეცა ლაშქარსა
მთების ბრწყინვალის შუბლისა.
ლაშარის გორზე წავიდა
ლაშქარი დროშის ჟღერითა.
„შადეგით“, ჰყვირის ლუხუმი,
სამკლავიანის ხელითა:
„ვერა ჰნახეთა, ბატონი
წინ მიგვიძღვება ცხენითა?!“

პირველი მხედარი

ენახე, ცის ტატნად დაუატყვე,
მთა გადალახა სწრაფადა;
გარს ევლო შუქი ბრწყინვალე,
ციდამ მოსული ძაფადა.

მეორე მხედარი

ლურჯს ცხენზე იჯდა, ლამაზი
სხივი თავს ედგა ღვთიური;
რო ენახე, გულში ჩამიდგა
სიამოვნება ციური.

მესამე მხედარი

მე ტრედის-ფერად მეჩვენა,
სხივი მისდევდა მზიური;
შორს გაანათა ელვასებრ
ასი ბარული დღიური.

მეოთხე მხედარი

ჯერაცა ვხედავ, მივალის
ტურფა, სიტურფით ქსოილი;
ისრ ჰშვენის ცხენზე, ვით ველზე
გაზაფხულისა ყოილი.

ლაშქარი (ერთხმად)

იდილოს შენი სახელი,
ჩვენო ბატონო, ძლიერო!
ჩაგვიძელ, მოგღვეთ ჩვენაცა,
საყმოს საშველად მშიერო!
ადიდე ლაშარის ჯვარი,
ცისა და ქვეყნის იერო!

ნეტავ, რა მტერი იქნება,
ეხლა გაგვიძლოს, ბიჭებო,
ჩვენი კვალი ხარ დღეს შენა,
ლურჯაის დანაბიჯებო!

ლაშარის ჯვარის ცხენისა
ნატერფალია ელვარე;
აღტაცებულსა ლაშქარსა
გული გაჰხდია მღელვარე.

XI

იჟიჟრიბანდა, ცისკარი
სულს ჰლევს, თანდათან ჰქრებოდა, —
ნეტავი ყველა ლამაზსა
ესრე სიკვდილი ჰხედებოდა!
დღეს მკვდარი, ხვალე დილითა
ცოცხალი წამოდგებოდა;
სრულის ჯანით და იერით
თვალებს წინ დამიდგებოდა.
ნეტავი ცეცხლი ციური,
ვისაც კი გულში ჰნთებია,
ჯერ არ გაუქრეს, თუ გაქრეს,
ისივაც ამოჰგზნებია!
მკვდარია უგრძობი კაცი,
უსაზარლესი მკვდარზედა,
მით რომე სიცოცხლე უდგას
სალის ყინულის ტახტზედა.
არ ებრალება მოყვასი,
მის წინ რო აცვან ჯვარზედა.
ისე მოკვდება, ვერ შედგეს
ერთს წამს ტრფობისა მთაზედა.
შორს არის, მეტად შორს არის
დამორებული მანზედა.
ჭაობში არის ჩაფლული,
ვიცნობ მოწამლულს ხმაზედა.
საზარელია დადგომა
უგრძობელობის გზაზედა!

XII

გადვიდენ ალაზნის თავსა,
მთების წვერები ჩნდებოდენ.
საცა გაჰხედავ, ყოველგან
გასაშტერონი დგებოდენ:
ზოგნი ცის გულ-მკერდს ჰკოცნიან,
ზოგნი უკანა რჩებოდენ;
იმათ ჩაუთქამ ქვეყანა,
ბუნების სისხლით ძღებოდენ.
ნამძინარევი ღვეები
ისევ ბურანში არიან,
ერთს ადგილს დგომით ტანჯულნი
შეჭირვებულან ძალიან.
მზე რომ მოვალის, მაშინის
შავს ნისლებს გადაიყრიან,
თუნდ მთლად ქვეყანა დაეცესთ,
აბჯართ არ ჩამაიყრიან.
გულ-მკერდს ერთმანეთს აბჯენენ,
წარბ-შეუხრელად მდგარნია,
წვანან ხმა-ამოუღებლად,
როგორც საფლაუში მკედარნია.
ნეტავ ბუნების ქმნილება
სხვა მათ რა შეადარება,
მალ-მალე შავი ჯანღები
თავზე რომ დაეფარება?
ნისლი ფიქრია მთებისა,
იმათ კაცობის გვირგვინი.
მიყვარს შეუდრეკს მათს მკერდზე
ხშირის ბალახის ბიბინი,
ტიალის ობლის ნიავის
გულის მგმირავი სისინი.
არწივნი დაფარფაშობენ,
უფსკრულს ავლებენ თვალებსა,
მადლიდამ ჩამოჰხარიან
თავისგან დახრულს ძვალებსა;

ლალი შვილები მთებისა
ერთმანეთს ეძრახებიან;
ამ დროს ომში მყოფს გმირებსა
ტიალნი ემსგავსებიან.
უყვარსთ, რო ჰხედვენ ერთურთსა,
იმიტომ ეხასებიან!
ლაშქრისა გულიც აივსო
სიამოვნებით სრულითა,
ყველა დაჰხედავს კახეთსა
ათრთოლებულის გულითა.

XIII

ლაშქარი შედგა ცოტა ხანს,
ხმა გამოისმა კითხვისა:
„კაცნო, კვირია რა გვექნა?“
ყველა ამასა სჩივისა.
ენტება ხოშარეული,
როგორაც ბურღო თივისა.

ხოშარეული

იფიქრეთ, ფშაველ-ხევსურნო,
ეგრე არ გარგებთ ტარება,
მზირმა მზირობა არ გვიყოს,
თავს არ მოგვხვიოს წვალება.
ვინ იცის, ნათრევ კაცია,
არ იყოს ღალატიანი,
დუშმანი არ გაგვიფრთხილოს,
საქმე ქნას ნახლართიანი.

ლაშქარი

რა გაიგება, იქნება
ბრიყემა გაგვიყიდოს ფულზედა,
ფიცი გატეხოს უსირცხვოდ,

ხელი აიღოს რჯულზედა,
ცოცხლად დაგემარხოს, თვითონვე
მიწა გვაყაროს გულზედა.

ლუხუმი

კაცნო, რას ამბობთ ნეტარა?
რად ჰგრეხთ დიაცებრ ჭორებსა?
ფარ-ხმალთ მოკაზმულები
აჰკიდებიხართ ჯორებსა!
რად არ გაჰხედნებთ, ბრიყვებო,
ჩვენის სამშობლოს გორებსა?
ვის გაუგონავე, სად თქმულა
ამბავი, ძველად თხრობილი,
მითხარით, ნუ დამიძალავთ,
ვინც კი კაცი ხართ ცნობილი,
ეგრე მუხთალად ღალატი,
ეგრე უღმერთოდ ტყუება,
მტრისა სალხენად ძმებისა
შინაით გამოტყუება?!
სრულ სიცრუევა, ნუ იტყვით,
თქვენ გენაცვლებათ ლუხუმი.
არ რადმე მეჭაშნიკება
სიტყვა კოჭლი და ლუგუმი.
კაცს მაგის მეტად ვერ იცნობთ,
მაგის მეტ არ გაქვთ შნოება?
თავის ფიქრიდგან შემკრთალთა
ეხლავ მოგკიდათ ცხროება.
ღალატს რა უნდა ჩვენშია,
როგორი გვადგა დროება?!

სუმელჯი

ფიქრმა თვითონ სთქვა, რაცა ვსთქვით,
ეს ნურვის გაუკვირდება;
ყველაც კი იტყვის ამასა,

ვინც საქმეს დაუკვირდება.
არც კაი ბოლო იმათ აქვ,
ვინც ერთურთს აუხირდება.

ლაშქარი (ერთხმად)

არა, ტყუილად ნუ ვიტყვით,
ცოდოს ნუ ვადებთ კისრადა,
მშვილდზე ნუ ვაგებთ კვირიას,
ნუ ვათამაშებთ ისრადა.
კვირიას ღალატ არ უნდა,
სხვა რამ ფიქრი აქვ წყეულსა,
თვალ-ცრემლიანსა, ობოლსა,
გულზე ეკლებით ხეულსა,
ეგრე ქურდულად გაპარულს,
ერთბაშად გადათხეულსა,
ვის ეწადება ღალატი
სწორხით გამორჩეულსა?!

ლუხუმი

ეგრე თქვით, მაგას მოგელით,
სიტყვას წყნარსა და რჩეულსა.
ლუხუმიც მალე შეატყობს
ცრუვს, ღალატობას ჩვეულსა...
თანდათან ცნობას მოვიდა
გული-გონება ლაშქრისა.
სპეროზიის კლდიდამა
ცივი ნიაფი მაჰქრისა.
მიდიან ფეხ-შეუშლელად,
კალთა ჩაკეცეს მთებისა,
რაკი დაუშლის მგზავრობას
მოსახვევები გზებისა.
გალმა-გამოღმა მწყრომარე
ხეივანი მოდის წყლებისა
და ალაზანიც, ბარს დინჯი,

მთაში მეტადა სწერებისა;
ძირს უთხრის სალსა კლდეებსა, —
თავზე ჩაჩქანი ჰხდებისა!..

XIV

ნაქერალაში დამდგარან
თუმები თექიანები,
გულ-შაუდრეკნი ომშია,
ლაშქრობას ბედიანები.
გარს სანგლად შემოუვლიათ
ხეუები ბექიანები.
ელიან ფშაველ-ხევსურთა,
თვალი იმათკე სჭერიათ;
წინ მიეგებენ ლხენითა,
დროშები დაუჭერიათ.
ლუხუმი ცხენი გაქუსლა,
წავიდა თამაშობითა;
შამაუძახა თუმებსა
შუბლ-შეკვრით, კამათობითა.

ლუხუმი

სადა გყავთ, თუმნო, ხეზვაი,
რად არ მაჩვენებთ თვალითა?
მე დ'იძან უნდა ვიომოთ,
ნაქებ რო არი მკლავითა. —
აღარა ხუმრობს ლუხუმი,
მკერდ-შედობილი ფარითა. —
მე ჯერ თათრებთან რა მინდა,
მაგისი სისხლი მწყურია,
დუღს და გადმოდუღს გულიდამ
მაგის მტრობა და შურია.
შეჩერდა თუმის ლაშქარი,
გულზე წაესო მურია.
ფიქრობენ: რამ გააგიჟა,

ლექიაა, თუ ურია?
შველის მაგივრად, თავხედსა
ჩვენზე სისხლი სწყურია!
ზეზვამ მყის იცნო ძმობილი,
ვეფხვი ხმალ-და-ხმალ წავიდა,
გაეკინკლავნენ ერთმანეთს
ხმალ-შუბებით და ფართა;
მემრე აკოცეს მხურვალედ,
ამბავსა ჰკითხვენ ძმურადა.
ერთმანეთისა სურვილი
ორსვე ჰქონიყო წყლულადა.

ლუხუმი

გენაცვლე, ძმაო ზეზვაო,
რო თვალით გნახე კიდევა.
მიყვარს, ძმობამა, ხმალ-და-ხმალ
შენი მტრისაკე მიწევა.
კაცო, შენც დაბერებულხარ,
გაგ ხშირებია ჭადარი;
ცხენი სადა გყავ, მიტირე,
ი შენი ცხენი — სალარი?

ზეზვა

ლაშქრობამ ჩამამაბერა,
ძალღ-უმაღურად გდებამა,
სრულ ლაშქარსა ვარ, რაც კია,
ძუძუს მამსხლიტა დედამა.
ჯერ შენთან, ძმაო ლუხუმო,
რამდენჯერ ვიყავ ომშია?..
წელში ორჯელ თუ დაებმის
ჩემი საფერხე გომშია.
სალარი მაგათ მამიკლეს,
ვისაც დღეს უნდა უტიოთ,
მაგ ძალთი ერთი ცოცხალიც
გარეთ არ გამოუტიოთ.

ლუხუმი

სრულ მაგონდება, ძმობამა,
საცა რა გადაგვხედია;
უნდა გადაგვხედეს კიდევაც...
ეს არის ჩვენი ბედია.

ზეზვა

მეც მაგონდება ბევრი რამ,
ერთი კი უფრო ცხადადა:
ერთხელის, საბუის ბოლოს,
ლეკებ რო ვაცხვეთ ქადადა.
თუ გახსონს, ერთს ლეკს ხმლითა ვეც,
ჭიმად მოვწყვიტე თავია!

ლუხუმი

შენის ფრანგულის ნაჭრევი
ისევ ისეთი მწვაავია?

ზეზვა

თავი გაგორდა მიწაზე,
ტუჩებმ დაუწყო კაპუნი,
იტყოდი, სარეკელასა
წისქვილზე გააქვ რაკუნი.
შენ შაგებრალა ურჯულო,
მოგიწყლიანდა თვალები;
უთუოდ, საით ენახვე,
მოგაფურთხებდენ ქალები.
მე არ მებრალვის, ლუხუმო,
მოუნათლავი აროდის,
მაგათ სიწუნტის ნაღველი
ყელში დუდილით ამოდის.
ვისაც ჩვენ არ ვებრალვით,

ჩვენ შავიბრალოთ რისადა?
სიკვდილი თვითონ უფალსა
გაუჩენია მტრისადა!
ერთურთს სალამი მიართვეს,
ფიცით შაიკრა ჯარია.
მალლიდამ მაკურთხებელი
თავზე დაადგათ ჯვარია.
შაილებება სისხლითა
ქართველთა მთა და ბარია.
დილის მზის სხივით იპოხენ
ქედებს კახეთის მთანია.

XV

ხუთშაბათ დილა გათენდა,
სისხლისა ნიაჟ-ღვარია,
ბახტრიონს თათრის შვილებსა
დღე გაუთენდათ მწარია.
გადმოდგა ბორბალაზედა
თავისუფლების მთვარეა.
ალაზნისაკე წაჳიდა
ურჯულოს სისხლის ღვარია.
ნალესის ფრანგულებისა
ცასა სწვდებოდა ალია.
სრულ სისხლით დანაბეჭდია
მეომართ დანაკვალია.
კარავ-საჩეხი მტრებისა
მინგრეულ-დანაგალია.
გასწყვიტა ჩვენმა ლაშქარმა
მტერი, უღმერთოდ დალია.
მიჰკივის თათრებს ზეზვაი,
შეუპოვარი, მალია;
გულ-რკინას ხოშარეულსა
შუა გადუტყდა ხმალია!
ცრემლი ერევა თვალებზე,
სწუხს ამისაგან მწყრალია.

ლუხუმმა თოფი გამაჰკრა,
არ აუფეთქდა ფალია;
დროშას მიუძღვის ლომივით,
ამაიწვავდა ხმალია.
შამაუძახა ლაშქარსა
გულდინჯმა, ომში ცხარია:
„მამყევით, ვისც ქუდი გხურავთ,
ვინაც არა ხართ ქალია!“
აივსო თათრის ძვლებითა
იმ ბახტრიონის არეა.
ციხე-გალავნად ეგება,
ისე გამრავლდა მკვდარია.
ეს ის დრო იყო, როდესაც
მთასა ჰლოცავდა ბარია,
როს სალოცავად მიაჩნდათ
მთიელის ხალხის გვარია...

XVI

— საით მოსდინხართ, ფშავლებო,
ცხენ-ხეთქით, რიალითაო?
ღრეობით, მხიარულადა,
ჩაჩქნების კრიალითაო?
ლაშარის ჯვარის დროშისა
საამო წკრიალითაო?!
— საით და კახეთს ვიყვენით,
ბახტრიონს ჩავიყარენით;
ჩვენა, თუშნი და ხევსურნი,
პანკისში შავიყარენით.
ვაცადეთ ჩვენი საცდელი,
ეხლა კი გავიყარენით.
— რა გქონდათ, კაცნო, საცდელი,
რა გქონდათ საომარია?
— არ თუ გაგიგავ, კახეთი
თათრების ნაოხარია?
თათრები ვხოცეთ, მოგვიდის

ცხენები ნაოფლარია;
გავწირეთ გულსისხლიანი
ყენი ნათოფარია;
სალაშარიჯვროდ მოგვაქვის
ზინათი ნაშოფარია
და გადმოვლახეთ საფშაოდ
ტბათანა ნათოფარია;
სავსეა თათრების ძვლითა
ფშაელების ნაომარია.
მეფემ გვიბოძა საჩუქრად
სახნავი დ'სადოფარია.
სახელს უმატეთ სახელი —
ძვირფასი საპოფარია.
— საკაცით ვინლა მოგაქვისთ,
ნაბდებში შახვეულები?
— კვირიაი და ლელაი,
ჩვენთვის სისხლ-დანთხეულები.
დმერთმა აცხონოს ესენი!
ამათ გაგვიღეს კარები!
რო შავიჭრენით შიგითა,
ჩვენ წინ უყარნენ მკვდარები.
მოგვაქვს დაემარხოთ იქავე,
სად მამა-პაპა ჰმარხია,
სადაც აბარავ მიწასა
იმათ გული და სახია.
მძიმეა თავის ქვეყანა,
თავის წყალ-ჭალა ძლიერა!
მიწაც ტკბილია მშობლური,
გულს რომ ეყრება ფხვიერა.
— ვის მოგილოცოთ სახელი,
ვინა ხართ სახელიანი?
— პირველ — ობოლი კვირია,
სახე აქვ ნათელიანი;
მეორე — ლელა ბაჩლელი,
ქალი ხელ-ფარტენიანი;
მესამე — ბერი ლუხუმი,

კურთხეულ გამდელიანი;
 მეოთხე — ხოშარეული,
 არწივი მხარ-კვერიანი;
 მეხუთე — გივი სუმელჯი,
 მოგვეყვის ნაჭრევიანი.
 — თუშჩი ვინ ვარგდა, მითხარით,
 კაცად ვინ უფრო არია?
 — ზეზვაი, ძმაო, ზეზვაი,
 მთელის თუშების დარია:
 არა ყოფილა გაზდილი,
 მომცრო სდგომიყო ტანია.
 ისა ყოფილა ვაჟკაცი,
 ღირსი წელთ ერტყას ხმალია.
 ლომია, უფალსა ვფიცავთ,
 სწრაფი, ვით ელვა-ქარია,
 ჰშენოდა, ძმობამ, ვაჟკაცსა
 დაზარნიშული ფარია.
 მაგრამ დაგვიჭრეს რჯულ-ძალთა,
 გაწირეს ცოცხალ-მკვდარია.
 თუ გაჰზდის, — ფურმა გაზარდოს
 აი მისთანა ხარია!
 ვერ ვნახეთ, რო დაეკვნესოს,
 ან შეცვლილიყოს სახითა.
 თუშთ შაიჭირვეს ძალიან,
 ცრემლით ატირდენ ცხარითა.
 თავით დაურჭვეს დროშიაი
 მისივე შუბის ტარითა.
 — ახლა ისა სთქვით, მოყმენო,
 ვინ დარჩა სირცხვილიანი?
 — წიწოლამ ლაფით გაგვთხიფა,
 გაგვექცა სირბილიანი!
 ნეტარ სად დაიმალება
 სიცოცხლით სიკვდილიანი?
 ფშავში როგორღა მოაღის
 დიაცი ჩიქილიანი?
 არ ვარგა მაგათი გვარი,

უჯიშო, სიცილიანი!
ხალხში როგორღა გამოვა?
ხატში როგორღა მოდგება?
უკლოს, უკეთურს, ბენავსა
სად დაეკარგა გონება?!
რად არ ირჩივა სიკვდილი
და თათრებისა მონება?
ვინღა გაიფლევს ახლოსა,
ჩააქვაებენ დედანი.
მიწამ შაჭამოს ცოცხალი
ე მაგისტანა მხედარი!
ომშიით გამოქცეულსა
მეხი დაეცეს მეღგარი!
არ ვარგა, იმიტომ თქმულა,
კაცი ქალებში მკვებარი.
— ბერი სადღაა ლუხუმი,
დამრიგებელი ფშავისა?
— ეხლა გაგიტყდეთ ჩვენაცა,
აუგი გითხრათ თავისა:
იმისა ვერა გავიგეთ,
გულში ესა გვაქვს ჯავრადა.
მტერი რო მთა-ტყეს მოეცა,
ჩვენ თან მივსდევდით ჯარადა.
მისი ველარა გავიგეთ,
იქნებ თუშთ გაჰყვა წვეულად;
ზეზვაის დაჭრა ეწყინა,
ძმობილს თან ჰყავდეს ძმეულად.
ვერა ვიცით რა, ესა გვწყინს,
გერცხვენთან, ჭირად გვექცევია;
დაკარგვა ჩვენის პატრონის
საგონად გარდაგვექცევია.

XVII

ღამესა სძინავს მთა-ბარზე,
ბუნება დასვენებულა,

მანათობელი ქვეყნისა
მთვარეც ზომ ჩასვენებულა.
მოისმის ივრის ჩხრიალი,
სიზმარს უამბობს ჭალასა,
ერთად ჰკეცს საუბარშია
ცისა და ქვეყნის ძალასა.
ცა თავისათვის მყუდროდ სდგას,
მკერდ-სუფთა, ვარსკვლავიანი.
მუხაზე ჩამოკიდული
კაცი სჩანს სამკლავიანი.
თავი დაურჩვა მხედარსა,
თუ იყო გულჯავრიანი?
იორი ყურსაც არ უგდებს,
ნელად აქანებს ტალღებსა,
არ ედარდება, დაობლდნენ,
მამა აღარ ჰყავ ბაღღებსა.
თემისგან უარყოფილსა
გადაუგდებენ ძაღღებსა.

XVIII

სხლოვანს ატირდა ბებერი,
მოსთქვამს ზარს ზარიანადა:
„ნეტავი თავზე დამეცეს
მთა-ღელე ბარიანადა!
ნეტავ არც შვილი მყოლიყო,
არც გავჩენიყავ დედასა,
თუ ამას შავესწრებოდი,
ამდენ სირცხვილის კრეფასა!
შვილო, სირცხვილი მაჭმიე,
ძუძუ დასწყევლე დედისა!
თვითონ შენა ხარ მწამლავი
თავის უბედო ბედისა.
რად არ იქ მაჰკვდი, ბეჩავო,
რად ხარ ყელ-საბელიანი?!
რად არ მამიხვედ, წიწოლაჲ,

პირნათლი, სახელიანი?!
გასწირე თავის ხსენება,
საწყევარ-სარბევიანი!“
— მარტოდ რად სტირის დიაცი,
გვერდით არა ჰყავ სოფელი?
არ ისმის მოზარეთ ზარი,
გულს ლახვარ-დამასობელი?
— თასი დაღვარეს ხატშია:
ახლოს მიუდგეს არვინა,
წიწოლას დანაშაული
აწეულია ცამდინა,
დაამცრო ჩვენი სახელი,
მთელს ლაშქარს გული ატკინა.
არც ვინ სამარეს გაუთხრის,
არც ვინ შაუკრავს კუბოსა;
მარტომ იტიროს დედამა,
ცრემლი წინ დაიგუბოსა!

XIX

იტყვიან: მადლის მთის ძირსა,
ულრანს, უდაბურს ტყეშია,
ლუხუმი იწვა დაჭრილი,
ნატყვიარი სჭირს მკერდშია.
იქვე მაღალი კლდე იყო,
გამოქვაბული შავადა,
ხავსით მორთული, პირქუში,
მრისხანე სანახავადა.
იქა ბუდობდა ვეება
გველი, მორთული ჯაგრითა,
ბევრისა ცოდვის მოქმედი,
პირზე დორბლების დაყრითა.
ბევრი ჩაენტქა ტიალსა
მონადირე და მხეცები.
იწვა, უცდიდა დავლასა
თვალეებით დანაცეცები.

გადამთხვალევენ იქილამ
 ნადირნი გულის თრთოლითა.
 ვერ გაჰხედნებენ იმ ალაგს,
 ისე ეშინისთ შორითა.

ერთს დღესა გველი, ვით ნისლი,
 გაწოლილიყო ხეზედა,
 წიოდა გულჯავრიანი,
 თანაც თბებოდა მზეზედა.
 ამ დროს შაესმა კენესის ხმა
 ჯაგარ-აშლილსა გვერდზედა.
 გაჰხედა, ნახა, — კაცი წვეს,
 სულის მაბრძოლი, ეული,
 გასცქერის ცისა სივრცესა
 სასომიხდილი, სნეული;
 მკერდზე ატყვია მიმხმარი
 სისხლი წყლად ამორწყეული.
 გველს შაებრალა ლუხუმი,
 მისკე წვიდა ზღაზვნითა,
 მიაშრიალებს ხმელს ფოთოლს
 დიდრონის ტანის გლარზვნითა,
 ზედ დააშტერდა სნეულსა
 თვისის გველურის სახითა,
 დასცქერის სულის მაბრძოლსა
 გულის მზარავის თვალითა.
 დაფიქრდა გველი ძლიერად,
 გული ევსება ბრალითა.
 ბერის ცოდვების მოქმედსა
 გადაუბრუნდა გუნება:
 რა სიბრალულით იმსჭვალვის
 მისი გველური ბუნება!
 ზედ გადააწვა მკერდზედა,
 წყლულსა ულოკდა ენითა.
 თან მკერდს უსველებს მხედარსა
 ცრემლების ჩამოდენითა.
 აყრუებს ტყესა და ველსა
 ოხვრითა რამოდენითა!

მთელს ერთს თვეს ასე უვლიდა
ადამის ტომის მტერია,
ბოროტების გზა გაუშვა,
კეთილი დაუჭერია!
საჭმელსაც თვითონ უზიდავს,
ასმევს წყალს ლადის მთისასა,
ღამ-ღამ ზღაპარსაც უამბობს
ორის ობოლის ძმისასა.

ამბობენ: შაადლებინა
სნეულსო ფეხზე დადგომა;
ედირსებაო ლუსუმსა
ლაშარის გორზე შადგომა!

[1892 წ.]

გველის მკამელი

(ძველი ამბავი)

I

სასტუმროს იყვნენ ხევსურნი,
ლუდი ედულა წიქასა;
ისხდენ ბანზედ და ღრეობდენ,
თასებით ჰსვამდენ იმასა;
ზოგნი უკრავდენ ფანდურსა,
ზედ დაჰმდეროდენ დიდადა, —
მსმენელთა გრძობას უდებდენ
საგმირო ამბებს ხიდადა;
აღვზნებით გმირთა სახელებს
ლექსებში სთვლიდენ წმიდადა;
მოხუცნი ჩიბუხებს სწევდენ,
ბოლი ეხვიათ ნისლადა,
განმარტავდიან მათ ამბავს,
შანლობა თქვიან გმირთადა.
ახლების საწურთნელადა
იხსენებდიან ქებითა:

„თქვენ იცით, ამას იქითა
კაცად ვინც გამასდგებთა!“

კრებაში ერთი ვინმე სჩანს
სახე-მკრთალი და მშვიდია,
როგორც თაფლს მწერი, ეხვევა
იმას მცირე და დიდია.
დაღვრემილს წელზე ხმალი ჰრტყავ,
მხარ-იღლივ ფარი ჰკიდია.
მუხლებს წინ თავშიშველანი
ორნი უსხედან ჩოქითა,
თასებს აწვდიან, იღებენ
შავს ლუდსა დიდის გობითა. —
„მასვი, მინდიავ, — ეტყვიან,
კაი ლუდია, სვიანი,

გვითხარი რამე, ღვთის მადლსა,
ერთი ქართული გზიანი“.
— მთვრალმა რა გითხრათ, კაცებო,
ჭკუა სასმელმა დაძალა,
სათქმელი მერმისთვის დარჩეს,
თუ კი სიკვდილმა მაცალა. —
ასწია კარახანასა,
გადიწურა და დაცალა.

ტყვეობით დაბრუნებული
ძმებში ყოფნითა სტკბებოდა,
როგორაც სხვანი მრავალნი,
ისიც ლუდითა თვრებოდა.
ამ მინდიაზე ამბობდენ
დაუჯერებელს ამბებსა:
მინდია ტყვედა ჰყოლია
თორმეტს წელს თურმე ქაჯებსა.
ტყვეობამ ფრიად დაჩაგრა,
სამშობლოს გარეთ ყოფნამა;
მიდის დრო, განვლო მრავალმა
აღდგომამა და შობამა,
მაგრამ მინდიას ტყვეობას
არ ექნა დასასრულია,
გული დაუდნო მონებამ,
ამოსვლას ლამობს სულია.

აგონდებოდა თავისი
ჩამოთოვნილი მთებია,
ჩაბნელებული ხეები,
უსწორ-მასწორო გზებია,
მის ბედის მგლოვიარენი
დედა, მამა და ძმებია,
თავისი ქოხი მწირული,
სამოთხედ მისაღებია,
ემშველათ, ბევრჯელ ხატ-დმერთსა
მხურვალედ შაჰვედრებია.

ბოლოს სთქვა: „თავსა მოვიკლავ,
ასეთს სიცოცხლეს სჯობია!“

ქაჯთათვის ცეცხლზე ნადგამი
სადილად ნახა ქობია.
იცოდა, გველსა ჰხარშავდენ,
იმასა სჭამდენ ხშირადა;
ქაჯნი ქაჯობით იტანდენ
გველის მიღებას პირადა,
და თავის თავზე იფიქრა,
რომ ექცეოდა ჭირადა.
აილო ერთი ნაჭერი,
ზიზლით ქურდულად შეჭამა
და ამ დროს მოწყალეს თვალით
ტყვეს გადმოჰხედა ზეცამა:
ახალად სული ჩაედგა,
ახალი ხორცი აისხა;
გულის ხედვა და თვალების,
როგორც ბრმას და ყრუეს, გაეხსნა.
ესმის დღეიდან ყოველი,
რასაც ფრინველნი გალობენ,
ან მცენარენი, ცხოველნი,
როდის ილხენენ, წვალობენ.
რაც კი რამ დაუბადია
უფალს სულიერ-უსულო,
ყველასაც თურმე ენა აქვს,
არა ყოფილა ურჯულო.
ამას ჰგრძნობს, უკვირს თითონაც
ტყვეს თვის ბუნების ცვალება.
შეიგნო, ჭამა გველისა
ქაჯთაგან იყო ზმანება.
სიბრძნე აჩვენეს გველადა,
რომ ჰზიზღებოდა საჭმელად,
თუმც „შენც ჭამეო, მინდიაე“,
არა ზარობდენ სათქმელად.
შეიგნო სიბრძნე ქაჯების
ამიერიდამ ტყვემარ;
მას მუსაიფი დაუწყო
ცამ, დედამიწამ, ტყემარ.
მხოლოდ ბოროტმა მის გულში

ვერ მოიკიდა ფეხია,
სხვა დანარჩენი ქაჯური
ყველა ისწავლა ხერხია.
მას აღარაფრის ეშინის,
თუნდ თავს დაატყდეს მეხია.
ქაჯნი ბრაზობენ, რა ჰხედვენ —
გამეცნიერდა გლეხია.
აღარ აშინებს ტყვეობა,
აღარც ხრიკები ქაჯური,
დღეს თუ ხვალ, იმედიანობს,
ქაჯებს უჭიროს ჰანჩური.

მალია ტყვიასავითა,
გრძნეული, როგორც გველია,
აღმერთებს, ნუგეშად ჰსახავს
ფშაე-ხვესურეთი მთელია,
გვირგვინოსანი თამარი
სულ-მუდამ ამის მთქმელია:
„ოღონდ მინდია თან მყვანდეს,
მასთან მთიელი ერია,
რაც უნდ ძალიან ეცადოს,
ვერას დამაკლებს მტერია“.
იცის მტრის დასამარცხები
და შემმუსვრელი ფანდია;
თუ დაჭრილს ცოცხალს მიუსწრო,
ნუ აქვს სიკვდილის დარდია.
შუაზე გაჭრილს გაჰკურნავს
მის უებარი წამალი;
მით არ მცირდება ომებში, —
მუდამ ჯარი ჰყავ მრავალი;
შორს არის ამბად წასული
მისი თავგადასავალი.

II

როცა კი გაზაფხულდება,
გამოიღვიძებს ქვეყანა:
სილაღე, სიმხიარულე

დასეირნობენ ყველგანა,
გაჩნდება ჩირთი, ყვავილნი
ეკონებიან მწვანესა,
მინდია გაფაციცებით
სულ მიმოივლის მთა-ველსა.
ყველა მცენარეს და მდილსა
ის ეგებება სალმითა,
ბუნებაც „ვაშას“ უძახის
მდიდრად მორთულის აღმითა.
ყვავილნი ყელ-გადაგდებით,
დანატულები კალმითა,
„მინდიას გაუმარჯოსო“,
ერთხმად ასტეხენ ჟიჟინსა,
ხეები ფოთლებს არხვევენ,
ბუნება იწყებს ბიბინსა,
და მერე სათითაოდა
ყველა მოჰყვება ტიტინსა:
„მე ვარო ა მ ი ს წამალი“;
სხვა გაიძახის — „ი მ ი ს ა“;
მინდიაც მოსწყვეტს, თან მიაქვს,
ჯერ ზედ ნამი აქვთ დილისა.
თურმე ზნედა სჭირთ ყვავილთა:
ოღონდ ეწამლონ სნეულთა,
სიცოცხლით გაფუფუნებულს
არად აგდებენ სხეულთა:
სალხინოდ ჰსახვენ, კაცთ სარგოდ,
ძვალ-ხორცთა ჩამორღვეულთა.
ყვავილთ ეს ზნე სჭირთ და ხეებს
თურმე მოუვათ ტირილი;
მარტოკა მინდიას ესმის
მათი კვნესა და ჩივილი.
ამისგან მისი ცხოვრება
ძალიან დაცარულია:
მივიდა ხესთან ცულითა,
სთქვა: „უნდა მოვჭრა ესაო!“
შემოჰკრავს ცულსა და ამ დროს

ზის შამოესმის კვნესაო:
„ნუ მომკლავ, ჩემო მინდიაჲ,
ნუ დამიბნელებ მზესაო,
უიარალო რომა ვარ,
მიტომ მიბრიყვებ ხესაო?!“.
დაუდუნდება მკლავები,
შტერად გაჰხედნებს ზეცასა.
სხვა ხეს მიჰმართავს, ის უფრო
მეტად დაიწყებს კვნესასა.
ხელცარიელი წამოვა,
ვერ მოიყოლებს შეშასა,
და რომ ღველფზედა არ გაჰქრეს
ცეცხლი, აანთებს თივასა
ან ჩაღას, გამხმარს ჯოყრებსა,
თან მიაშველებს წივასა;
თუ სად ხმელს წიწკრებს იპონის,
არც დაიწუნებს იმასა.
მაინც ღმერთს ჰმადლობს, მაინცა,
საღამოსა და დილასა.
სხვებსაც მას ურჩევს: „კაცებო,
მოდით, ნუ ჰშვრებით ცოდვასა;
ნუ მასჭრით ხესა, დაუჯერდეთ
ჯოყრებს, ხმელს წიწკრებს ცოტასა“.
არაუინ უსმენს, არქმევენ
ამ გვარს მის რჩევას ბოდვასა:
— „ღმერთს ჩვენთვის გაუჩინაო
სარგოდა, მოსახმარადა!“
და დღესაც არაუინ ჰზოგავს
ვერხე-წიფელს მოსაკლავადა.

III

როცა ყანის მკას დაიწყებს,
გიჟია, გადარეული:
ერთს ფეხს აქ მოსჭრის, ერთს იქა,
საგულე-ჩამოხეული;

სულ გადასთელავს ყანასა,
გაჭბურდღნის, გაატიალებს,
მინამ ღონე აქე მკლავშია,
ციბრუტივითა ტრიალებს,
და როცა დაიქანცება,
გაიშხლართება მიწაზე.
რო ჰკითხოთ: „ასე რად სჩადი?“
ის გიპასუხებთ იმაზე:
— რას ამბობთ, კაცნო, არ გესმისთ,
მიტომ მიწუნებთ ქცევასა.
ის როდი იცით, თავთავნი
როგორ მიწყებენ ზეწნასა;
უნდა იცოდეთ, ჰხედავდეთ
თავთვების ყელის წვეასა,
ათი-ათასი ყოველ მხრივ
რომ დაიქუხებს ერთადა, —
ხელ-ნამგლიანი როცა ვარ,
მნახვენ თავის ღმერთადა: —
„არა, მე მომჭერ, მინდიაგ,
ნუ მტოვებ, შენი კენესამე!“
„არა, მე, — სხვა გაიძახის, —
უფრო მაშინებს ზეცა მე.
პატარა ნისლიც რო ვნახო,
ჩამოვიშლები ტანითა.
ვაი თუ სეტყვა მოვიდეს,
ყელი გამომჭრას დანითა“.
სხვა უფროც ჰყვირის: „ნუ მწირავ,
იხარე თავის ჯანითა!“
გამაგიჟებენ ბოჟირით,
გადავირევი ბრალითა:
ვცდილობ და ყველას ვერ ვწვდები
ორის ხელით და თვალითა
და ამ დროს თავადაც ვხდები
მოსაბრუნები წყალითა.
ყანასა სეტყვა აშინებს, —
კაცთ უსაზრდოოდ დარჩენა,

თორემ ვით ნამგაღს, სეტყვასა
სით შაუძლიან წახდენა?!
კაცთ სარგოდ თავსა ჰზოგავენ
თავთაჲნი ოქროს ფერანი, —
არ სწადით ოხრად ლპებოდენ,
ჰკენკდენ ყვაჲნი და ძერანი.
მიტომ ჩქარობენ მომკასა,
ერთად ჟივიან ყველანი,
ჰსურთ პურად იქცნენ. საჭმელად,
რომ მითი გაძღნენ მშიერნი, —
მკვდართ კაცთა შანდობა ვუთხრათ,
ძალნი ვახსენოთ ციერნი.

IV

ხატობა ჰქონდათ ხევსურთა,
ლუდის სმა არი, ღრუობა.
დიდს მლოცავს მოიპატიჟებს
გუდანის ჯვარის დღეობა.
ხალხია დაჯარებული,
ბჭობენ უფროსნი მრავალსა:
ზოგნი ამბობენ სხვის ამბავს,
სხვანი — თავგადასავალსა!
ამბობენ ვაჟკაცობისას,
თოფისასა და ხმლისასა,
ჯაჭვის მჭრელს წელზე ვინ ირტყამს,
ყველა აქებდა იმასა.
უსმენენ მოწიწებითა,
თუ ვინ რას იტყვის ცდისასა.
თანაც გააბეს მსჯელობა
გველის-მჭამელის ცოდნაზე,
ხის მჭრელის, ბალახთ მთიბელის,
მათ ჩანადინარს ცოდვაზე.
ჩალხია ეტყვის კრებასა:
„მიკვირს ეგ თქვენი ფიქრია,
წინაჲც ბევრჯელ გითხარით,

ეზღაც იმასვე ვიტყვია:
 ენა თუ ჰქონდეს ხე-ქვათა,
 ჩვენც რად არ გაგვიგონია?
 ჩვენს სატყუებლად მინდიას
 სიცრუე მოუგონია.
 ჩვენც მისებრ კაცნი არა ვართ,
 ჩვენც ყურები გვსხავ, მგონია?!
 მე სამალაჲად არ ვამბობ,
 თითონაც მისდის ყურშია;
 თუ ამას მართალს არ ვამბობ,
 იფიქროს თავის გულშია.
 ვსთქვათ, სიბრაღული კარგია
 ხე-ქვა-ბალახთი, ცხოველთი...
 კაცის კვლა ყველასა სჭარბობს,
 თუნდ მტერი იყოს, ყოველთი.
 მაშ ადარც კაცს უნდა ვკლავედეთ,
 გეტყვით, მისმინეთ, მე რასა:
 მტრისას, ხმლით ნაჭერს, მინახავ,
 მინდია სდგამდეს გორასა.
 რად სჩადის ამას, ხომ რჯულიც
 კლვისას არ გვაძლევს ნებასა,
 მაგრამ ვკლავთ იმას, ვინცა
 ჩვენსა დაარღვევს შვებასა,
 ან მამულს გვართმევს, ან ცოლსა,
 ან გვიშლის რჯულის ცნებასა.
 მაშინ არც ღმერთი გვიცოდვებს
 მტრისად შაქცევას ხელისას,
 ეგრევე, ოდომც ვიცხოვროთ,
 მოჭრას წიფლის და თელისას“.
 — არ სტყუის, არა, ჩალხია,
 მინდია ცრუობს სწორედა,
 ათასნაირი ტყუილი
 თვალწინ აგვიგო ყორედა, —
 ამბობდენ ხალხში ზოგები
 გაუბედაჲად, დონედა.
 — მაგ ფიქრს რომ მივეყვით, შენს მტერსა,

როგორღა გვეცხოვრებისა?
ის რად ვიცოდეთ, უფლისგან
რაიც არ გვეცოდებებისა?!
თემთ რო გვარიგებს მაგაზე,
ძალიან ცუდად შერებისა.
კარგთაგან იმედი გვაქვის
მუდამ შველის და რგებისა
და არა ჩვენის დაღუპვის,
ჩვენის ცხოვრების ვნებისა!.. —
ეს იყო გამონასკული
აზრი ხევსურთა კრებისა...

მინდია იქავე იჯდა.
თვალთაგან ცრემლი სდიოდა.
არვინ იცოდა, თუ იმას
გული რისაგან სტკიოდა.
თვალნი მიეპყრო ერთს მხარეს,
ხალხისა არა ესმოდა;
გამოერკვია ფიქრიდან,
როცა ბერდია ეტყოდა:
„რად არ ყურს გვიგდებ, მინდია,
ნეტავ რისათვის სტირია?
ეს არც კი მიკვირს შენგანა,
არც სხვისგან გასაკვირია —
ერთს წამში ცხრაჯერ შასცვალო
გლოვა-ტირილზე ლხინია“, —
და მთელმა ხევსურთა გუნდმა
მინდიასკე ქნა პირია...

„ჰო და სთქვი, — კვლავ სთხოვს ბერდია, —
გულზე რა ჭირი გჭირია?“
— აგერ იმ ჩიტებს ყურს ვუგდებ, —
თითით უჩვენა ჩიტებზე,
ორნი ფრთებ-ჩამოშვებულნი
იფნის ქვეშ ისხდენ სიპებზე. —
ერთი მეორეს უამბობს
სიკვდილის ამბავს შვილებზე;
მარცხნით მჯდომარე დედაა,

მარჯვნისკე — ამბის მთხრობელი,
თქვენს მტერს, რომ გულ-მოკლულადა
შვილებსა ტირის მშობელი.

ჩიტებს ეხლალა შესცქერის
ხვესურთა კრება სრულია,
ჩიტთაგან ერთი იმ დროსა,
თითქო მოჰსვლოდეს რულია,
სიპიდან დაბლა დაეცა
და განუტევა სულია.
რომელი მოკვდა ორთაგან!
ამის გაგება — რჯულია!
ხვესურთ შაჰხედეს ერთმანეთს
გაოცებულის თვალითა;
ნუ თუ ასეთი ცოდნაო
იქნება კაცის ძალითა?
დარწმუნდენ იმის ცოდნაში,
საქმე წინ ედვა ყველასა,
მაგრამ ნაგრძნობსა გულითა
გონებით ჰშველენ ვერასა:
ბალახსაც სთიბენ, ნადირს ჰკვლენ,
შეშით ანთებენ კერასა.
ქათმის ზორცს რა შეაძულეებს,
თქვენვე მითხარით, ძელასა?!
ვინ ჩამოჯდება ღველფზედა,
თუ ზედ არ ჰხედვენ ძელასა?!

V

ბევრჯელ მოუნდათ ლაშქრობა
ლეკ-სპარსებ, ქისტებ, თურქთანა,
გამარჯვებულნი მოდიან
ხვესურეთს ვაჟნი მუდამა.
ზღუდე გამაგრდა ქართლისა,
მტერს შაუკერეს სუდარა.
ერი თუ მტრის მძლეველია,
მის მეტი არა უნდა-რა.

მანამ მინდია ჰბელადობს,
ხვესურებს არა უშავთ-რა,
ვეღარვინ ჰბედავს რჩოლასა,
მყუდროობაა ყველგანა...
ნეტავი იმას, ვისაც კი
მადლიერი ჰყავს ქვეყანა.

VI

ფრიალო კლდის თავს სახლი დგა,
ცას ებჯინება ბანიტა,
ირგვლივ მთებია დიდრონი,
აყრილნი სრულის ტანიტა,
გადალესილნი თოვლიტა,
მოუღალაენი ჯანიტა.
ერთხელ თუ ჰნახე ამგვარად,
სულ გინდა ჰსინჯო თვალიტა.
იმაზე ლამაზებია,
როცა ჰღელავენ მწვანიტა.
თუნდ მზე დაადგესთ გულ-მკერდზე,
ზვაკი სდიოდესთ ჭექითა, —
ახველდებიან ხეები,
ვით ავადმყოფნი ჭლექითა,
მაინც სიტურფე იმათი
ნაკურთხი არის ზეცითა.
ბევრჯელ დაჰბრუნავს თავზედა
გრილი ნიაკი კვნესითა.
ზაფხულში შავი ღრუბლები
სანთლებს უნთებენ კვესითა.
იქ ხომ ხვნიტ არავინა ჰხნავს,
არც ვინ რას სთესავს თესითა,
მარტო ჯიხვები დადიან
კლდეებზე რქების ლესითა.
და სალნი კლდენი, პირ-ქუშნი,
უფსკრულს ჩასულნი ფესვითა,
არც რო სულზედა ფიქრობენ,

არც სუქდებიან ლეშითა,
უსალმო, უალერსონი,
გამომზირალნი ბრეშითა.

სახლზე კოშკია მიდგმული,
შემურვილია ბოლითა,
დღე-მუდამ შადრწუნებული
ჩაზეირების სროლითა.
რა დაასვენებს საბრალოს,
მინამღე ირგვლივ მტრებია,
მინამღე შურის ძიება
კაცის ტომს გულში სდებია,
ნასროლი ტყვია მტრისაგან
მკერდზე მრავალი სცხებია!

სახლიდან ისმის ჯავრობა,
ხმა კამათობის, წყრომისა;
ბევრნიც არავენ არიან, —
საუბრის კილო ორისა.
ღველფზედა ცეცხლი ანთია,
გაჩაღებული შეშითა,
იქით მხარეზე დიაცი
მოჩანს ბაღლების გვერდითა,
აქეთ მარტოკა ხევსური
ბევრს რასმე მოსთქვამს ხვნეშითა.

ქმარი

ის ღღე გაშავდეს, რა ღღესაც
შენ მე დაგისვი ცოლადა.
მინამღე კაცი არ მაჩნდა
მიწაზე თავის ტოლადა.
სრულ შენგან გავხდი, წყეულო,
უგერგილოდ და ყროლადა.
რა ვარ? განაღა კაცი ვარ,
ღირსი, ცის ქვეშე ვიდოდე?!
იმადვე ყოფნის, რაც ვიყავ,
ნეტავ წამალი ვიცოდე!..

ფუჭია ჩემი სიცოცხლე,
დღეს მჯობ შაეის კლდის ლოდია,
თქვენგან მჭირს ჭირი უწამლო,
უფალს თქვენგანა ვცოდია.
შვილებიც ჭირად გამიხდა,
შამაცვლევინეს ფიქრია,
დაკარგულს სულს და ხორცზედა
ეხლა დღე და ღამ ვტირია.

ცოლი

მე რად მამბრალეებ თავის ბრალს,
შინ როს მოგივედ ძალითა?
გზად არ მიტყვედი მიმავალს,
მავსებდი ცოდვა-ბრალითა:
„მზიავ, ძალიან მიყვარხარ“,
ცრემლებს აბნევი თვალითა
და ჩემს ძმათ ჩემის გულისად
შინ უხდებოდი ხმალთა.
წინაზე ტკბილი შაქარი
ეხლა გემწარე რისადა?
ან შვილთა ყოლას რად ჰგლოვობ,
მღურვას რად იტყვი ღვთისადა?!
თავისი ცოლი და შვილი
ვის გადაუგდავ სხვისადა?
ჩვენ რადა გვსახავ მიზეზად
შენის გუნების ცვლისადა?

ქმარი

იმიტომ, უჭკო დიაცო,
რომ სწუწუნებდი, სჩიოდი:
„სიცოფე ბაღლებს მიღვესო“,
შვილ-მამკვდარივით ჰკიოდი:
„ბერდიას რამდენ შეშა აქვ,
როგორს ცეცხლს ანთებს, ჰნახოდი“,

ცხოვრების მაგალითადა
ბრიყვები დამისახოდი.
გულზე მოსაყვანს ქართულსა
ჩემს გასაგონად ამბობდი,
გეწადა კაი ცხოვრება,
მოწამლულს ქადას აცხობდი.
და მეც დღეს-ხვალეობითა,
ცოტ-ცოტად, ნელაობითა
დავიწყე თავის რწმენასთან
მოქცევა მელაობითა:
დღეს მოვჭერ ერთი ჭანდარი,
თუმც მემუდარა ბევრია:
„რად სჩადი მაგას, მინდიავ,
ვითომ არ იყავ მტერია?!“
ხვალ ორი მოვჭერ, და ასე
გული ჩავიდევ ქვისაო,
რომ სულ აღარა მეგრძნო რა,
ძალაც ვითხოვე ღეთისაო.
შენ ჯიხვის ხორცსა ჰნატრობდი,
თუ ვის მოკლული გსმენია,
რამდენჯერ ჩემი გულ-მკერდი
ამ ჩვილს გაუსენია:
„ყმაწვილნ უხორცოდ დაზდილნი
რა ვაჟკაცობას იზამენ?
არსად არ გამიგონია
ასრე გაზდილი სხვისა მენ“.
ახ, რატომ ამის თქმამდინა
არ დაგეყარა მიწა შენ!..
მეც მიყვე — ვხოცე ნადირი,
გასუქ-გალაღეთ ლეშითა,
თავის ბაღღებით ჰხარობდი,
მე დაერჩი თავის ტეხითა.
სჯობდა კი ასე გახდომას
გავთაულიყავ მეხითა;
დაკარგულს ვეღარ მოვხელავ
ვერა რომელის ხერხითა.

ცოლი

ან შენ რა გიჭირს ისეთი,
თავს რად იტკივებ ძალადა;
შეშის ჭრას, ნადირთ ზოცვასა
სხვან რად არ სთვლიან ბრაღადა?

ქმარი

არ იცი, არა, ჭკვა-თხელო,
ყბელო, ზეზერე მგრძნობარე,
თავისა სასიამოვნოდ
წუთისოფლისა მცნობარე!
არა ღირს იმად — ვიგლოვო
თვისი ცოდნა და ძალია,
რომ ჩემთან ერთიც მათგანი,
ბრიყვო, აღარსად არია?!
არ უღირს, მკვდარმა იცოდეს
თავის სიკვდილი, — მკვდარია,
იგლოვოს თავისი თავი,
თვის ყოფნა შესაზარია?
სხვა ყოფნა, ამაზე მწარე,
მიპოვნე შესადარია!
ამ გვარი მკვდარი ღღეს მე ვარ,
სხვა მკვდრებს რა უჭირთ მკვდრობითა!
არიან მოსვენებულნი,
არაფერს გრძნობენ გრძნობითა.
რითილა ვარგო ქვეყანას,
დაგცარიელდი ცოდნითა:
ყვავილნი არას მეტყვიან,
აღარც ცნობა მაქვს იმათი;
განა მეტილა იქნება
კაცმა თავს უგდოს ზიფათი?
აღარა მესმის ფრინველთი,
აღარა მესმის ყანისა,
აღარ მსმენია მას შემდეგ

ტკბილი სალამი მწვანისა.
 ეს არაფერი, სხვაფერიაც
 აღარ ვეარგივარ არადა;
 გინდა აქ ვეგლო მთაშია,
 გინდა ჩავიდე ბარადა,
 ჩემ ფერას უკეთურებსა
 არვინ იყიდის ჩალადა.
 ველარას ვარგებ ქვეყანას
 მტრის მამგერებელს ჯარშია,
 მიტომ, რომ წინანდებული
 ცნება აღარ მაქვს თავშია.
 რატომ მალედევი არ გაქრა
 ჩემი ვარსკვლავი ცაშია!
 დღესნამდე მტრები შინაით
 ვერა ძვრებოდენ კარშია
 შიშით, და ეს რომ გაიგონ,
 მოვლენ, მიწა-მტვრად გვაქცევენ,
 ჩვენ სახლებს, ციხე-კომკებსა
 ნაოხრად გადააქცევენ.
 ცოცხალი ამას ვერ ვნახავ,
 თქვენი დღეც გათაულია,
 თქვენგან დაგკარგე გონება,
 წმინდა გავყიდე რჯულია...
 ახლა ქვეყანაც დავლუპო,
 თქვენ პირში გედგასთ სულია!..
 ან მე რად მინდა სიცოცხლე,
 ან თქვენ გაცოცხლოთ რაღადა,
 თუ მთელი ჩემი არსება
 აღარ იქნება საღადა?!..
 ან აქ რა პირით ვიცოცხლო?
 თავს რით ვიმართლებ ღმერთთანა?
 ყველასთან შარცხვენილი ვარ —
 ცოცხლებთანა და მკვდრებთანა.
 რისთვისღა მინდა აბჯარი,
 რისათვის მინდა ხმალია,
 თუ კი ჩემს მტრისად დაკრულსა

აღარ ექნება ძალია?!
ამ მიწის ამონაცენი
ჩემი სესხი და ვალია,
როგორღა ან პური ვჭამო,
როგორ დავლიო წყალია?!
ადგა და გულხელ დაკრეფით
გამოეფარა კარზედა.
მთათ რომ შეჭხედა მაღალთა,
დაიქვითინა მწარედა.

VII

მთანი ჩამოშრენ. პირ-თავქვე
ქოთით მოდიან ღვარები,
ხეუბში ზევი შათხელდა
ვეშაპის მინაგვარები.
აჩქამდა ბუერაზედა
ანკარა წვიმის ცვარები,
ველებზე ბზინვენ ყვავილნი —
თამარ-დედოფლის თვალები.
კლდის პირზე მოსულს პირი-მზეს
გულ-მკერდში ვენაცვალეები!..
მთაზე უვნებლად გადმოხდენ
პირ-იქითული მგზავრები.
მთის კალთებს ჰშვენის ცხვარ-ძროხა,
როგორც ლამაზს ქალს ხალები;
გაცოცხლებულა მთა-ბარი
ზამთრისგან დანაწვალეები.
ქვეყნად ბევრია ბეჩავი,
ბევრია შასაწვალეები, —
ერთი რო ვნახოთ, სხვას ბევრსა
ვერ ჰხედვენ ჩვენი თვალები!
სოფლებში ხმაურობაა,
ძახილ-ძუხილი დიდია:
„გააგებინეთ, სად არი
გველის-მჭამელი მინდია“;

„ქისტების მოდის ლაშქარი,
არღუნს ჩატეხეს ხიდია“,
„დახვედრა მტრისა, ვაჟებო,
ეხლა ჩვენზედა ჰკიდია!“
დიდი მზადება შაექნათ,
ხალხი ზღვასავით დელავდა,
საით მხარესაც გაჰხედავ,
თოფი და ხმალი ელავდა.
კარგა ხანია ხევსურნი
მტრის რაზმებს აღარ სცელავდენ,
მათ აოხრებულს ბანაკსა
უწყალოდ აღარ სთელავდენ;
ომისკე დამშეულები
ძლივს მოელიან დილასა,
ყველას ისა აქვს გულშია —
ბელადს ვინ მოჰკლავს წინასა,
თავსა და მარჯვენას მასჭრის,
შინ მოვა სახელიანი,
საკარგემოდ თასი მიერთმის
ხატობას სანთლებიანი.
გვარიც დარჩება იმისი
სამუდმოდ საქებიანი.
ციხე-კოშკებში შადიან
დიაცნი ბაღლებიანი,
მზად შაუნახეს ქმარ-შვილთა
გულები საგძლებიანი.

VIII

ბინდლება. ბნელი ხეკები
იმურებიან შავადა.
თვალს ისე ეჩვენებიან,
თითქო გამხდარან ავადა.
მთები მაღლები, კლდეები,
ლადი არაგვი თავადა —
მოწყენილია სუყველა,

ვხედავ, ჩუმადა ტირიან.
მხოლოდ თამამად შიკრიკნი
სოფლითი-სოფლად ყვირიან:
„ვინაც ხვალ ლაშქარს დააკლდეს,
ამოვარდებამც ძირიან!“

გარეთ აღარსად ცეცხლი ჩანს,
არ ისმის სტვენა წყემსისა,
კარში აღარა დასტოვეს
დანაფასები ნემსისა.

სოფლად მილაგდენ ყველანი,
კოშკ-ციხეები ჰფარავენ,
ცხვარ-ძროხას, საგანძურებსა
ფარულს ალაგას ჰმალავენ.

ცოტა რამ მკრთალი ნათელი
ხანმატს ხატშია ჩნდებოდა,
სანთლები ენთო ყორეზე,
ალი იფნებსა ჰხვდებოდა,
ხან ცისკრად გამოაშუქის,
ხან კი მინელდის, ჰქრებოდა,
სულ-მაბრძოლ სნეულსა ჰგავდა,
ტანჯვა-ვაებით კვდებოდა.
სხვა იქ კაცის ძე არა ჩანს,
ორნი ჰყუდიან ველზედა,
ერთს სისხლიანი ხანჯარი
უპყრავ, სისხლი აქვს ხელზედა;
მათ წინ დაკლული კურატი
წამოწოლილა გვერდზედა.

ბერდია (ხევისბერი)

წყალობა მოგცეს, მინდიავ,
იმ გულზედა და წესზედა,
რა ფიქრითაცა სწირავდე,
იმელოვნებდე ღმერთზედა;
ნუმც მოგემლება სახელი,
მინამ ხმალი გრტყავ წელზედა.

იმედო ხევსურეთისაჲ,
მწყალობელიმც გყავ ჯვარია,
მუდამამც გამარჯვებული
მიგყავ და მოგყავ ჯვარია!
მგონია, მეთუ დაჰკალ
წელსა, გასწვიტე ძროხები,
რას ეხვეწები მაგდენსა,
რა გაქვის შანაცოდები?
ერთი წესია, ორიცა,
შენ ხვეწნა მეტის-მეტია
ნურასამც ვაწყენ ამით ღმერთს,
რაც ეხლა დაიყებელია.

მინდია

ყეგარი ხარი კიდევ მყავ,
სამი თუ ოთხი ფურები —
იმათაც აუსახელებ,
ოლომც მამირჩეს წყლულები.

ბერდია

რა წყლული, კაცო, შენ წყლული
ჩვენ არვის გაგვიგონია,
შენ წყლულიანებს სხვებს არჩენ
ათასობითა, მგონია.

მინდია

სხვა რამ საქმეა, ბერდიაჲ,
ადვილ ვერ ვიტყვი იმასა:
თავის მარცხს კაცნი ვერ ვიტყვიტ,
ჩქარა ვიუბნებთ სხვისასა.
ფულის პატრონნი, თუ იცი,
ყველგან გაჰხსნიან ქისასა?
ხვალ, ხვალე-ზეგავ გაიგებთ,
მაცნე რო მოვა მთისასა.

ბერდია

შენა ხარ ჩვენი იმედი,
ხვესურთ დაულათიც შენთანა.
ჩვენა გვწამ, შენაც ხომ იცი,
რომ ჰლაპარაკობ ღმერთთანა,
ხატიც გამმარჯვედ დაგყვების,
კარგად იციან ყველგანა.
ნუმც მოგეშლება დაულათი
წმინდის გიორგის ძალითა,
ნუმც გაგვიმეტებს უფალი,
არ გიმფარველოს კალთითა.

აილო თასი ხელშია
და კვლავ დაიწყებს ბერდია:
„სადიდებულო გიორგის
და სამწყალობლო შენია!..
შენ მეშველიმც-ა, რაც უფალს
ხატები გაუჩენია,
შენი მერჩოლი, ცოცხალი
ერთიც ნუ დაურჩენია.
ხვალ თუ ხვალე-ხეგ უცილოდ
ომი გვექნება მტერთანა,
მანამ ცოცხალი გვეყვიხარ,
რას გახდებიან ჩვენთანა?!“

ეს რომ სთქვა, მლოცავს თვალები
ავესო ცხელის ცრემლითა,
არ შამნიშნოსო, მობრუნდა
და მოიწმინდა ხელითა.
დაემხო საჯარის წინა,
როგორც მოჭრილი ცელითა
ჯოყარი რამა, თუ ფიჩხი,
შასაკონავი წნელითა.
ლოცულობს თვალ-ცრემლიანი,
აზრი არ ისმის ლოცვისა.
ასე მხურვალედ მლოცველი
ვერ ნახა ვერა როდისა

წინად ბერდიამ, — ეს უკვირს:
უფრო ტანჯვაა გლოვისა,
ვიდრე გულ-დაწყნარებული
წყალობის გამოთხოვისა.
ცრემლი სდის, ჩუმი ქვეთინი
აბჯრის ჟღერაში ერევა,
ლოცულობს, დაჩოქილია,
ხანიც მრავალი ელევა.
„უსმინე, ხანმატის ჯვარო!“
თვითაც უმატებს იგია:
„ნუ გაუქარწყლებ ვედრებას,
კეთილზე დაარიგია“.

IX

შუა-ღამისას დაიწყო
დეღემა, მოჰხეთქა ღვარები,
გატეხეს, თუ სად ლოდების
ხევებში იყო კარები
და სწორედ არ მიუტანეს
ბარს მთისა დანაბარები.
ხშირად დაედვა ბალახთა
ღრუბელთა ცრემლის ცვარები,
გაჰქრა და აღარცა ბჟუტავს
ხანმატს ლოდებზე სანთლები.
აღარსად ხევისბერი სჩანს,
აღარც მლოცავი მტირალი,
მარტო საჯარის ყორეა
მრისხანედ გამომზირალი
და კლდეებს არღვევს არაგვი
გაბეზრებული, მყვირალი.

X

დილაზე ფრთა-დაკეცილთა,
ნამტირალევეთა ღამითა,

მთებზე ეძინა ნისლებსა
მიტკლით შაკრულის თავითა;
ზოგჯერ რო გაგვახარებენ
მაცოცხლებელის ცვარითა,
სხვა დროს ბედს გვაწყევნიებენ
ჩანადინარის ავითა.
დაბლა ჭალა და ხეები,
გუშინ სავსენი ზვაავითა,
დღეს სიცოცხლითა ხარობენ,
გაბადრულნია მწვანითა,
და კოშკი დაფიქრებული
ხეობას დაჰმზერს მაღლითა.
კოშკში მოსჩანან ქალები,
როგორც ყვავილნი მთისანი, —
სძლევენ მტერს, თუ ვერ ხვესურნი —
მათ სასაუბრო ის არი.
სათოფურებით ჩაჰმზერენ
მოუსვენარად ჭალასა
და ახვეწებენ თავის ჯარს
ღვთისა და ხატის ძალასა.
აქით კარგად სჩანს მიდამო:
მთა, მთის ყელები ყოველი,
ვერ დაემალვის კაცის თვალს
მწერი, ვერც ერთი ცხოველი.
ზოგები სხედან ფიცარზე,
ჰბჭობენ, თან ჰქსოვენ წინდასა,
ისინიც სამშობლოსადა
ლოცვას ამბობენ წმინდასა.

სანდუა (დედაკაცი)

მზიავე, გულ-შამოყრითა ხარ
შენ უფრო სხვებზე მეტადა;
ქმარას თუ ჰნანობ, თვალ-შურთხო,
ვერ ჰქმერობ მოსაკვლელადა,
არა გცოდნია, რო ომსა

ის ჰსახავს თავის ბედადა
და მინდიაის მამკლაუი
ჯერ არ გაუზდავ დედასა.
მაშ მე რაღა ვქნა? ჩემები
ბევრნი წავიდნენ ლაშქარსა:
ჩემ კაცი, ძმანი სამნივე
არ მაჰკლებიან ამქარსა.
შენს ქმარს ხო ვერვინ აჯობნებს,
ძველებურს იზამს ნაქნარსა,
როგორაც ბევრჯელ უწინა,
ეხლაც მტერს მისცემს ზიანსა:
ვისაც მაუკლავს, ის მაჰკლავს
ხარსა ირემსა რქიანსა.

მზია

ვაჰ მე, რო ვეღარ იბიჭოს,
ისეთს სიზმრებსა ჰხედავდა:
მთელს ერთს წელს სნეულსა ჰგვანდა,
თავის ხორცთ კბილით ჰკენეტავდა.
ცოლ-შვილთ გაგჟლეტთო, იძახდის,
თუმც რადღაც არა ჰბედავდა.
ხატ-ღმერთს მიეყრდნო, შასწირა,
თუ სად რა გვეყვანდა საქონი,
მოვიდის, პურიც არ ჭამის,
ვაპატიჟოდი რამდონი.
მარტოკაც ბევრჯელა ვნახე,
ჩუმად, ბალღივით ტიროდის:
„დაეკარგე ძვირი საუნჯე“,
თავისთვის ამას იტყოდის.
სულ ბანზე იჯდის ღამითა,
აშტერდებოდა ცასაო,
მოსულს და წასულს, არავის
აღარა სცემდა ხმასაო;
აღარც სტუმარი უნდოდის,
ჩვენ ხომ არა და აღარა,

ამ ცოტა ხანში თმა-წვერი
დარდმა თუ გაუჭაღარა?!
ბევრჯელ ქურდულად ბნელაში
დაუყუროდი ჩუმადა,
მაგრამ მის მარტოდ ყოფნასა
მე ვერ შაუვედ გულადა.
რომ თავს და ხალხსა ტიროდის,
ის კი შავიგენ სრულადა:
„ვეღარას ვარგებ ქვეყანას“,
ტიროდა დაფარულადა.
ცოლ-შვილთ კი, უფრო ბოლოს დროს,
გვეკიდებოდა მტრულადა.

სანდუა

ჩვენ ეგ არ გაგვიგონია,
პირველად მესმის შენგანა:
მე ისევ მინდია მგონავ,
შასადარები მზესთანა.
მაგას, ათასი იუბნო,
არ დაგიჯერებს ქვეყანა.
მიკვირს, ეგ შენთან ნათქვამი
რად არ იუბნა სხვებთანა?
ვითომ რას ცოდნას გლოვობდა,
რომელს ცოდნაზე ჩიოდა?
ან თქვენ რის დამნაშავეთი?..
გული იმ რიგად სტკიოდა,
რომ ცოლ-შვილთ დასალევადა
ხმლისკე ხელ მიუდიოდა?!

მზია

ისიო, იმას ამბობდა,
ემათ მზემ, არ ვსთქვა მრუდია, —
ხელი დაადო შვილებსა,
ორივ მის გვერდზე ჰყუდია, —

რომ თქვენგან ცოდვაში შაველ,
არ-საქნელი ვქენ საქმეო:
შეშა ვჭერ, ნადირი ვხოცე,
როგორც უბრალო რამეო.
ყვაეილნი ხმას აღარ მცემენ,
აღარც ვარსკვლავნი ღამეო.
უფლისგან მომადლებული
დიდი ცოდნა და ძალია
დაეკარგე შენის აყოლით,
წელზე რადღა მრტყავ ხმალია?
და სხვა ამგვარი ათასი
შამიგმის პირზე ცოფითა
და ორჯერ-სამჯერ გაღურჩი,
კინაღამ მამკლა თოფითა.
აღბათ ჯერ იმედი ჰქონდა,
ხატებს ეხვეწა, იშრომა...
თან ჩვენაც ვებრალებოდით
და არ დაგვხოცა მიტომა.

სანდუა

თუ მართალია, რაცა სთქვი,
შენგან ცოდვაში შავიდა,
უნდა მოგეჭრას ეგ ენა,
მალღა დაგკიდონ კაუითა,
ძირს ცეცხლი შემოგიკეთონ,
დაიწვა იმის ალითა:
ქვეყნის ცოდვაში ჩამდგარხარ,
ჩვენ ხო ვართ იმის ძალითა!

მზია

ჰო, თუ ბრალი მაქვ რაიმე,
ღირსიც ვიქნები დასჯისა;
ის ცოდვა რად უნდა იყოს,
ფიქრი რო მიეცე გარჯისა?

ცოლ-შვილნ თუ უნდან ვაჟკაცსა,
შნოც უნდა ჰქონდეს ხარჯისა.
ჩვენ საქმე ვიცით, დიაცთა
რა გაგვეგება აბჯრისა...
ეს თითონ უნდა ეფიქრა,
კაცი იმისთვის კაცია:
ერთს თუ სხვისათვის არ უვნავ
და არა გაუტაცია,
ბრალი რად უნდა დაედვას
ალალს, არ მქნელსა ცოდვისა?
ცოდვა ერთისა სხვამა ზღოს, —
მადლად სად თქმულა, როდისა?
რალაც ცუდს გრძნობდა მაინცა,
იმითა სწუხდა ბეჩავი,
ჩვენზედ იყრიდა ბოლოს ჯაურს,
საქმის წინადვე მხედავი.
წუხელაც ცუდ სიზმარ ვნახე,
რა-რა იქნების, ნეტავი?!

სანდუა

რა ჰნახე, მზიავ, მიაძებე,
იქნება ახდეს კარგადა
და არ გაგვხადოს უფალმა
დასალევ-დასაკარგადა?

მზია

ცუდი რამ ვნახე, სანდუავ,
საზარო, გულის მგმირავი,
სულ-ხორცის ამაშფოთები,
გონების ამაზრზინავი:
მოვარდნილიყო ღვარები,
როგორც დევები მქშინავი;
თან მაარღვევდენ მთა-ბარსა,
იდგა დგანდგარი, ღრიალი,

ცა-ხმელთა დაქცევას ჰგვანდა,
ისეთი ისმის გრიალი.

მთებსა სტყდებოდა წვერები,
დაბლა ხეებსში წვებოდენ;
მთებთან ერთადა კლდეებიც
თოფებივითა ტყვებოდენ.

ცა ისეთი ჩნდა, ვით კუპრი,
შავად ჰღელავდა, შხიოდა,
კუპრს აწვიმებდა მიწასა,
ცხელი წვეთები სცვიოდა,
ღვარები ისევ საზარლად,
შეუპოვარად დიოდა.

„გვიშველეთ, ვილუპებითო“,
ათასგნით ხალხი ჰკიოდა.

მართლაც ეუყურებ, რომ მოაქვს
წყალს ხალხი, ფარი, ხმალია,
ათასგან ციხე ირღვევა,
ქავ-ციხეებთან სახლია;
ამოდენს საბრალოობას
მარტო მოზარე აკლია,
ჩვენ ვითომ არა გვიჭირდა,
ვითომ უვნებლად ვიყვენით,
ბოლოსა ვნახე სახლკარით
რომ ჩვენაც გავირიყენით.
მოასქდა ღვარი ზენაით,
ლიბო მაჰგლიჯა ციხესა
და შეურია ისიცა
დაბლა არაგვის რიყესა.
სახლიც წაიღო ჭერხოთურ,
გაგვიყოლია ჩვენაცა,
მინდა ვიძახო — მიშველეთ,
ველარ ვაგებდი ენასა.
ბალღებს კი გულში ვიკრავდი,
ხატ-ღმერთსა ვსთხოვდი შველასა.
თან გამოსვლასა ვცდილობდი,
ვეგანებოდი კიდესა;

ბაღებს ვაფარებ პირებზე
შეის მანდილის რიდესა.
და რამდენჯერაც მივჯარდი
ნაპირს, იმდენჯერ მქისია,
კაცების სახე წინ დამხვდა
შეუები, როგორც ფისია.
ხელი მკრეს, წყალშივ ჩამაგდეს,
თან გადმომძახეს ისია:
„სად მოხვალ? წადი, წყალს გაჰყევ,
ბძანება არის ღვთისია!“
და ამ დროს ვნახე, ჩვენს წინა
წყალს მიაქვს ჩვენი კაცია,
შამომიბრუნდა და მითხრა,
ტკბილი ხმა ჰქონდა, ნაზია, —
„გთხოვ, მაპატიო, მზიაო,
რაც გლანძღე, გაგაბრაზია;
რასაცა ჰხედავ ჩემს თავზე,
ღირსი ვარ, სწორედ ანია,
ბაღები არ დამიჩაგრო,
გთხოვ, კარგად შამინახია!“
მტერს, რომ მე წუხელ ვიტანჯე,
მე რო სიზმარი ვნახია!..

სანდუა

მაშ ვერ გამოხვედ, წაგილოთ?

მზია

ვერა... წაგვილო, სანდუავ,
დედა-შვილები ყველანი.

სანდუა

ავი ნურაიმც მოგივათ,
ღმერთმა გამყოფნესთ მთელანი.

საერთო ხმა ქალებისა

მოდინ, მოდის ლაშქარი,
ღმერთო, დასწერე ჯვარია!..
მზიავ, წამოდევ, გაჰხედე,
აგერა შენი ქმარია,
დროშიონთ მასდევს მხარ-და-მხარ,
ამომავალი მთვარია.

ერთი დედაკაცი

აგერა ჩვენებ ვაჟები,
დედა ენაცვლოსთ მხრებშია...
ვაჰმე, რა ლამაზებია,
ვინ ჰნახავს იმათ მკვდრებშია!..
ღმერთიმც ნუ მახილებინებს
მაგ ამბავს თავის დღეშია.

მეორე დედაკაცი

გაჰხედე, ჩემ უნცრუაი
იმეებს მისდევს გვერდშია.
რა მშვენიერები მიდიან,
დედა ენაცვლოსთ მკერდშია!..

გასათხოვარი ქალი

დამც ენაცვლება თოთიას,
ვერ-როგორ ვარჩევ ხალხშია.
ენახე... ძლივ სადამ ვიცანი
მიხვრა-მოხვრაზედ, ტანშია.
ლაგმის პირს უჭამს ულაყი,
დაძაგრულია მკლავშია.

მეორე ქალი

ჩვენ უშიშაიცი მარჯვეს ჰყავ,
როგორ აგელეებს ლურჯასა!..
საქმე რო ხმაღზე მიდგება,
არც ეგ დაიწყებს კუნჭვასა.
მაშინამც მაყურებიანა,
ფარს რო დაუწყებს ბლუჯვასა.

პირველი ქალი

მე ვერ ვნახავდი ჩემს ძმასა,
გამიძნელებდა სუნთქვასა:
პირს სხვაგნისაკე ვიზამდი,
თვალთ დაუწყებდი ხუჭვასა.

მეორე ქალი

მე არა. ძმისა სიკეთე,
კარგი ყოფნა და სახელი
ისრე კი მინდა, ზექუავ,
როგორც ბნელაში სანთელი,
დამაშვრალს, მომშიებულსა
მოსვენება და საჭმელი.
კარგია, ძმისა სიკეთე
რო არს ყველაის სათქმელი.

პირველი ქალი

ეგ ვის არ უნდა, შევენაო,
ვინ არი ისე ჭკვა-თხელი?
მაგრამ და თვალ-დამწვარია
ძმის გასაჭირში მნახველი.

მეორე ქალი

უმიხოდ სახელს ვინ მისცემს,
თუ კი არა ქნა საქნელი?!

საერთო ხმა

ღმერთო, უშველე, ხატებო,
თქვენ უწინამძღვრეთ მხედართა,
ეგრე უვნებლად გვაჩვენენ,
როგორაც ეხლა ვხედავთა.

ბევრისა გული ღელავდა
ათასნაირის შიშითა —
ნურც ვის კი გაუკვირდება,
კაცთ ეს მოგვიდის ჯიშითა,
საშიშს დროს საყვარელს საგანს
რო ვიგონებდეთ შიშითა!..

XI

შამწკრივდა მთაზე ლაშქარი,
დიდს ვაკეზედა გროვდება.
თოფ-იარაღის ბრჭყვიალი
მზის სინათლესთან სწორდება.
ცხენთ ტერფით ჩამონაგლეჯი
თაყქვე ლოდები გორდება.
აქვე შაექნათ თათბირი
მტრის დასახვედრელს წესზედა:
ვაკეს ადგილზე ჩაუიღენ,
თუ მიეგებნენ სერზედა.
ყველანი ფეხზედა დგანან,
ხელები უღვეთ ხმლებზედა.
თვალეები ყველამ მინდიას
მიაპყრო, პასუსს ელოდდენ:
ის რომ არაფერს ეტყოდა,
ხვესურნი ერთხმად ეტყოდენ.

ლაშქარი

მუდამ შენს რჩევას ვრჩეობდით,
არც რა ზარალი მოგვსვლია.
როგორ მოვიქცეთ, გვირჩიე,
შენი პასუხი მოკლია?!

მინდია

მე ვერას გირჩევთ, ხევსურნო,
აღარ ვვარგოვარ მრჩეველად:
ის სხვა დრო იყო, სხვა ჭკუა,
ენლა კი ჩემი ნარჩევი
გამოგადგებათ ძნელადა.
აწონ-დაწონეთ, ჯარი ზართ,
ფიქრი შეკარით მთელადა.
მე მარტო უნდა ვიომო,
მიტომ გამოვედ ველადა;
ან როდის საუკუნოდა
მე ხალხმა გამაბელადა?!

ლაშქარი

ღმერთი გაუწყრესთ და ხატი,
ვინც რომ შენს რჩევას იქითა
ფეხი გადადგას საომრად,
თუნდ თავში სცემონ მჯილითა:
მოკვდეს და პირი ავესოს
ცივის სამარის თიხითა.

მინდია

კარგია... რა ვქნა, არ მწადლა
გავრეულიყავ რჩევაში.
გეტყვიო, რადგანაც ჩამქსოვეთ
ამდენს ფიცში და წყევაში.

სხვას ვერას გირჩევთ: დაუხვდეთ
ქისტებს მოწამლულს ხევაში.

უსიამოვნო ჩურჩული
მორთეს ერთ-ერთში მხედრებმა;
დარდი დაჰბადა ადგილმა
ქისტების დასახვედრელმა.
მაინც რას იზმენ?.. ვერაფერს,
რაკი სთქვეს, დაიფიცესა,
უარს ვერ იტყვის ლაშქარი,
უნდა იქითკე ვლიდესა,
საცა მინდიაშ უჩვენა
ადგილი საომარია,
თუნდ ერთმაც აღარ იცოცხლოს,
ყველაც იქ დარჩეს მკვდარია.
აღარა ეთქმისთ, წავიდნენ,
დროშა ამართეს წინათა,
მსუბუქად მოაბიჯებენ,
შავარდნებს ჰგვანან მფრინავთა,
თან გადიყოლეს მზის სხივი
შუბისა წვერთა მბრჭყვიანთა.

XII

ორი დღე არის მთას იქით
ომია, დიდი ვაება:
მეტად სასტიკი ბრძოლაა,
ვეფხვები ლომებს შაება
და სისხლის თოკი მთიდანა
დაბლა ჭალამდე გაება.
ორსვე ერთგვარად არ ჰნახავს,
ერთს გაუმარჯვებს ღვთაება.
ხუთსა თუ ექვსსა ხევსურსა,
შამურვილებსა სახითა,
კაცი მოჰქონდათ ხელდახელ
შაკრული კაბალახითა.
პირ-აქათ გადმოიყვანეს,

დაბლა დააგდეს ვაკეზე
და სამღურავით მიჰმართოს
ჯავრ-მოსულებმა ბაგეზე.

ხვესურნი ერთად

კაცო, რად იკლავ ძალად თავს, —
ძალად სიკვდილი გწადიან?
შიგნით რომ იწვევ მტრის ჯარში,
ხომ ხელავ, რასაც სჩადიან?!
დღემდე ჩვენ ვთელეთ ეგენი,
ახლა ეგენი დადიან
ჩვენზე, და იქნებ, მინდია,
ჩვენც მოვაგვართ სხვა რამე,
ვეცდებით, ბინდმაც ხო გვისწრო,
რო გავისარჯნეთ ამ ღამე.

ეს სთქვეს და იმ წამს გაბრუნდენ,
გაიქცენ როგორც ქურდები,
ამოღებული ხმლები აქვთ,
ხელში უპყრიათ შუბები,
ძნელია, თუკი ვიფიქრებთ,
სიკვდილ-სიცოცხლის წუთები;
რა ქნან! რო შარცხვენ, ძნელია,
ტანზე ჩაეცმისთ ჯუბები,
თავს დაეხურვისთ მანდილი,
და მოეხდებათ ქუდები,
თუკი არ გაირჯებიან,
როგორც ლაჩრები, ცუდები.

ტყვე კბილებს აღრჭვენს და ცდილობს,
უნდა გაიხსნას ხელები,
დიდხანსა წვალობს, გორაობს,
ვარმისგან განაცხელები.
ძმებთან სწადიან სიკვდილი,
აღარ რჩებიან მთელეები,
უჭირსთ და აღარსადა ჰყავ
ლაშქარი მისაშველები.

ღამეც გახშირდა კარგადა,
ტყვემ აისრულა წადილი,
ორივე ხელი გაიხსნა,
ფეხზე წამოდგა დაღლილი
და ამ დროს ნახა სოფლებში
ცეცხლები, — ცუდი ნიშანი.
გაიგო, რაც მომხდარიყო,
აღარ უნდოდა მისანი.
გაშრა, გაფითრდა, ცრემლი კი
არ მოსდგომოდა თვალებში;
სულ გულში ჩაგუბებული
და გაბნეულა მკლავებში...
ქუდს იხდის... სიტყვა ვეღარ სთქვა,
ხმლის ტარს შაეხო ცვრითა,
ამოიწვავდა ქარქაშით,
გულს მიიბჯინა წვერითა.
მკერდიდან სისხლი, ვით წყარო,
გადმოუვიდა ჩქერითა,
მთვარემაც გადმოაშუქა
საჯიხვეების სერითა
და დაამტერდა თავის-მკვლელს
მოზარე ქალის ფერითა...
ნიავეც მიდ-მოდიოდა
უდარდოდ, ნელის მღერითა...
ფრთა გაჰკრის წვერსა ხმლისასა
ამოღერებულს ენითა,
შაღებილს ჭიაფერადა
კაცის გულ-მკერდის წვენითა,
და გათამაშდის მწვანეზე
ლაღად, მოლხენით, სტვენითა.

[1901 წ.]

გოგოთურ და აფშინა

(ძველი ამბავი)

I

ამბობენ: ბლოელ¹ აფშინა
მინდოდაურის გვარისა,
სცარცკავს რჯულიან-ურჯულოს,
მარჯვედ მომხმარე ფარისა,
ჭერხო აავსო უნჯითა,
როგორც სალარო ხანისა.

თანაც იტყვიან: გოგოთურს
ჯანით ვერ შეედრებაო,
ნეკით გასტყვარცნის, აფშინა
ხე და ქვათ შეეცხებაო.
მეფესაც უთქვამ: „გოგოთურ
ათასს კაცთანო ვადარე,
ათასგანა მყავს ნაცადი,
ათასგან ომში ვატარე;
გოგოთურს რკინის გული აქვ,
მკლავი ზო გადამეჭია,
რამდენჯერ მარტო შაბერტყის
მტერი ქვიშაზედ მეტია.
ომში სიკვდილს ჰგავ გოგოთურ,
შეუბრალები, უკვდავი,
მტერსაც ზარსა სცემს უზომოს,
როგორაც სულთამხუთავი...
ისე აგორებს მტრის რაზმებს,
როგორც ნავს ტალღთა დენანი,
აღბათ სწყალობენ ვაჟკაცსა
ის ანგელოზნი ზენანი!“

რამდენჯერ სთხოვა ბატონმა
დარჩომა მეფის კარადა,

---

¹ ბლო — სოფელია ზევსურეთში.

მაგრამ ვაჟკაცი ეტყოდა:
— მეფევე, ვერ გაეძლებ ბარადა.
თუ მთის ნიაფი არა მცემს,
გული ქალებურ ტირისა,
არ მინდა პური, არც წყალი,
ალარც გაღება პირისა!
მამეხიბლება გუნება,
ვერა ვარ გამძლე ჭირისა.

გოგოთურ ამაზედა სწუხს,
ხმა აღარ ისმის ომისა,
მიწურვილია, — თავდება
ჟამი ზაფხულის ორისა.
შინაც ხომ უქმად არ არი,
მუშაობს, მიწის მხვნელია. —
ამბობს: „ომის დროს ვიომოთ,
არა-დ — ვიქნით ცელია,
ნადაულით, ნაყაჩადართ
კაცის დარჩომა ძნელია!“

არავის ახსოვს, ფშავშია
ხმა-მაღლა ასძრახლომოდეს,
განალამც საცარცვაუდა
გზად ვისმე გადასდგომოდეს.
ვეება ჭანდარს აიღებს,
წიწკრად გაიდებს მხარზედა,
ყალიონს პირით არ უშვებს,
მიიტანს თავის კარზედა;
ირმებსაც დაედევნება
ყოფჩის გადაღმა კვალზედა.

შემოლამდება, შინ მოდის,
ჩამაუჯდება კერასა,
დაიწყებს შესაქცევრადა
დიდის ყალიონის წვეასა,
ფანდურსაც შააჟღარუნებს,
თითს ააჩქამებს ბერასა.
ხანდახან დაიბუბუნებს,
ჭერი დაიწყებს ნძრევასა,

თან ფეხს დაუცემს ვაჟკაცი,
მიდამო იწყებს ნთქრევასა.

II

ძველადგანვეა ნათქომი,
რო დედაკაცი ყბედია,
მიჰყვება გულის ძრახვასა —
ვნებიანობით რეტია,
წაიტყვის უგვანს სიტყვასა
მოუფიქრელი, ცეტია.
ქმრისად სახელის მძებნელი,
სხვას არ დაგიდევს არასა;
მტყუანი იყოს მის ქმარი,
თუნდ ხალხს სცარცვიდეს შარასა,
ოლომც იქნევდეს ფრანგულსა,
არ ჰღალატობდეს ხარასა¹;
ცოლსაც სწყალობდეს, აცმევდეს
წითლის დარაის კაბასა.

ცოლი აუტყდა გოგოთურს:
— რად გინდა დიდი სხეული,
თუკი ზღუბლს არ გასცილდები,
როგორც სახადით სნეული?!
რად გინდა თოფ-იარაღი,
ბასრი ფრანგული, წყეული,
ათასგან სისხლში ნათრევი,
კაცების ჟლეტას ჩვეული!
აბა, დაჰკვლიე, უტირნავ,
ცრემლი აქვ პირზე მცვრეული!
წადი, შენც ვინმე გაცარცვე,
არ გინდა სარჩო ნეტარა?
ქისტებს თავები გაჰბალთე,
ხვესურთ დაადევ ბეგარა.
ამბობენ, აფშინაის ცხენს

---

¹ თოფია.

ტანი სრულ ვერცხლით ეფარა.
 — ნეტავ რას ამბობ, დიაცო,
 ჭკვას რად არ ატან სიტყვასა?
 საქმე თუ გამოგლევია,
 რატუ არ იტყვი იმასა?!
 რად მინდა მაშინ სიცოცხლე,
 ლუკმასა ვსჭამდე სხვისასა?
 შენ ვინა გკითხავს, უჯიშოვ,
 თოფისასა და ხმლისასა?..
 შენ უნდა საჩეჩელს ეჯდე,
 ან არა, — ჰქსოვდე წინდასა...
 ხმლის ქნევას მადლი მაშინ აქვ,
 როცა ხმაღს ჰხედავ მტრისასა!
 ჯერ მეფის სიტყვა არა სჩანს: —
 „შემოგვესია მტერიო,
 ფშავით მოიდეს ლაშქარი,
 ჩემი ერთგული ერიო,
 წინ გამაუძღვეს გოგოთურ,
 ჯერ არ-ოთ არი ბერიო“.
 მითც არ მოჰსვლია ჩემს ხმაღსა
 სისხლით შეღებვის ჯერიო.
 ჩემი ფრანგული მტერსა ჰკლავს,
 ძმაზედ არა აქვს ხელიო.
 უწინ შინ როდის დავმდგარვარ,
 როსც დაგვცემია თათარი,
 მტერს წინ მე მივგებებივარ,
 როგორაც ჯერნებს აფთარი.
 ომში რვა ხმალი გავცვითე,
 მეცხრე თეთრ-ტარა ხანჯარი.
 თუკი ავსული არა ხარ,
 ეგ საყვედური რა არი?!
 — მე იმას ვამბობ, ბეჩავო,
 სახლისადა ხარ ურგები;
 რა სარჩოდ გამოგადგება
 თათრების დაჭრილ ზურგები?
 ლაშქრობით რა მოგიტანავ,

ტანზე წყლულების მეტია?
მარტო სახელი რას გიზამს,
თუ სარჩოც არა ჰხვეტია?!
დაღონდა მეტად გოგოთურ,
ხმალს მიაწვავდა ხელია;
ლაფნის¹ საბმურით შაიბა,
მაგრა შაიკრა წელია;
მარცხნისას ფარი გადიგლო,
მარჯვნივ — სიათა ჭრელიო, —
უზარმაზარი, ძელსა ჰგავ,
კაცის საზიდად ძნელიო.
დედაკაცს დაათათბირებს:
— უნდა მიმოვკვლო ხმელიო,
რასაც შენა მთხოვ, იმისა,
წვალ, ვიქნები მქნელიო.
მოყვრებში გამაემართა
ამის დაცინვით მოქმელიო.

III

გაზაფხულ იყო მაშინა,
ახლად ყოოდენ იანი,
მწვანის ქათიბით კოხტაობს
მთების კალთები ტყიანი;
ბექ-ბუქში თოვლი დამდნარა,
მიწა გამხდარა წვნიანი,
მწვანეს ეწვდება ფოთოლსა
ხარი-ირემი რქიანი.
გალაღებულან ფრინველნი,
ისედაც ლალი-ზნიანნი;
არაგვიც მოჰქუსს მრისხანედ,
ამ დროს შეფფერად მდინარე,
იღვიძებს, იფშვნეტს თვალებსა
მის არე-მარე მძინარე,

---

¹ლაფანი — ცაცხვის ან თელის ქერქის შიდაპირი.

კლდეებიც წყალსა ჰჟონავენ,
სრულად დამდნარა მყინვარე...

კოპალის ქვასთან გამოჩნდა
კაცი მთასავით მძვინვარე,
მაიზლაზნება ზოვივით,
პირქუში, არა-მცინარე.
ზენაით მეორე მოსჩანს,
იმღერის, — მთანი ხევიან,
მააქვექვეებს ლურჯასა, —
ნაღნი რიყეზე წვიან;
მაეზაყება ცხენზედა
გამარჯვებასა ჩვეული,
უხდება წითელს ჩოხაზე
ფარი და დაშნა რწეული.

გოგოთურს ჰხედავს აფშინა,
გულშიაც ჩაეცინება,
ზედ მიჰვარდება ცხენ-და-ცხენ,
უდიერად შაიგინება, —
აფშინას ბაწარაულის¹
შუქი შორს გაიფინება:
— იარაღნ მამცენ, ფშაველო,
რად გი², არ იცი ხმარება! —
პირდაპირია აფშინა,
ვაჟკაცს არ უყვარს პარება.
რა გაკვირვებით მიყურებ?
აფშინას მეძახიანო!

ჰა, თორო შავთხოვ ფრანგულსა,
ხმალო, გამიჭერ, ფხიანო!

გოგოთურ ჰფიქრობს: ვეჩვენო,
აცა, აფშინას საწყლადა;
ვეხვეწო, თავი ვიდაბლო,
ამის რას მიზამს ნაცვლადა?
აქებენ, შამიბრალებსა,
თუ გადამაქცევს ნაცრადა.

---

¹ ხმალია.

² შემოკლებული „გინდა“.

— რაღა, ძმობილო, — რად აგრე?
გან დიაცი ვარ ორსული?
დეღამ გამზარდა მენაცა,
ნეხეჩი არა ვარ მოსული!
თუ მართლა აფშინაი ხარ,
იარაღთ რად მყრი, ძმისაო?
უიარაღო გამიშვა,
ხათრი არა გაქვ ღვთისაო?!
მიწაზე როგორ ვიარო,
მზე როგორ ვსინჯო ცისაო?
ჯალათნი არ მეტყვიანა:
„ჰაი, შე ტყლაპო მტრისაო?!“
სუ, თუ ღმერთი გწამ, აფშინავ,
სირცხვილს ნუ მაჭმევ, ძმობასა,
ქუდმოხდილს ქვეყნად ნუ მავლევ,
პირში ნუ მიმცემ გმობასა.
კაცი ხარ სახელიანი,
რად მიწვევ ეგრე მტრობასა?
ოლომც იარაღთ ნუ ამყრი,
რა ვქნა, გაგიწვევ ყმობასა.
— ნუ მაგვიანებ, ფშაველო,
ჩქარა შაიხსენ ხმალია,
სიათაც გადმამაწვადე,
კარგი ექნება ძალია;
ერთი კვირაა, შენს მეტსა
ვერავის დაკარ თვალია.
ჩქარა მაიხვენ აბჯარნი,
არა-დ, — გალოკებ ქვიშათა,
მიგცემ, გათრიონ ყუნჭივით
ტაღლთა არაგვის წყლისათა.
მისცა ხმალი და სიათა,
ფარი, ნაჭრევით ფარული.
ცხენის აღვირსაც უსწორდა
მოყმე, დისწული ყვარული.
აფშინამ ლურჯას დეზი ჰკრა,
იგიც გაფრენას ლამობდა;

გოგოთურს თმენა გაუწყდა,
გამოცხადებით ჯაურობდა:
— მაშ მიგქონ ჩემნ იარაღნი,
კიდევ არ შაირცხვინია?
დადეგ, შე უნამუსოვო,
ქვაზედ გინაყო ტვინია!
გაწყრა, გაჯაურდა გოგოთურ,
გულში აეძრა ჟინია.

ხელი გაავლო აფშინას,
დადვა, დაბეგვა ძალიან;
გადაფითრებულს აფშინას
სატირლად აღარ სცალიან;
მაგრა შაკონა ბეჩავი,
ისე დაავლო გზაზედა.
ჩაეუბნება ჭკვიანად:
— შენ გაგერშილხარ სხვაზედა.

გინდოდა გოგოთურსაცა
წამასჯდომიყავ თაუზედა?

შენ რო ჭკვიანად მოგექქე,
გვედრე, არ შამიბრაღია,
ეხლა მე მერტყას წელზედა
შენი ზიკზიკა ხმაღია;
ცხენიც მე მყვანდეს — ლურჯაი,
თანაც ეს შენი ფარია;
ჩაჩქანი, რკინის პერანგი
შენზედ არამი არია.

— რა ვქნა, — ამოთქვა აფშინამ
წვერმოტეხილის ენითა,
თან დნება ლურჯად, შავადა,
გულში ბოროტის კბენითა, —
რა ვქნა, გაგბრიყვდი, ვერ გიცან,
თუმც კი გიცნობდი შორითა;
ბეჩავსა ვისლაც გამსგავსე,
დონდლედ აგებულს ყორითა.
გაქებდენ, კარგი ყოფილხარ,

კარგი გქონია მარჯვენა,
ფიც-ვერცხლი ვჭამოთ, გოგოთურ,
ჩემნ იარაღნიც მამცენა.
მრცხვენიან, ამას რო ვამბობ,
მიძმე და მომეც აბჯარი,
თუ არა, ბევრად მიჩვენაუ,
რო გულში დამცე ხანჯარი.
— კი ყოფილა ადვილი
სხვისად მიცემა აბჯრისა,
სხვის წელზედ სინჯვა თვალითა
თავის ხმლისა და ხანჯრისა!
კაცისად იარაღისა
აყრა სიკვდილთან სწორია.
ეხლა-და მოხვედ ჭკვაზედა,
ეხლა მაიეც გონია?
ხომ იცი, საქართველოა,
ყველა კუთხიდან მტრიანი,
მგზავრს მიშვებ უიარაღოს,
კაცი არა ხარ ღვთიანი?
რას დასწრწი, რას დაეთრევი,
შე უნამუსოვ, ფაფხურა,
რო წისქვილებში მსუნაგი
ქურდი, ქოფაკი, შაყყურა?
გშიოდა, რატუ არ მითხარ,
გაჭმევედი, გაგაძლებდია,
იარაღს როგორა მყრიდი,
ღმერთი არ არის შენშია?
თუ არა, რაად გინდარის
ვერცხლი, ნადები ქვევრშია?
თუ მაინც გიყვარს ხმლის ქნევა,
ქროლვა, ქორებულ ტევება,
მე სამ გამამყევ, გაჩვენო
მტერი საჟღეუტად ვეება;
დაგეცეს მარტოს ათასი,
გცემდენ, მოგიგდონ შუაში,

მაჯა დნებოდეს შრომითა,
ხმალი ტყდებოდეს ყუაში.
გასძელ, სხვა ხმალი იშოვე,
მტერი დააფრთხე თხებურა,
მარტომ მისდიე მრავალსა
პიროფლიანმა მგლებურა.
მაშინის ვიტყვი, ღირსი ხარ
წელზე ხმლის, თავზე — ქუდისა;
არა-ღ — გეხუროს ჩიქილა
თავზე დიაცის ცუდისა!
შენ გიცარცვია, ვინაცა
საბრალო არი, ბეჩაუვი,
თვის დღეში ომ-უნახველი,
დიაცთ ნალახის მხვეტავი;
არ შაგ ხვედრია შაეფერა,
მკლავ-მსხვილი, რკინის მკვნეტავი.

მე შენ იარაღნ რად მინდან,
სიმრუდის გზაზე ნაუალი?
შინაცა აქვის გოგოთურს
ფარი და ხმალი მრავალი.
აჰა, აბჯარნი, ცხენიცა,
წადი, მშვიდობით ვლიდია,
საცა შენი სთქვა ბიჭობა,
იქვე ჩემიც სთქვიდია.
გარისხებ ხახმატის ჯვრითა,
აი, კოპალაც ეს არი,
რო ყველა სიმართლითა სთქვა,
რაც რო დაგედვა ბეგარი...
თანაც გაუხსნა ხელები,
წამაყენა მხედარი.

ადგა ბეჩაუვი აფშინა
თვალ-მოცრემლილი, ლურჯია.
— მეგონა თავი, ამბობდა,
გაუტეხელი ბურჯია;
ეხლა სჯობს სახჩი ვიმალო,

თავზე დავირტყა გურჩია.
მოდის, გაკოცო, გოგოთურ,
სიკეთისათვის შუბლჩია.

ხელი მაჭხვიეს ერთმანეთს
გულახდით, არა ძალადა;
აფშინას ხურჯინშითა
ტიკჭორა მააქე ჩქარადა.
მიიპატიჟა გოგოთურ,
დასხდნენ ვაჟკაცნი ხის ძირა;
აფშინამ ყანწი აავსო
და ილოცება წინ-წინა:
— სანამ იცოცხლე, გოგოთურ,
სანამ ცასა სდის ნამია,
სანამ მზე ათბობს ქვეყანას,
დილა-სალამოს ჟამია;
სანამ ტყეს ესხმის ფოთოლი,
მიწა ამცენებს მწვანისა,
სანამ ჯინჭველა ქალაქით
ზურგით მაიტანს მარილსა;
მიგწიოს ლამარის ჯვარმა
მუდამაც გულის წადილსა!

ახლა გოგოთურმ დალოცა:
— გწყალობდეს, ძმისავ, ხატია,
შენც ჯანიანი ჰყოფილხარ,
როგორც წელანის გცადია.
ღმერთმა გაშროს ბოროტი,
ავ საქმე, ავი წადილი...
ნუ მოგვიშალოს უფალმა
ძმობა და ერთად ხადილი!
აფშინამ ხანჯრის ბუნისა
ვერცხლი არაყში ჩათალა,
ორთავ დალიეს ერთადა,
ორივემ ყანწი დაცალა.
იფიცნეს. ეხლა ძმანია,
ვით ერთის დედის შვილები...

ახლა უმღერეს ზედაცა
ერთურთს სამღერი ტკბილები,
მემრე წავიდნენ ცალკ-ცალკე
თავ-თავის გზაზე გმირები.

IV

უკუნეთია. არ ისმის
კრინტი არსითგან არ-რისა.
სუდარჩაცმულნი მთანი დგან,
ფიქრის მზიდველნი მწარისა,
სუ მუდამ ყინულიანნი,
არ-როს მნახველნი მწვანისა;
ცხადად ერჩევა საჯიხვე,
ქმნილი კლდისაგან სალისა.
ჩქაფუნი მოდის მწყრომარე
იქ ხვესურეთის წყალისა
და განაპირად სოფლისა
ისმის რაკუნი კარისა;
თან ხმაც გაისმა მწყრომარე
გადმონადენის ჯგერისა!
— გაგიწყრეს ჩემი გამჩენი,
მადლი ხახმატის ჯგერისა!
რა ღროს ძილია, ბედმწარე,
შე უდავლათოს გვარისა?!
აფშინას ვერ შაქწონვი,
როგორც მზეს შუქი მთვარისა.
აჰა, წაიხვენ აბჯარნი,
ცხენს ნუ დაუყრი თივასა;
ვინც ხვალ პირველად მოიდეს,
ყველა ეს მიეც იმასა;
ჩემ ცხენიც იმასა ჰყვანდეს,
ფასს არ ვსთხოვ, არცა ქირასა.
ხო გესმის, რას გეუბნები,
თავს რასა ჰკიდებ ძირასა?!

მე კარჩი ვეღარ გამუალ,
ძმად უნდა ვეყანდე ჯინასა;
ჭირი შამყრია უწამლო,
კაცს, ხევსურთ ბადალს, წინასა.
აგერ სამი თვე სრულდება,
არა სცილდება ბინასა,
ლოგინად ჩაგარდნილია,
უნდება კენესას, გმინვასა.
მალა და ვეღარ დამალა
აფშინამ წყლული გულისა,
არ ეთქვა, აღარ შეეძლო
ვაჟკაცს მობრუნვა სულისა.
ცხენი, აბჯარნი სხვას მისცნა,
გახდა ერთგული რჯულისა.

V

მოგროვილიყვნენ ხახმატსა
ხევსურთ ვაჟები ხმლიანნი;
სალუდის კარზედ მოჩანან:
მინდი¹, მამუკა² მტრიანნი;
ხირჩლაიც მოდგა ხატის კარს, —
ვაჟკაცი სახელიანი.
განს, მოშორებით დამდგარან
დიაცნი მანდილიანნი.

ლუდის სმა არი, ღრეობა,
ცხვრის თაგები ჰყრაჲ ყორედა;
ხვეის-ბრის დიდება ისმის, —
აფშინა არის სწორედა!
ხალხს ხატს ახვეწებს ტკბილის ხმით,
იწვევს მფარველად ქვეყნისა:
„მწყალობელ იყოს გიორგი,
ხალხო, ოჯახის თქვენისა;

---

¹ სახელია კაცისა.

² სახელია კაცისა.

მტერზელამც გაგემარჯვებათ,
სიკვდილს გაშოროსთ მწარესა.
გამარჯვებითამც გივლიათ
ყოვლგნივ ხმელეთის მხარესა!“.

ამბობენ: ქვითინი მოღის
ღამ-ღამ ბლოს თავით კაცისა:
„ვაჰ, მკვდარო ვაჟკაცობაო,
ცოცხლად დამარხვავ თავისა!“

[1887 წ.]

სტუმარ-მასპინძელი

I

ღამის წვედიაღში ჩაფლული,
გამტკნარებულის სახითა,
მოსჩანს ქისტეთის მიდამო
სალის კლდეების ტახტითა.
ბნელს ხევზე მოჰყევს მდინარე,
გულამღვრეული ჯავრითა.
გადმოხრილიყვნენ მთანიცა,
ხელ-პირს იბანდენ წყალზედა;
ბევრი მომკვდარა მათს მკერდზე,
სისხლს ვერ იხდენენ ტანზედა;
ძმის მკვლელის სისხლი სწყურია,
კაცი რამ მოდის გზაზედა.
გზას ვამბობ, თორემ რა გზაა.
ვიწრო ბილიკი კლდეზედა?
სავალად მეტად ძნელია,
ფეხს ძლივ აცილებს ფეხზედა.
გალმა სჩანს ქისტის სოფელი
არწივის ბუდესავითა, —
საამო არის საცქერლად
ღიაციის უბესავითა.
სოფლის თავს სძინავს შავ ნისლსა
დაფიქრებულის სახითა.
ყურს უგდებს არე-მარესა,
გულ-ლალობს სანახავითა.
სტუმარი ცოტა ხანისა
ხვალ სხვაგან წავა აქითა.
წავა, გადივლის გორებსა,
ქედებსა ყინულიანსა;
აბნელებს, უხილაჲად ჰქმნის
ქვეყანას ხილულიანსა.
თუ მონადირეს ატირებს,
გზა-დაკარგულსა კლდეშია,

ალაღებს მგელსა და ქურდსა,
მოარულთ სიბნელეშია.

II

ზვეიდამ ვინღაც უცნობმა
კლდის ლოდი გადმოაგორა,
მგზავრმა შეჰხედა პირ-აღმე,
წინ უდგას მაღალი გორა.
ყურს უგდებს... ცოტა ხანს შემდეგ
მოესმა ქვიშის ჩხრიალი.
მგზავრი სიათას იმარჯვებს:
მტერი არ იყოს ტიალი.
შესცქერის გაფაციცებით
ფეხზე შემდგარის თოფითა,
ჰხედავს, რომ მოალაჯუნებს
კაცი ორ-კაპის ჯოხითა.
შავი რამ მოსთრავს პირ-თავქვე,
ქვიშა ქანავდა იმითა.
არას ამბობდა უცნობი,
სიტყვა არ მოსდის პირითა.
უპრჭყვეინავს სალტა თოფისა,
ვით წვიმის ცვარი დილითა.
— ვინ ხარ, რა სულიერი ხარ,
რას იარები ამ დროსა?
— ვინ გინდა? მონადირე ვარ,
კაცს შენ ვერ გხედავ სანდოსა.
— რაობით სანდო არა ვარ?
სიტყვას რად ამბობ მცდარესა?
ვითომ, რომ დავხეტიალობ
შენებრ ამ კლდიან მხარესა?
მეც მონადირე გახლავარ,
დღეს კი ვეხეტე უბრალოდ.
— წესია მონადირისა,
ხომ მაინც დაჰრჩი უვალოდ?
— ესეც ვალია, ძმობილო,

ძლივსლა დავათრევ ფეხებსა,
სულ დავიარე ჭიუხი,
არა ვსტოვებდი ხევეებსა.
ზედ შავი ნისლი ჩამოწვა,
ნიავი მოსცა ძლიერი,
ხევეებით შემომღმუოდა,
როგორაც მგელი მშიერი.
თვალწინ გზას ველარ ვირჩევდი,
კლდეზე გადვარდნას ვლამობდი,
ხამად ვარ, გეხი არ ვიცი,
ამით ძლიერა ვწვალობდი.
ბევრგან დავაფრთხე ნადირი,
ცხადად ფეხის ხმა მესმოდა,
ან როცა გადაფრენილის
ჯიხვის რქა კლდეებს ესმოდა.
ის იყო გულის საკლავი,
თვალთ ვერაფერს ვხედავდი,
სროლას, ან მოკვლას ვინ იტყვის,
წინ სვლას ველარა ვბედავდი.
უცნობი ახლოს მივიდა,
შორი-ახლოსა მდგომარე,
„გამარჯვებო“, მისძახა,
„ნუ სჩივი, ნუ ხარ მწყრომარე“.
— შენც გაგიმარჯოს, ძმობილო,
ჰნოცო ნადირი მხტომარე.
— აი, ნადირი, რას სჩივი? —
უჩვენა ჯიხვი რქიანი, —
მკვდარი, რქებ-გადაგდებულნი,
დადუმებულნი, ჭკვიანი.
თუ გინდა ეხლავ გავიყოთ,
როგორც ამხანაგთ, ორადა,
ჩიჩქიც არ მინდა მე მეტი,
გავინაწილოთ სწორადა.
ამალამ ჩემთან წამოდი,
სახლი არ მიდგა შორადა.
სადაური ხარ, ძმობილო?

სახელიც მითხარ შენია.
ნუ სწუხარ, საზრდო შენთვისაც
დღეს უფალს გაუჩენია.
წილი გდებია შენაცა
ამ ჩემგან მოკლულს ჯიხვშია.
რად გიკვირს, არ გეხუმრები,
არც გეფერები პირშია.
მაშ, თუ ეს ასე არ არის,
რად შამეფეთე ამ დროსა?!

შაჰრცხვეს, ჩემს თავად, ვინც შენა
ნაწილი დაგიკარგოსა.
რა გქვიან? სახელი მითხარ,
ხვესური სჩანხარ იერით.
— ნუნუა მქვიან, ძმისაო,
გადმოხვეწილი ჭიელით, —
იცრუა ზვიადაურმა,
თვისი სახელი დამალა.
რა ქნას? მის სახელს იცნობენ,
ქისტებს ბევრს სისხლი ავალა;
ბევრს ქისტს მოაჭრა მარჯვენა,
უდროდ საფლავში ჩალალა.
— შენი სახელიც მასწავლე,
ჩემი ხომ გითხარ მართლადა.
— ჯოყოლა მქვიან, ძმობილო,
აღხასტაისძე გვარადა;
არ მოგეხდება, ერთურთში
სიტყვა ვიუბნოთ მცდარადა.
სახლი აქ ჯარეგას მიდგა,
ქავი და ციხე კარადა.
ამაღამ ჩემთან წამოდი,
მე გაგიძღვები თავადა.
თუ კარგად არ დაგიხვდები,
არც დაგიხვდები ავადა.
ხვალ თითონ იცი, ძმობილო,
საითაც გინდა, იარე.
ზოგს მე გიამბობ ჩემს დარდსა,

ზოგიც შენ გამიზიარე.
— საცა არ მიხნავ, ძმობილო,
იქ ვმკო — ეს სადაურია?
ყელი მოგიჭრავ ჯიხვისთვის,
ფეხებიც ჩატყაულია.
გესტუმრო, უარს არ გეტყვი,
გიშველი ჯიხვის ზიდვასა,
წილს კი არ მოგთხოვ, იცოდე,
თავს არ ვაკადრებ იმასა.
შამოატყავეს ნადირი,
წვიდნენ ჯარეგაშია,
ბევრი იუბნეს ამბავი,
ერთურთს გაეცნენ გზაშია.

III

მივიდნენ, კოშკები დაჩნდა,
აქა-იქ ჰყეფენ ძაღლები;
კარებში იცქირებიან
ცნობისმოყვარე ბაღლები.
დაეტყო ცხადად კლდის მსგავსად
სიპით ნაგები სახლები.
— აი, ეს ჩემი ოჯახი,
ჩემი ციხე და სახლია;
მობძანდი, როგორც ძმა ძმასთან.
ნათლიმამასთან — ნათლია.
ცოლს დაუძახა ჯოყოლამ:
— გამოიხედე კარშია! —
ეტყობა თავმოწონება
მასპინძელს საუბარშია.
სდგანან დერეფანს, უცდიან...
ცეცხლი ჰკრთებოდა ღველფზედა,
ჩონგურს უკრავდა, დროული
კაცი რამ უჯდა გვერდზედა.
დაჰმდერდა გმირობისასა,
მამა-პაპათა ცდისასა:

როგორ არბევდენ ფშავ-ხევსურთ,
სისხლს არ არჩენდენ ძმისასა;
ყველგან მადლობას სწირავენ
მარჯვენას კაის ყმისასა.

გამოჩნდა ქალი ლამაზი,
შავის ტანსაცმლით მოსილი,
როგორაც ალყა ტანადა,
ვარსკვლავი ციდამ მოცლილი.

— აი, სტუმარი მოგგვარე, —
ღვთის წყალობაა ჩვენზედა, —
როგორც დაგვხვდები, დიაცო,
ეხლა ჰკიდია შენზედა.

ქალმა სალამი მიართო:

— სტუმარო, მოხვედ მშვიდობით!
— შენდაც მშვიდობა, გაცოცხლოს
თავის ქმრითა და წილობით!

სტუმარს აბჯარი წაუღო,
მიიპატიჟეს შინაო;

ქალი მისდევდა უკანა,
ჯოყოლა მიდის წინაო;
თან მისდევს ზვიადაური,
ძმობილი გაიჩინაო.

IV

კაცი რომ სჩანდა სახლშია,
ჭადარ-შერთული, ხნიერი,
წამოდგა ისიც ფეხზედა,
როგორც კლდის ვეფხვი, ძლიერი.
სტუმრად მოსული უცნობი,
სტუმარს პატივს სცემს სხვისასა,
ფეხზე ადგომა წესია,
წესს ვერ დაარღვევს მთისასა.
მაგრამ როს ნახა უცნობი,
ფერი დაედო მგლისაო;
ადვილად აიცნობოდა,

რასაც ფიქრობდა ისაო.
არ ეჭაშნიკა დროულს ქისტს
დანახვა უცხოს ყმისაო.
გული სცემს ბრაზმორეული,
სახეც არ ჰმაღავს ამასა,
ხანჯრისკე ხელი მიუდის,
ჩუმად სინჯავდა დანასა,
მაგრამ სტუმარი სხვის სახლში
ვერ გაშლის ხათაბალასა.
აღვა და ჩუმად გავიდა,
თითზე იკბინა მწარედა,
სამჯერ ჩაიკრა გულს ხელი,
როცა გავიდა გარედა.
წავიდა, კარი-კარ დადის,
ენასა ჰლესავს შხამითა:
„ქისტებო, ჩვენი მოსისხლე
შემოგვეპარა ღამითა.
სჩანს, რო ჯოყოლა ვერ იცნობს,
არ უნახია თვალითა
ეგ ჩვენი ამომგდებელი,
ჩვენი მრბვეელი ძალითა;
გაუმაძღარი მუდამ ჟამს
ჩვენის სისხლით და ძვალითა
ღღეს ჩვენს ხელთ არის, ვეცადოთ,
ვაგემოთ გემო მწარია,
მაგათ მოკლული ამ ზაფხულს
გვყავს უპატრონო მკვდარია.
სთქვით, თუ არ ვამბობ სიმართლეს,
თუ ჩემი სიტყვა მცდარია?!
გაიგოს ჩვენმა ღუშმანმაც,
არ გვაქვს უჯიშო გვარია.
მიკვირს ჯოყოლას ჭკვისაგან,
მტერს რად გაულო კარია,
ვისა ჰმასპინძლობს ჭკვათხელი,
ცნობაზე რად არ არია?!
ცხვირიდამ უნდა ვადინოთ

ზვიადაურსა ძმარია,
თუ არა, დიაცთ დაუთმოთ
ჩვენი ხმალი და ფარია“.

აღელვდენ ქისტის შვილები,
ყველამ შაიბა ხმალია,
აღელვდა მთელი სოფელი:
ბაღლი, კაცი და ქალია.
უნდა შასწირონ თავის მკვდარს
ზვიადაურის თავია;
უნდა მტრის საფლავზე დაკლან,
როგორაც წესი არია.

გაგზავნეს ერთი მზვერავი,
თან აბარებენ ჩუმადა,
მივიდეს ჯოყოლასთანა
მეზობლურადა, ძმურადა;
სოფლის განზრახვა არაგზით
მას არ ჩაუგდოს ყურადა.
ივანშმოს, იმუსაიფოს,
გაიგოს სტუმრის ლოგინი;
ღამე დაესხნენ, შაკონონ,
არ უნდესთ ბევრი ლოდინი.

მივიდა მოყურიადე
ლაქარდიანის ენითა,
სახელს ულოცავს ჯოყოლას,
ლადობს, არ არის წყენითა.
ხალბათობს, ამბობს ამბებსა,
ენას აკვესებს კვესითა.
ვინ იცის, გული სავსე აქვს
გველის შხამით და გესლითა.

ივანშმეს. თვისი სტუმარი
მასპინძელს მოსწონს გულითა.
„კარგი ვაჟკაცი ეტყობა“, —
ფიცულობს თავის რჯულითა:
„ეს ერთი ცნობა, ხვალ ძმობა,
ერთად შევთვისდეთ სულითა“...
მიიპატიჟა საძილედ,

დაუთმო თვისი ლაჭანი.
— არაო, — სტუმარი ეტყვის, —
არ მინდა ლეიბ-საბანი.
მე ღერეფანში დავსწვები,
შინ ძილს არც კი ვარ ჩვეული...
ასრულდა მისი წადილი,
გულიდამ ამოწეული,
მოყურიადეს ეს უნდა,
ამად არს აქ მოწვეული.
წავიდა გახარებული,
შეატყობინა ყველასა.
მამლის საჯდომი თუ იცის,
მეტი რა უნდა მელასა?!

V

— რა ამბავია, დიაცო?
ხმალი მინდა და ხანჯარი!
სახუმრო საქმე არაა,
თავზე დაგვესხა მტრის ჯარი!
ნამდვილ აკლებას გვიპირობს,
გვღალატობს ჩვენი სტუმარი;
ძმობით და მეგობრობითა
შემოგვაპარა ლაშქარი!
სუ, დაიცადე!.. მოვსტყუედი...
ჩვენი ქისტები არიან.
რისთვის მოვიდნენ ამ დროსა,
რას ბჭობენ, ვის რა სწადიან?!
ყური დაუგდე კარგადა,
კაცისა მესმის ხრიალი.
რა მქისე ხმაურობაა,
რა საზარელი გრიალი!
ჩემს სტუმარსა ჰკვლენ, სწორედა,
უდგასთ ხანჯრების პრიალი.
უყურე უნამუსოთა,
ჩემს ოჯახს როგორ ჰქელავენ!

ჩაიგდეს ჩემი კაცობა,
ფეხს ქვეშ ტყლაპივით სთელავენ,
გავიგო, აბა, წავიდე,
რაზე, რისთვისა ჰდელავენ?!

ეს სთქვა ჯოყოლამ, წამოდგა,
ხელ-ხანჯრიანი წავიდა.
გააღო სახლის კარები,
შეუპოვარად გავიდა.

— რას სჩადით? — შემოუძახა: —
ვის სტუმარს ჰბოჭავთ თოკითა?
რად სტეხთ საუფლო ჩვენს წესსა,
თავს ლაფს რად მასხამთ კოკითა?
ჩემს სჯულსა ეფიცავ, სისხლს დაუღვრი,
განანებთ ბრიყვულს ქცევასა,
განანებთ, თუმცა ძმანი ხართ,
ჩემის კაცობის ქელვასა!..

— რას ამბობ, შტერო, რას ამბობ?

რად არ მოდიხარ ცნებასა?
მოსისხლე სტუმრის გულისთვის
ძუძუს ვინ მოსჭრის დედასა?! —
შემოუძახეს ქისტებმა

ერთხმად, ძლიერად, ჭეჭითა: —
შენ და შენს სტუმარს, ორივეს
ერთად გადგისვრით ბეჭითა.
თემს რაც სწადიან, მას იზამს
თავის თემობის წესითა.

მთელის ქისტების ამომგდე
სტუმრად რადა გყავ სახლშია?
ზვიადაურის სახელი
ბავშვმაც კი იცის მთაშია.

ეს იყო მუდამ, ჭკვათხელო,
ჩვენის გაჟღეჭის ცდაშია,
მგლურად რო გვეტყებოდა,
რო გვიჯდებოდა გზაშია.

ჯოყოლა ცოტას შეფიქრდა,
პირს სინანული წაესო,

თითქოს ნატყორცი ისარი
ზედ გულის კოუზზე დაესო.
— თვით ამან მოჰკლა შენი ძმა
არყიანებში თოფითა,
ჩვენ ვიცნობთ მაგის სახესა,
გადალესულსა ცოფითა.
„გახლაგართ ზვიადაური!“ —
ჩამოგვეკიოდა გორითა;
სულ კარგად ვიცით, ცხადადა,
თვალს ვადევნებდით შორითა.
აავსო ფშავ-ხევსურეთი
აქით წასხმულის ძროხითა.
უკან გაუდგა ლაშქარსა
ფეხმარდი, ლეგის ჩოხითა.
თავს რად იმურტლავ, ბეჩავო,
გაუმაძღარის ღორითა?
გული როგორ არ გერევა
მაგასთან ჯდომა-ყოფნითა?!
— ეგ მართალია, იქნება...
რა უნდა მითხრათ მაგითა,
მითც ვერ მიაბამთ ჩემს გულსა
თქვენს გულისთქმასთან ძაფითა.
დღეს სტუმარია ეგ ჩემი,
თუნდ ზღვა ემართოს სისხლისა,
მითაც მე ვერ ვუდალატებ,
ვეფიცავ ღმერთს, ქმნილი იმისა.
მე გთხოვ გაუშვა, მუსაო,
ნუ სტანჯავ უდიერადა,
როცა გასცდება ჩემს ოჯახს,
იქ მოეპყარით ავადა.
ვის გაუყიდავ სტუმარი?
ქისტეთს სად თქმულა ამბადა?
რა დავაშავე ისეთი,
რომ მომიხედით კარადა?
თვის რჯული დაგვიწყებიათ,
მიტომ იქცევით მცდარადა;

ჩემს ოჯახს პასუხს რით აძლევთ?
სახლში ხართ, განა შარადა!
ვაი თქვენ, ქისტის შვილებო,
მომდგარნო ჩემს კარს ჯარადა!
უიარაღოს აწვალებთ,
გული რასა ჰგრძნობს თავადა?

მუსა (ჯოყოლას)

შენაც ამასთან შაგკონავთ,
თემის პირს რომ სტეხ, თავხედო!
ჩვენის ნარჩევის დარღვევა
შენ როგორ უნდა გაჰბედო?
აჰყეფდი ქოფაკივითა,
აბდა-უბდაობ შტერადა;
ამ გიაურის გულისთვის
ძმებსაც ეპყრობი მტერადა.
არ იცი, რომ შენი საქმეც
დღეიდგან წაუა ცერადა?!

ჯოყოლა (მუსას)

რაო? ქოფაკო?! შენ ამბობ?
ახლა ძაღლადაც გამხადე?! —
იძრო ხანჯარი, მუსასა
გულში უმარჯვა ვადამდე.
— უყურე თვით ძაღლს, უყურე,
გამითამამდა სადამდე!
ჩემის კაცობის დამქცევნო,
ლანძღვასაც მემართლებითა?
აღლანსა ვფიცავ, გაგმუსრავთ,
მანამ ამკაფავთ ხმლებითა,
გრისხავდესთ ცა-ქვეყნის მაღლი,
უსამართლობას შვრებითა!
— რა ქმნა უღმერთომ, რა ქმნაო,
გაგიჟდა, ჭკვაზე მცდარია... —

ჯოყოლას თავზე დაეცა
მთელი ქისტების ჯარია,
ხელი შეუკრეს... არ მისცეს
ნება, ეხმარა ხმალია...
ხელ-ფეხშაკრული დერეფანს
დააგდეს, როგორც მკვდარია.
წყველა ხალხისა ჭექაა,
ნაფურთხი — წვიმის ცვარია.
წამოიყვანეს დაჭრილი,
ზვიადაურიც სტანია.
რას ამბობს ზვიადაური?
სახე რადა აქვს მტკნარია?
ბოღმა მიტომ ჰკლავს ვაჟკაცსა,
რომ ხელთ არა აქვს ხმალია:
„ჩამიგდეთ ხელში, ძაღლებო,
კარგი დაგიდგათ დარია“.
ამას ამბობდა ღინჯადა,
სხვად არას მოუბარია.
მიჰყავდათ სასაფლაოზე,
სადაც ქისტების მკვდარია,
უნდა თავის მკვდარს შესწირონ,
რომ იქ უზიდოს წყალია,
მსახურად ჰყავდეს, მორჩილად,
და გაუბანდოს ჯღანია...

VI

სოფლისა გაღმა გორია,
დამწვარი, ქვიშიანია.
ბევრი წევს იქა ვაჟკაცი,
გულ-ლომი, ჯიშიანია.
ძირს მისდგამს ბექი მდუმარე,
ნალვარი, თიხიანია.
ხმალ-ხანჯრის, თოფის მხმარეთი
არა სძგერს გული მაგარი;
იმათ სჭამს მიწა უენო,

სასტიკი, გაუმაძღარი;
მასში ეშლება ყველასა
ადამიანის იერი...
ვერ გვიხსნის სიკვდილის ბჯვლით
ძალა, ვერც სიტყვა ცბიერი.
ბუნების ცოდვა ესაა,
მუდამ საწყინო ჩემია:
ავსა და კარგსა ყველას ჰკლავს,
არავენ გადურჩენია.
ყველა მგზავრთათვის ინთქმევა,
როცა ილუპვის გემია!..
    მზე ჯერ არ ამოსულიყო,
ნამს ჯერ ბალახზე ეძინა,
არ დაებერა ნიაფსა,
დაბლა არ ჩამოეფინა,
ურიცხვი კაცი და ქალი
ჭალაზე შამოეფინა.
მოჰყავდა ზვიადაური
ხელშეკონილი გროვასა,
ყველას უხარის მის მოკვლა,
ან ვინ დაიწყებს გლოვასა?!
სიკვდილი ყველას გვაშინებს,
სხვას თუ ჰკვლენ, ცქერა გვწადიან;
კაცნი ვერ ჰგრძნობენ ბევრჯელა,
როგორ დიდს ცოდვას სჩადიან.
რამდენი აუსული ვიცი,
წარბშეუხრელად დადიან;
თავის მტანჯველის შემუსრვა
ან კი ვის არა სწადიან?!

VII

    აი საფლავიც ქისტისა,
ხალხი მოერტყა გარსაო,
მოლა მოჰყვება ლოცვასა,
იხსენებს თავის მკვდარსაო:

„ნუ იტანჯები, დარღაო,
 ნუ შეიწუხებ თავსაო,
 მოგსდგით შენნი მოძმენი
 შენის სამარის კარსაო,
 მსხვერპლსაცა გწირავთ, იხარე,
 არ გაჭმევთ მტრისა ჯაფრსაო“.
 — ძაღლ იყოს თქვენის მკვდრისადა! —
 ვაჟკაცი იღებს ხმასაო,
 ბეწვს იშლის ბრაზმორეული,
 როგორაც ვეფხვი — თმასაო.
 საკირის ცეცხლი ედება
 სამსხვერპლოს გულის-თქმასაო.
 რა მოსდრეკს წარბ-დადრუბლულსა,
 ქედ-ჩაჟანგებულს მთასაო!
 აქცევენ ზვიადაურსა,
 ყელში აბჯენენ ხმალსაო:
 „დარღასამც შაეწირები“,
 ყველა დასძახის მასაო.
 „ძაღლ იყოს თქვენის მკვდრისადა!“ —
 უპასუხებდა ხალხსაო.
 არ იდრიკება ვაჟკაცი,
 არ შეიხრიდა წარბსაო.
 გაოცდენ ქისტის შვილები,
 ხალხი დგებოდა ყალყსაო.
 „ლამის რომ არ შაეწიროს,
 ერთი უყურეთ ძაღლსაო!“¹
 ჰყვირიან, თანაც ნელ-ნელა
 ყელში ურჭობენ ხმალსაო.
 „ძაღლ იყოს“, ყელში ამბობდა,
 მანამ მოსჭრიდენ თავსაო!
 „უცქირეთ, ერთი უცქირეთ,
 არ ახამხამებს თვალსაო!“

¹ სისხლის აღება, მკვლევლობისათვის მოკვლა, ყველა მთიელებსა აქვს წესად, მაგრამ საფლავზე დაკვლა და ამგვარად „შეწირვა“ მაჰმადიან მთიელების ადათია. ქრისტიანი მთიელები ამას ერიდებიან. თუ ვისაც სწირავენ და საფლავზე ჰკლავენ არ შედრეკა, მკვდრისათვის „შეწირულად“ არ ჩაითვლება.

სიცოცხლე ჰქრება, სისხლი დის, —
 ზვიადური კვდებოდა,
 გული ვერ მოჰკლა მტრის ხელმა,
 გული გულადვე რჩებოდა.
 და ამ სურათის მნახველი
 ერთი დიაცი ბნდებოდა,
 ცრემლებს ჰმაღავდა ლამაზი,
 ხალხზე უკანა დგებოდა.
 მიშველებასა ჰლამობდა:
 „ნუ ჰკლავთ!“ ეძახის გულიო,
 ფიქრობდა ბრაზმორეული:
 ნეტავი მომცა ცულიო,
 ნეტავი ნებას მაძლევდეს
 დედაკაცობის რჯულიო,
 რომ ეგ ვაცოცხლო, სხვას ყველას
 გავაფრთხობინო სულიო.
 ნეტავი იმას, ვინაცა
 მაგის მკლავზედა წვებოდა,
 ვისიცა მკერდი, აწ კრული,
 მაგის გულ-მკერდსა სწვდებოდა!
 ნეტავი იმას ოდესმე
 ქმრის ტრფობა გაუცვდებოდა?!
 ქისტები გაწყრენ, იტკიცეს:
 ვერ აუსრულდათ წადილი,
 ვერ გაუკეთეს თავის მკვდარს
 მის შესაფერი სადილი.
 დაკლულმა დაჰკლა მათ გული
 და გაუცრუა ქადილი.
 შეურაცხყოფილთ უნდოდათ
 ერთად გაეძროთ ხანჯრები
 და გაეკეთათ მკვდრის გვამზე
 სისხლით ნაღები ფანჯრები.
 მაგრამ ვერ ჰბედვენ, სცხვენნიანთ:
 „ცოდვია!“ — ყველა ჰფიქრობდა.
 ხალხის გული და გონება
 სასინანულოდ მიჰქროდა.

სთქვეს, როცა სახლში გაბრუნდენ,
თავ-თავქვე ჩამოდიოდენ:
ხომ მაგას არ მოუუკლაუდით
მტრებს, ავს რომ არ სჩადიოდენ?
კარგი ვაჟკაცი ყოფილა,
ყველა ალლახსა ჰფიცავდა,
იმიტომ ვეფხვებრ გვებრძოდა,
თავის მიწა-წყალს იცავდა.
მაგრამ მტერს მტრულად მოექე,
თვითონ უფალმა ბრძანაო,
ის სჯობს, რაც მალე ვეცდებით,
გულში ჩაეურჯოთ დანაო.
წავიდნენ. ზვიადაური
ზეზე გაწირეს ტიალად.
თუნდა ძაღლებმა ათრიონ,
ფრინველთა ჯიჯგონი ზიარად;
არ შეეწირა, ეგდოსო,
ეგეც ეყოფა ზიანად.
ამას იძახდენ ქისტები
თავმოწონებით, ხმიანად.
ამ ხმასვე იმეორებდენ
ბნელი ხეები მთიანად.
ჩამოდგა საღამოს ჟამი,
მთილამ მზის სხივი ჩამოხდა,
სიბნელე მოიპარება,
სინათლეს სული ამოჰხდა.
დადგნენ, სულ დადგნენ მზის სხივნი,
ადარ ელაგდა ქვიშაო;
ადარსადა სჩანს, გამქრალა
თეთრი თმა შავის მთისაო;
ნადვლით ნაქარგი, ნაქსოვი
სახე იმ სალის კლდისაო,
რო მუდამ მგლოვიარეა,
ცრემლი ანკარა სდისაო.
სიკვდილსა გლოვა უხდება,
მკვდარს ძმას — ტირილი დისაო,

ტყესა — ხარ-ირმის ნაფრენი,
 ზოგ დროს — ყმუილი მგლისაო.
 ვაჟკაცსა — ომში სიკვდილი,
 ხელში — ნატეხი ხმლისაო,
 ომს — ლხინი გამარჯვებულთა
 და დამარცხება მტრისაო.
 ზვიადაურსა გლოვობდა
 შფოთვა და ბორგვნა წყლისაო,
 ნიადად ჩამონადენი
 ოხვრა მაღალის მთისაო.
 ცრემლი ნისლები ჯარისა
 ნაბრძანებია ღვთისაო.
 და წყაროს პირზე დიაცი, —
 ტურფა, ლამაზი, — ქისტისა,
 შუბლზე და მკერდზე წყალს ისხამს,
 დრო და დრო გული მისდისა.
 ბევრი იტირა ჩუმადა,
 თუმცა დრო და დრო ჰკრთებოდა,
 ზვიადაურის სიკვდილი
 თვალებში ელანდებოდა.
 სტიროდა, მაგრამ ტირილი
 არ იყო, ესათრებოდა:
 ერთ მხრივ ხათრი აქვს თემისა,
 მეორით — ღმერთი აშინებს,
 ქისტეთის მტრისა მოზარეს
 თავს რისხვას გადმოადინებს.
 ეს ფიქრი გონებისაა,
 გული თავისას შვრებოდა,
 კაცის კაცურად სიკვდილი
 გულიდამ არა ჰჭრებოდა.
 ქალის გულს იგი სურათი
 შიგ გაეყარა ისრად;
 იმან დაადვა ლამაზსა
 დაკლულის გლოვა კისრადა.
 სიბნელეს უცდის, მივიდეს,
 ღამით იტიროს მკვდარიო;

იმას აღარა ჰფიქრობდა,
ჯოყოლა როგორ არიო.
ვის ცოლი ვის ქმარსა სტირის?
რას სჩადის ჭკვაზე მცდარიო?!
იქნება ჰკლავენ ჯოყოლას,
სახლსაც შაუხსნეს კარიო!
წამოდგა, იხედებოდა,
როგორც დამფთხალი ნადირი,
ხედნებ-ხედნებით ამოვლო
ხვეის კლდიანი ნაპირი;
წყვდიადში საზარლად ისმის
წყალთ ანაძრახი საყვირი.
ამოვლო კრძალვით საფლავეთან,
მკვდარსა მუხლ-მოყრით დაეყრდნო,
ქვითინებს გულამოსკენითა,
ცრემლსა სიპი ქვა დაედნო,
აიხსნა დანა, მიჰმართა
ზვიადაურსა იმითა,
ააჭრა ნიშნად, სახსოვრად
სამი ბალანი პირითა,
ჩიქილის ტოტში შეხვია
ბროლის თითებით თლილითა...
ეს რა ხმა ესმის, დგანდგარი?
ყურებს გაუდის ჟივილი...
საფლავებიდან მოესმის
მკვდრების წყრომა და ჩივილი!
თითქოს ბაღლებიც ატირდენ,
გაუდისთ მწარედ წივილი!
საერთო წყრომის ხმა ისმის,
საერთო გულის ტკივილი:
„რას შვრება უნამუსოვო“,
გამწარებულნი ჩიოდენ, —
„მაღალი ღმერთი გრისხავდეს!“
სამართთ შემოჰკიოდენ.
აჩქარებული ღრუბლები
ცის პირზე გადმოდიოდენ.

გაიქცა, მირბის, იხედავს, —
მკვლარნი მისდევენ, სწორია.
„შინით სად გაგვეხვეწები,
აქით თუ გაგვეშორია?!“
ხმა ისმის დანადევნები,
მასვე იძახის გორია,
გარშემო დაყუდებული
განა ერთი და ორია.
„უნამუსოვო“! მისძახდენ
ტან დაწკეპილნი დეკანი,
ბალახნი, ქვანი, ქვიშანი,
იმ არე-მარეს მდებარნი.
აგერ, საფლავით ამოდგა
მისი მკვლარი ძმა ებარი,
თავის ტოლებში უსწორო,
ქისტეთს გათქმული მხედარი.
თან მიჰკიოდა თავის დას,
სიტყვა პირს მოსდის მჭეხარი:
„ვაჰ, დაო, დაო, რა მიყავ?
რისხვა რად დამეც მედგარი?
მეორეს საფლავში ჩამდევ,
ერთს სამარეში მდებარი!
მაგით მიმტკიცებ ღობასა,
შენი ქალობა ეგ არი?!“
ბილიკზე მოსუნსულებდა
სასაფლაოსკე მყეფარი.

VIII

— სად მიხვალ, სადა, წყეულო?
საითკე მიეჩქარები?!
ვინ გაჭმევს კაის ყმის ლეშსა?
ძაღლო, დაგიდგა თვალები!
შენს საჯიჯგნადაც გამხდარა
ზვიადაურის ძვალები?! —
სთქვა ეს ალაზამ და ქვებსა

ესროლა ხშირა-ხშირადა.
მირბის და მისდევს შმაგადა
კლდიანის ხევის პირადა.
ხმა ისევ ესმის მკვდრებისა,
მას ბანს აძლევენ მთანიცა,
სამღურავს ეუბნებიან
აღაზას გიშრის თმანიცა.
მოუახლოვდა თავის სახლს,
სინათლე მოსჩანს იქითა;
უნდა იძახოს: „მიშველეთ“,
ხმა მიაწვდინოს შიგითა.
მაგრამ ვერ ამბობს ვერაფერს,
ოფლი წყლად მოსდის შუბლზედა.
მივიდა სულმეხუთული
და გადაიქცა ზღუბლზედა.
კერის პირს იჯდა ჯოყოლა,
მუხლი გადევდო მუხლზედა.
„ვაჰმეო“, — ეს კი იძახა,
სიტყვა გაუშრა ენაზე.
ქმარმა მოჰხვია ცოლს ხელი
და მიათრია კერაზე.
— რა დაგემართა, დიაცო? —
ჩაეკითხება მშფოთარე, —
სხვა სადარდელი მაკლია,
ახლა შენ მექმნა მოზარე?!
რა დაგემართა, რა არი?
მითხარ, გახსენი ბაგეო!
ხომ არვინ მოიწადინა
გადაეგორე მკლაფზეო?
მითხარ, არ გაჭმევ იმის ჯავრს,
ვანანებ ემავე წამზეო.
ჩემის ნამუსის შემბღალავს
მალე მოვიყვან ჭკვაზეო,
როგორც ვანანე მუსასა
მიხდომა სხვისა კარზეო. —
პასუხს ელოდა ცოლისგან,

დასჩერებოდა თავზეო.
და თანაც ხანჯარს ჰბღუჯავდა,
ხელი ეკიდა ტარზეო.
ქალი ვერაფერს ამბობდა,
გაჰმტკნარებოდა სახეო.
თავს დასტრიალებს ჯოყოლა,
ელის, რას ეტყვის ცოლია,
შუალამის დროს აღაზამ
თანთან მოიცა გონია.
უთხრა ჯოყოლას: — „რას ამბობ?
თავი რად დაიღონია?
რად მოიგონებ იმასა,
რაიც არ მოსაგონია?
სულ ტყუილია... კაცისა
არსად მინახავს ჭაჭანი,
ვინ გამიბედავს მაგასა,
რად მინდა ლეჩაქ-კაბანი?!
სასაფლაოდამ დავბრუნდი,
შენს ცხენს ვეძებდი ხევებში,
ცხენის მაგოვრად ბედკრული
შიგ შევერიე დევებში.
დამიხვდა შავ-ნაბდიანი,
უზარმაზარის ტანისა:
ჯერაც თვალეებში მიელავს
სიმყრალე იმის კანისა;
დიდ-ყურა, კბილებ-ლაჯუნა,
უმსგავსო, ფერად შავისა;
ხელები გამომიწვავდა,
დიდი ხელები თავისა,
მთის ოდნად სჩანდა მის თავზე
მოშავფრო ქუდი ტყავისა.
თან მითხრა: ჩემთან წამოდი,
ჩემთან იცხოვრე, ქალაო,
ბევრი მაქვს ოქრო და ვერცხლი,
არაფერს დაგიმალაო.
მე გამოვიქე, შეეშინდი,

დევიც მომდევნა ღრიალით;
 მთელი ქვეყანა იძვროდა
 იმის ფეხებს ქვეშ გრიალით;
 მზარავდა ეს ხმაც, მთა-ბარიც
 წაღმა-უკუღმა ტრიალით,
 ძლივს მოვალწიე და გამცნე
 ჩემი ვაება ხრიალით“.

ჯოყოლა ეტყვის: დევს გარდა
 სხვა რამ საქმეა კიდევ,
 ჩემს ჭკვას არ სჯერა ნათქვამი,
 ჩემი ფიქრები ირევა.
 ნამტირალევი რადა ხარ?
 დაწვებზე ცრემლი გდენია;
 ჩქარა სთქვი, სწორედ მითხარი,
 თორემ ვერ მომითმენია!
 სადარდო, საგულისხმო რამ
 გრძნობა გულს გადაგფრენია.
 ჩემს თვალებს ვერ დაეძალვის
 იმ გრძნობის ნაკვალევი;
 არ შაიძლება არ დაჩნდეს
 ნასვამი, დანალევი!..

— რა დაგიძალო, ჯოყოლაჲ,
 ან რად შემრისხავ თქმისადა? —
 ეტყოდა ცოლი და ნაზი
 თრთოლა მიეცა ხმისადა: —
 ცრემლები შემიწირია
 იმ შენის მეგობრისადა.
 ძლიერ შემბრაღდა ბეჩავი,
 რომ უცხოეთში კვდებოდა,
 არც ნათესავი, არც მოძმე,
 რომ ვისმე შეჰბრაღებოდა!
 მაგრამ, როს ჰკლაუდენ ხანჯრითა,
 ოდნავაც არა ჰკრთებოდა.
 იქნებ შენც გცოდე, ღმერთსაცა,
 მაგრამ ვიტირე, რა ვქნაო!..

— მაგისტვის როგორ შეგრისხავ?

ტყუილს სჯობს სიმართლის თქმაო.
იტირე?! მაღლი გიქნია,
მე რა გამგე ვარ მაგისა?
დიაცს მუდამაც უხდება
გლოვა ვაჟკაცის კარგისა.

IX

მეორეს დილას აღაზამ
ძროხა გარეკა მთისაკე,
ჩამოდოდენ ფრინველები,
იზიდებოდენ მკვდრისაკე;
აღაზაც მიიპარება
სასაფლაოს თავს კლდისაკე.
იქილამ აფრთხობს ყორნებსა,
სეუთა მხარ-მოფარფაშეთა,
ორბებსა გაუმაძღრებსა,
მკვდრის ლეშზე მოყაშყაშეთა;
ხელს ამუშავებს და ჰმაღავს
თვალეებს, მზებრ მოკაშკაშეთა.
კლდილამ გადისვრის კენჭებსა
და თან წინდას ქსოვს ვითომა,
ოსტატობს, ხალხმა ვერ შესძლოს
იმის ფიქრების მიხლომა.

X

ბისოს მოვიდა ამბავი,
ვით ნაქუხარი მეხადა:
„მოუკლავთ ზვიადაური,
ცით ჩამოსული სვეტადა,
ფშაგ-ხევსურეთის ფარ-ხმალი,
გამოსადეგი მეტადა!“
შავის ამბისა გამგონეთ
ზარი გამართეს დედათა.
ბისოს ტიროდა ბებერი,

მოსთქვამს, ქვითინებს მწარედა:
 „ბედკრული რად ვარ ცოცხალი?
 მეც მიწას მიმაბარეთა;
 მკლავნი მაჩვენეთ შვილისა,
 მოიტათ, ჩამაბარეთა!
 ჩემის შვილისა მარჯვენით
 გულს მიწა მომაყარეთა;
 ვაჰმე, რადა ვარ ცოცხალი?
 რისთვის-და ვსთელავ არეთა?!
 მკვდარნო, რად არ მეც აღრევე
 თქვენთან არ დამიბარეთა?
 როგორ ვიგონო თავის ძე
 ურჯულოს არე-მარეთა?!“
 ვაჟკაცთ გაიგეს ამბავი,
 გასაგონარი ჭირითა,
 ერთმანეთს გადაეძრახნენ
 ბოლმით შემკულის პირითა:
 რად გიკვიროთ, როცა ჩვენს მფარველს
 ცხარის ცრემლითა ვსტირითა?!
 გამოიტანეს შუბები
 ღუმით ნაპოხის ცხვირითა,
 ფარ-ხმალთ მოკაზმულები
 ჯარს ამზადებენ დილითა.
 ეს ხომ ახალი არ არის,
 სისხლმა იდინოს მილითა.
 იძახის აპარეკაი:
 „საგძალი გინდათ კვირისა!“
 „ქუდზე კაც უნდა წავიდეს!“ —
 ბაბურაული ჰყვირისა.
 აღელვებულთა ბორგენაა,
 ხმა არ გეგონოსთ სტვირისა!

XI

— კარში გამოდი, ჯოყოლაკ,
 წყნარად ნუ სწევხარ კერასა,

რამდენი ხალხი მოერტყა
 იმ ჩვენის მთების წვერასა!
 ჩვენთან მოდიან სტუმრად,
 ჩვენ გვიპირობენ წვევასა.
 შეგვანანებენ დელათა
 შვილთა აკვნების რწევასა.
 საქონელს ერეკებიან,
 რეულობაა როგორი?!
 აავსო ჯარმა, გაჰხედე,
 ჯარევის თავი, სამ-გორი,
 დამთხვალთა მენახირეთა
 კლდეები მოსდევს ნაგორი.
 წადი, უშველე თავისებს,
 მტრის დასახვედრად მირბიან,
 შენც ისე წადი, ჯოყოლაჲ,
 როგორაც სხვანი მიდიან.
 — გავყვე?! რას ამბობ, ჭკვა-თხელო?
 არ გამიფლევინ ახლოსა!
 მარტოკამ უნდა ვიომო,
 მთელმა ჯარეგამ მნახოსა;
 ვინ ერთგულია, ვინ არა,
 ქვეყანამ დაინახოსა.
 ქისტებს ორგული ვგონივარ,
 გამდგარი თავის რჯულზედა,
 ჰფიქრობენ, ვითომ ჯოყოლამ
 თავი გაჰყიდა ფულზედა,
 ქისტეთის მოღალატე ვარ,
 ხელაღებული სულზედა;
 მოაქვთ და ცოცხალს მადებენ
 საფლავის ქვასა გულზედა.
 ამას ამბობდა ჯოყოლა,
 თან აბჯარს ისხამს ტანზედა:
 წელზე შაიბა ფრანგული,
 თოფი გადიგდო მხარზედა,
 ქისტს არ მაუდის ჯიშადა
 მუზარადის დგმა თავზედა.

მარტოკა მიდის ცალს მხარეს,
თაუდადებული ცლაზედა,
მტრის დასახვედრად სხვანიცა
შამოეფინენ მთაზედა.

XII

ჩამოდის ხევსურთა ჯარი
დროშა მოჰქონდა წინასა;
მიჰმართეს სასაფლაოსა,
მღუმარეს ქისტთა ბინასა:
მოძებნონ თავისი მკვდარი,
მოკრიბონ გმირის ძვალები,
ზვიადაურის მტანჯველთა
ძირში მოსთხარონ თვალები.
დაუხვდათ ქისტის ჯარიცა,
ხევ-ხვეის პირას მალული;
შამოესროლეს თოფები,
მაჟრები შემოსალტული;
გზას არ უთმობენ ხევსურთა
ბიჭები ამოსხარტული.
ორივე მხრიდამ თოფებსა
ზედ დაკიჟინით ისვრიან,
ორსავე საქმე აწუხებს,
ორნივე მედგრად იბრძვიან.
ბლომად დალია ტყვიამა
სისხლი, — მოძოვა ქუჩია,
მაინც არ გატყდენ ქისტები,
სდგანან ვით ციხე-ბურჯია.
ბაბურაულმა ხევსურთა
ხმალ-და-ხმალ ჩასვლა ურჩია.
მივიდა საქმე ხმალზედა,
ფარმა გზა მისცა საკაფი,
საძევარი აქვთ ხევსურთა
ძვირი განძი და ალაფი.
ფარო, ნუ ჰმტყუნობ გორდასა,

შენა ხარ მაგის ჯალაფი;
 თავქვე მორბინალთ ხევსურთა
 წინ კლდე დაუხვდათ წარაფი.
 კლდიდამ გადუხტა უეცრად
 ქისტის ხმალ-მოღერებითა,
 აკვირებს ქისტის ლაშქარსა
 მტრის ჯარის მოგერებითა.
 ზოგს მოტყუება ეგონა,
 ამბობდენ მოჩვენებითა:
 — ეგ ვინ უხვდება ხევსურთა?
 ჩვენი მხარეა, ვინ არი?
 — ეგ უნდა ჯოყოლა იყოს,
 სწორედ, ნამდვილად ის არი! —
 სთქვა ერთმა, სხვანიც დასთანხმდენ,
 გოცებულნი უცქერენ.
 როგორ არ უფთხის გროვასა,
 თუმცა ხმალ-ხანჯრებს უღერენ.
 მოჰკლეს კიდეცა, იქცევა,
 მკერდს ხანჯრის წვერით უწერენ.
 ქისტთ გაუხარდათ დიალაც, —
 „მოჰკლან, თუ მოჰკლეს — ახია!
 ეხლაც მასხარად აგვიგდო,
 წინად ხომ ბევრჯელ აგვრია,
 სოფლისა გადრა ინდომა,
 ჩვენ კი ტალახში გაგვრია.
 მარტოკა მტრის ჯარს დაუხვდა,
 სწორედ დაულათით დაგვრია“.
 ხევსურთ ჯოყოლა გაწირეს
 მკედარი, კლდის თავსა, კეტამწე.
 თითონ დაესხნენ ქისტებსა,
 ჩამოეფინნენ ფერდაზე.
 გახდა ხმალ-ხანჯრის ტრიალი,
 დაკრული მიდის მკერდამდე;
 ფარ-ხმალის ჩხერა, წკრიალი
 ცას ადიოდა ღმერთამდე.
 გაიქცა ქისტის ლაშქარი,

კოშკებს მიჰმართა გრიალით,
 უკან მისდევენ ხევსურნი,
 თაუზე ჩაჩქნების პრიალით;
 მოკრიბეს სასაფლაოზე
 ზეიადას ძვლები ტრიალით:
 ზოგი სად ეგდო, ზოგი სად,
 ფრინველთ ნაჯიჯგნი ფრიალით.
 მოკრიბეს ძვლები ხურჯინში
 და გამობრუნდნენ შინათვე,
 ასრულეს გულის წადილი,
 დანაპირები წინათვე.
 გამოირეკეს ცხვარ-ძროხა,
 გადმოაგლიეს მთანია;
 ამოიყარეს მტრის ჯავრი,
 სადარდო რაღა არია?!
 უცხოეთს მაინც არ დაჰრჩათ,
 შინ მოაქვთ თავის მკვდარია,
 ფშაუ-ხევსურეთის იმედი,
 ქვე-ციხე, რკინის კარია.
 მოძმენი დაიტირებენ
 თავის მკვლარს თავის წესზედა,
 მიაბარებენ სამარეს
 მამა-პაპათა გვერდზედა:
 ძვირად ღირს დანადინარი
 თავისის ცრემლი მკერდზედა!

XIII

— უცხოს კაცისა მოზარვე,
 ხევსურთ მოგიკლეს ქმარია.
 წადი, იტირე, აღაზავ,
 სამარეს მიაბარია.
 თავს დაჰყრანტალებს ყორანი,
 წვერ-ულვაშს უცრის ქარია.
 — შენს მტერსა ისეთი ყოფნა,
 რო ჩემი ყოფნა მწარია!

აღარვინ მივლის ახლოსა,
არვინ მიჭირა მხარია.
იქვე დაუმარხე კლდის თავზე,
საფლავიც გაუთხარია;
სუეველამ ზურგი მაქცია,
ყველაყა განზე მდგარია.
სასაფლაოც კი შემიკრეს,
რო დამემარხა ცხედარი:
ჯოყოლამ გვიღალატაო,
მაგის ადგილი ეგ არი,
საცა მარტოკა ომობდა,
ჩვენთვისა ჩირქის მცხებარი,
თემის პირისა გამტეხი,
ორგული, დაუდეგარი.
ცეცხლი მწვავეს, ძმაო, ცეცხლი მწვავეს
უალო, მოუდებარი;
გულს მიკლავს, გონებას მირვეს
ფიქრები გაუგებარი!
ცოლი სტიროდა ჯოყოლას,
ცრემლს ასხურებდა ხშირად,
არჩვი ყელ-გადაგდებული,
თმა-ხშირი, მთვარე პირად,
ეკერებოდა გულ-მკერდზე
ქმარს მარგალიტის ღილადა.

XIV

ღამეა ბნელი, დელგმაა,
დგანდგარებს არე-მარეო.
ღმერთო, მოჰხედე ტანჯულთა,
უშველე, შაიწყალეო!
კარგი კარგია მაინცა, —
ბეჩავი შაიყვარეო!
ტანჯულთა ლოცვა-მუდარა
გულს ვარდად დაიყარეო!
თუ არ უშველი, საწყლების

სულები მიიბარეო!..
 გეყო მაგდენი მუქარა,
 ღრუბელო, გადიყარეო!
 მდინარე მოჰქუხს, მრისხანებს,
 ზედ ასქდებოდა ლოდებსა,
 დღესაც ისევე ბოროტობს,
 არ იცის, რისთვის ჰგოდებსა.
 არ ეშინიან ტანჯვისა,
 იმან არ იცის სიკვდილი.
 ერთი რამ იცის მხოლოდა:
 ცრემლის ღვრა, მაღლა ყვირილი,
 მუდამ ჟამს უცინარობა,
 მართო ტირილი, ტირილი...
 ქარი სცემს, დაბლა ხვევებით
 ჩამოკიჟინებს მთებითა;
 ქალი სდგას, მდინარეს დასცქერს,
 კლდეზე, გაშლილის თმებითა;
 სხივ მიხდილს ვარსკვლავს მაგონებს
 მკრთალად მთრთოლარის ყბებითა.
 არ იღებს ხმასა... შემკრთალი
 ჰკრთის, რომ დასცქერის მდინარეს;
 რა საზარლადა ხმაურობს,
 როგორ საზარლად მდინარებს!
 ლაშ-დაღრენილი, სასტიკი
 შავი ხეობა მძვინვარებს.
 „თავს ნუ იკლავო!“ აბა, თუ
 ერთმა ურჩიოს მაინცა.
 დახუჭა ქალმა თვალები,
 მსწრაფლად მორევში ჩაიქცა.
 — რაღად ვიცოცხლო, რილასთვის?
 ამას ჰფიქრობდა ქალია. —
 ქისტეთში ჩემი ერთგული
 კენჭიც კი არსად არია.
 ორთავ შვეცოდეთ ქისტებსა,
 მათ შამიჩვენეს ქმარია...
 მე უფრო დიდი ცოდვა მაქვს,

უცხოთვის ცრემლი ვღვარია.
წაიღო წყალმა აღაზა,
ლამსა და ქვიშას შაჰრია.

XV

იმ კლდის თავს, საცა ჯოყოლა
მოჰკლეს ხევსურთა ბრძოლაში,
დამ-დამ ჰხედავენ სურათსა
ზვავისგან ნაგაღს გორაში:
კლდის თავს წადგება ჯოყოლა,
სასაფლავსკე იძახებს:
„ზვიადაურო, ძმობილო,
რად არ მაჩვენებ შენს სახეს?!“
სასაფლაოდამ წამოვა
აჩრდილი ფარ-ხმალიანი,
გულზე უწყვია დაკრეფით
მკლაუები სამკლაუიანი.
მივა და მიესალმება
თავის ძმობილსა მღუპარედ.
იქვე აღაზაც ამოდის
სახე მოწყენით, მწუხარედ.
ენტება ცეცხლი მათს გვერდით,
მკრთალადა ბჟუტავს მთაზედა;
იმათ ჰმასპინძლობს აღაზა,
ჯიხვის მწვადს უწვავს აღზედა.
ვაჟკაცობისას ამბობენ,
ერთ-ურთის დანდობისასა,
სტუმარ-მასპინძლის წესზედა
ცნობის და და-ძმობისასა.
როცა მათ ჰხედავს ერთადა
კაცი, ვერ ძლება ცქერითა;
მაგრამ გაჩნდება ჯანლი რამ
კურუმად შავის ფერთა,
დაეფარება სანახავს
წერა-მწერელის წერთა.

ზედ აწევს ჯადოსავითა,
არ დაიმტვრევა კვერითა,
ვერც შეულოცავს მლოცავი,
არც აიხდება ხელითა.
მხოლოდ მდინარის ხმა ისმის,
დაბლა მიქანავს ხველითა
და უფსკრულს დასცქერს პირიმზე
მოღერებულის ყელითა...

[1893 წ.]

ქალღიპა ხიმიკაური

(ვუძღვნი ილია ჭავჭავაძეს)

I

ხიმიკაურის ჭერხოსა
ცეცხლი ედება ჯაგრისა:
ნეტავი არ გააგონა
აბჯრის ჟღრიალი ჯარისა;
ხმა მოტანილი ლაშქრობის
გადამავალის ქარისა.
ლაჭანს წევს ვინმე ხვესური
ხიმიკაურის გვარისა.
წინ უდგა ტაბლა ხონჩითა
პიტალო ნაღველ-ძმარისა.
არ უნდა ნახოს მზის სხივი,
აღარც სინათლე მთვარისა.
ჩამოიყარნენ ღრუბელნი,
მიწას დაეცნენ შავადა,
სნეულებს ჰგვანან ისინიც,
თითქოს დახდილან ავადა.
ოხვრენ და შფოთვენ გულშია
უჩუმრად, თავის-თავადა.
ჯაგრი შიგითა, გარეთ კი
არ დარჩენილა მწკვავადა.
აღარც ნამი სდით, არც ჭექა,
აღარსად ელვა იმათი,
რამ დაადუმათ, არ ვიცვი,
რამ გაუტეხათ ყისმათი?!

II

ხვესურთ ვაჟები აჩქროლდენ,
დგას ლიქოკს ძახილ-ძუხილი.
რა ამბავია, ნეტარა,

რაზე შეეჩნათ წუხილი?!
რა ხმამ ასტეხა, ნეტავი,
ასეთი ჭექა-ქუხილი?!
გულში აქვს ყველას ჩამდგარი
სალუდე ქვაბის დუღილი.
ბარით მოსვლიათ ბარათი,
ერეკლეს მონაწერია:
„ჩამოდით, ხევსურთ ვაჟებო,
ხმლის ქნევა თქვენი ჯერია.
ქალაქის მიდამოები
ურჯულოს დაუჭერია“.
ეს იყო მარტო მიზეზი,
ამ სიტყვის მოსვლით დელაუდენ.
ზოგნი ჰლესავდენ ფრანგულებს,
სხვანი შუბებსა სწვერაუდენ.
მხცოვანნი ხავსიანები
ჯაჭვის პერანგებს ჰკერაუდენ,
თან კაზმულს ვეფხვის ულვაშით
ნაკეჭნს ლოყებსა ჰბერაუდენ.
ღიაცთ წინ ედგათ ტაგნები,
ბაკებში ფურებს სწველაუდენ...

III

განა სულ მუდამ თოვლია,
პირ-მოღუშული ზამთარი —
თქვენც გენახვებათ, ბუნება
ყოღდეს მკედრეთით ამდგარი,
ისევა ჰფქავდეს წისქვილი
წყალმოკლებული, დამდგარი,
გათქვირებული ტაიჭი, —
ერთს დროს ძველ-ტყაყად გამხდარი
და კაცი, დაბლა მცოცველი,
გუშინ გერგეტზე შამდგარი,
და ბევრჯელ კაი სიზმარი —
მეტად უმსგავსოდ ამხდარი,

თვალები თეთრის ქალისა,
 სანთლად კაცთ გულში ჩამდგარი,
 უსხვიო, უსინათლონი,
 როგორიც ცვილი დამდნარი,
 და ვეფხვი შეუპოვარი —
 თავის მძლავრს ტოტზე მამკვდარი.
 მოჰშორდა ჯანლი ქვეყანას,
 მზის სხივს მიერგო ნაგარდი,
 რა აეხადა გულიდან
 ზედ დახურვილი ნაბადი.
 მთას ჰბოჭავს მაგრა ბჯღალითა
 ბარით ნასროლი ქამანდი.
 ვერცხლის სალტებით მორთული
 ხირიმ-მაჟრები ელაუდა,
 ერთ-ურთს ხმალ-ხანჯრებს უსინჯვენ,
 მხედართა გული დელაუდა.
 მოგროვილიყო ლაშქარი,
 ლიქოკის ჭალას სთელაუდა.
 ულაყებს თავი აეღოთ,
 ირგვლივ ავლებდენ თვალებსა;
 აწუხებსთ, ვეღარ ითმენენ
 მუხლში მოგროვილს ძალებსა,
 ჩაჰზომვენ მკვიდრის ტოტებით
 კლდიანს არაგვის ჭალებსა,
 დახარჯვა თავის ძალ-ღონის
 იმათაც გაახარებსა.
 ცხენიც მოიკლებს, მხედარი
 რა მანძილს გაატარებსა.
 წესია: გამოჰფხინზლდებთ
 მეორეს დილას მთვრალებსა!
 უყურეთ მანდილ-აკეცილთ
 ბანებზე ხევსურთ ქალებსა,
 ჩამოსცქერიან ლაშქარსა,
 რო მიწას ციდან ვარსკვლავნი.
 ჩამოდის ისრის წვიმადა
 სხივნი, თვალთ გამონაგზავნი,

ხევსურთა ლაშქრის თავზედა,
ლოცვა-კურთხევად მისადა.
„ღმერთო, შენ გაუმარჯვეო!“
ხმა საზარალო მტრისადა.
„მომგვარე ნასახელარი!“
ვინა ლოცულობს ვისადა?!

IV

— სადა ხარ, სადა, ძაღლიკავ,
გამოიხედე გარეთა?!
ხალხმა დილასავ-დილიან
თავ ერთად მოვიყარეთა.
ქუდზედა კაცი მივდივართ,
შინ რასა ჰგმინავ მწარედა? —
უძახდა ხალხი ძაღლიკას,
მიმდგარი ჭერხოს კარზედა.
— მე ვერ წამოვალ, — ხმა ესმისთ, —
ასე უთხარით ბატონსა,
ძაღლიკას გული მკვდარია,
ჩავარდნილია საგონსა;
ჯანითაც დაუძღურდაო,
ვერა სცილდება საწოლსა.
სხვას ვის რას არგებს, თავისას
ვედარ ჰპატრონობს სადგომსა.
— აქ არ გაგწირაუთ, ძმობამა,
ტყუილად ჰხმარობ ხრიკებსა,
შენ რო შენთვის ჰბჭობ, ზოგიცა
ჰკითხე იმ ხევსურთ ბიჭებსა,
ათასნი სხვანი დასთელვენ
აქ ჩვენსა დანაბიჯებსა.
ტყუილად ხანს გვალეინებ,
შენც ტყუილადა სცდებიან.
განა არ ვიცით, რაცა გწყინს,
რადაც უკანა სდგებიან?
რა შენი საკადრისია,

რო ბაღღურადა სწყრებია?!
— რას ასტენილხართ, კაცებო,
აღარ მწადიან ომია,
რაც უნდ ჯარიმა წამართვათ,
არა ვარ წინამდგომია.
ქალის მანდილი დამხურეთ,
თუნდა ჩამაგდეთ წყალშია,
აღარ მწადიან, გაიგეთ,
აღარ, გარევა ჯარშია.
მე ხომ ხმაღს ვეღარ მოვიქნევ,
ქარად მადგება მკლაღშია.
— რას სჩმახავ? — უთხრეს ხვესურთა: —
შენ უნდა გვედგე თავშია.
უშენოდ მისვლა ბატონთან
რას ეგვანება ან კია?
თავს იქნევს მაინც ძაღლიკა,
უარს აცხადებს მტკიცეღა,
არ ესმის თხოვნა ხვესურთა,
სდგას მოუდრეკელ ციხეღა.
წავიდენ შეურაცხყოფით,
მწყრაღად შესჩიოღეს ლაშქარსა:
„ვერ შევასმინეთ ვერაი,
განზე გაუდგა ამქარსა.
ვიციღთ, რააღაც უარობს:
ძაღლიკა გლოღობს აბჯარსა“.
მეორე წყება წამოღვა,
წინ გამოუძღვათ ბერღია.
გამოღღეს ლიქოკის წყაღი,
ამოღღეს ცოტა ფერღია.
უმშვენებს წელსა დაშნაი,
ფარს დაუფარავ გვერღია,
თვალს გტაცებს ყაწიმებისა
სიტურფე მეტის-მეტია,
დახავსულ-დაჟანგებულღი
იმის მორგვივიღთ ქეღია,
სხვებს რაკი აკლღა შევენება!
წეღანაც დავიყბეღია.

— არას ჰგავ, ბიბოს სულის მზემ,
 შენი უარზე დადგომა,
 ერთის ხმალაის გულისად
 ჩვენი და ქვეყნის წახლომა.
 აჰა, ჩემ ხმალი შაიბი,
 შენის ფრანგულის ჯიშისა.
 ამისას რითა სჯობია
 ფხა და სიმკვიდრე იმისა.
 ნუ მოგვტეხ მხარსა — თუკი გწამ
 მაღლი დღევანდელ დილისა. —
 ეს იყო ბერდიას თხოვნა,
 ბაბურაულის შვილისა: —
 — მითამ სრულ არა გქონია,
 ან გაგტეხია ომშია.
 თავისი ფიქრი იწამლე,
 კაცო, ჩაუარდი გონშია.
 — დიდი ხანია ძაღლიკას
 გონი აქვ სრული, საღია:
 რო არ მეწყინოს საწყენი,
 ხომ არ გგონივართ ბაღლია?
 თუკი ლაშქარში ვუნდოდი,
 რად გამამართვა ხმალია?!
 გულს რად მიფუჭებს, ისეთი
 ან რა დაადგა ძალია?
 როგორ იკადრა, ან კია,
 გლეხის ნარტყამი მახვილი?
 უმისოდ მისაშველებლად
 სწადიან ჩვენი ძახილი.
 უიარალო რას ვარგებ,
 ამას რად არა ფიქრობდა?
 ჩემთვის წელზეით ხმლის შახსნას
 მეფე როგორა კადრობდა?
 განა არ იცი, მე ხმალი
 სახ-კარს და ცოლ-შვილს მერჩივნა?
 იცი კარგადა, ბერდია,
 გული როგორაც მეტკივნა.
 — იმისი სამაგიერო

ვითომ სხვა მოგცა კარგია?
 ერეკლე წელზე შაიბამს
 ხმალსა, თუ არა ვარგია?!
 ეგ შენი ფიქრი და წყრომა
 ტყუილ-უბრალო ბარგია!..
 უარი უთხრა მაინცა
 გაჯავრებულმა მხედარმა...
 გაწყრომა საიქიოლამ
 როგორ დაუგმოს დედამა?!
 ამ ბერდიას თხოვნასა
 ჩამოეშველნენ დედანი.
 ერთი მათგანი სხვებს სჭარბობს,
 ღულუნებს როგორც ქედანი:
 — დიაც ხო არ ხარ, ძაღლიკავ,
 რამდენსა გთხოვენ მხედარნი.
 ქუდი რად გხურავ თავზედა,
 წელზე რადა გრტყავ ხმალია,
 თუკი საბუჩეს იჯდები,
 ვით მწერელ-ჩვილი ქალია?!
 დადედლებული მამალი
 საელდო სანახავია!
 ცოლმაც შაუგმო, კმარამა,
 ქმარს სიტყვა უთხრა ავია:
 — რად გინდა ხმალი, ხმარების
 თუკი არა გაქვ თავია?
 სიკეთე ხმლისა რას გიშველს,
 თუ გულ არ გიძე მწვავია?
 რაღას აუბნებ ქვეყანას,
 სრულ ბიჭობაზე სჩხავია!
 აღელვდა ძაღლიკას გული,
 გამოუცხადა ზავია.
 ცხენსა ჰკითხულობს თავისას...
 მოჰგვარეს ნიაგ-ქარია...
 თავს დაიხურა ჩაჩქანი,
 ტანთ რა ჩაიცვა რვალია.
 ჩამოიკიდა წელზედა
 რაღაც ნადურდნი ხმალია,

სპილოს ტრიანი ხანჯარი,
ასპინძას ნაშოვარია.
თან უთხრა ხევსურთ: „ხევსურნო,
საცა თქვენ, მეც იქ მკვდარია!“

V

ადიდებულა არაგვი,
ადიდებულა მტკვარია.
მთაში ნაწვიმი რას იზამს? —
თაუქვე წამოვა ღვარია...
სასიამოვნო ამინდი,
სასიამოვნო დარია.
დამდგარა დიდუბეშია
ფშაველ-ხევსურის ჯარია.
შეატყობინეს ბატონსა
ამბავი გასახარია.
არ გავლო ხანმა, ეღება
დიდი სასახლის კარია.
გამოჩნდა ლომი ქართლისა,
მზე-მთვარის მინაგვარია.
ჯარმა სალამი მიართვა,
მჭეხრად ჰყვირიან ამასა:
„ჩვენს ბატონს გაუმარჯოსო.
მთისა და ბარის მამასა!“
ჯარსა, შეფრფინვით შემცქირალს,
პასუხი ესმის ლომისა:
— თქვენც გაგიმარჯოსო, ხალისი
ნუმც დაგელევათ ომისა.
რა გამიმარჯვებს, თუ თქვენი
არ შემწევს ძალი, მკლავია?!
გწადიანთ — გამემარჯვება,
გინდათ — შემხვდება ავია.
თქვენ გაგიმარჯოსო, ჯერ თქვენა,
ის გამარჯვება ჩემია...
გემში მსხლომთ ბედი მწარეა
თუ არა ვარგობს გემია!

— ვეცდებით, არ გავალალოთ
ჩვენს თავზე ჩვენი მტერია!
გულ-მტკიცედ ამბობს ლაშქარი
მთიდან მოსული ერია.
წინ დგას ხევსური ბერდია.
ხელთ დროშა დაუჭერია.

VI

ჩვეულებად აქვს ერეკლეს
გასინჯვა მხედართ ხმლებისა.
მცნობია იარაღისა,
სიტყვა მეტია ქებისა,
მჭრელსა და ფხა-შეუშლელსა,
გამმრავლებელსა მკედრებისა...
ხიმიკაური თავსა ჰხრის,
ხალხზე უკანა დგებისა.
მივიდა ჯერი... ერეკლეს
პირზე მზე ეფინებისა.
— აბა, ძაღლიკავ, შენ ხმალიც
ვნახო, როგორა ჰყურობო.
იქნება ჟანგს შეაჭამე,
დღესაც ისევე სწუნობო.
თუ ესეც ისე იხმარე,
როგორც წინანდელს ჰხმარობდი,
ასპინძას, როგორც მე გნახე,
თათრის თავებზე ჰხარობდი,
ეფიქრობ, რო შაგიყვარდება,
გაგიბრწყინდება სახეო.
რად მაგრე დაჰლონებულხარ,
პირი რად დაიჩმახეო?! —
თითონ უტაცა ხმლის ვადა,
ამოსადებად მოსწია
ქარქაშიდანა... უყურებს —
მის ხმალი რკინა როდია.
ხის ხმალი წამოუღია,
ერთი უყურეთ მხედარსა!

ვადა ხმლის, პირი ხისა აქეს
და იმით ომსა ჰბედავსა!
ძალლიკა თავის სარგოსა
ძალიან შორსა ჰხედავსა...

ერეკლემ შუბლი შაიკრა,
სიტყვაც არ უთხრა ერთია...
ბოლოს კი ღიმილი მოსდის...
ხიმიკაურის ბედია!

მაშინვე მხლებლებს უბრძანა,
არ დაახანა ხანია:

— წადით, აქ ჩამოიშანეთ
ხიმიკაურის ხმალია. —
მთელს ლაშქარს მეფეზე ჰრჩება
და ბრევს ხევსურზე თვალია.

ძალე მოართვეს და ისიც
ძალლიკას აძლევს ხელშია:

— ძალლიკავ, მაინც იძალღე,
წაიღე, გერთყას... შენია.

ვინაც წელზეით შემოგ ხსნას,
ის ღმერთს ნუმც დაურჩენია!

ჰკოცნის ხევსური ერეკლეს
ხელზე, მუხლებზე ეხვევა.

არ იცის, სიხარულისგან
რა ჩოქს და სალამს ეწევა.

ბოლოს თვის ხმალსაც აკოცა,
როგორაც შვილმა დედასა,

მერე მიიკრა გულზედა,
ეაღერსება მეტადა....

ერთი უბრალო ხის ხმალი
გამოდგა იმის ბედადა!

აღარ ეყოფა ძალლიკას
მტრის ჯარი შესახვერებადა.

VII

მთას იქით გადის თოფები,
კვამლი ედება მიწასა.

აწითებს სისხლი ნადენი
 დაბლა ხეობის ქვიშასა.
 ცალ-მხრივ ქართველნი იბრძვიან,
 მეორეს მხარეს თათრები.
 აღარა ჰზოგვენ ერთმანეთს,
 ან რა აქვთ დასახატრები!
 მივიდა ჯარი ერთ-ურთში,
 ელავს, წკრიალებს აბჯრები,
 აღის და დადის ორგნითვე
 სისხლში ნადები ხანჯრები.
 აქებენ ვისმე მეომარს,
 იმის ხმალსა და გარჯასა.
 მეტის-მეტს შეუპოვრობას
 და მოუღალავს მაჯასა:
 როგორც ანწლ-ღოლოიანსა,
 თათრის ჯარს ისე ჰკაფავსა.
 ჰხედავს ბატონი მტერზედა
 იმის ტევებას ვეფხურსა.
 კიდევაც დაასაჩუქრებს
 ყმას თავდადებულს, ერთგულსა.
 თან ამბობს: — მართლაც ცოდვაა
 შეუნდობელი, დიდია,
 მაგისტვის ხმლის ჩამორთმევა,
 რომელიც წელზე ჰკიდია.
 ამბობენ: თოფიც აჩუქა,
 დაოქროილი წვერამდე.
 სხვა-და-სხვა საჩუქრებითა
 იგი აავსო ყელამდე.
 ვინ იყო? სადაურია,
 რომელი მიწაწყალისა?
 — ძაღლიკა იყო, ძაღლიკა,
 ხიმიკაურის გვარისა.

[1902 წ.]

სისხლის ძიება

(ამბავი ჩერქეზთა ცხოვრებიდან)

I

ცაზე ჰყვავიან ღრუბელნი,
მზის სხივებს ჰსვამენ დილითა.
მთებს აუხსნიათ პირბადე,
შვილებით, შვილი-შვილითა;
გულგრილად იცქირებიან
გაუმაძღარნი ძილითა;
ქათიბს უღეჭავს ნიაფი
ბროლ-მინანქარის კბილითა.
ერთმანეთს გადაჰხვევიან
შალშავ, იონჯა წბილითა.
უკვდავებასა სთესავენ
ირგვლივ ყვავილნი პირითა.
მიყრილ-მოყრილან კლდეები
პირქუშნი, სახე მწირითა,
არც დადნენ, არც დაიშალნენ
დაუღუღარნი კირითა,
არც ყურს გვიგდებენ თავხედნი,
თუმც იმათ ქებას ვყვირითა.
თქვენ რომ გიცქერით, მთა-ქედნო,
გული რბის ელეთ-მელეთა,
გიაძბეთ ჩვენი სიგლაზე,
თქვენ კი არ დაიჯერეთა!
სიმტკიცე ცოტა ჩვენთვისაც
რატომ არ მოიწველეთა?!
ნაჟურნო სალის კლდისანო,
უფსკრულში ჩაახველეთა!
ძუძუს რომ მოსწოვთ, უსირცხვოდ,
მაშინ მიურბით დედასა,
წახვალთ და ვეღარცა ჰნახავთ,

ეგ არი, ერთხლის მეტადა.
დაეკიდებით მინდვრებსა
ცით ჩამოშვებულ სვეტადა,
ახარებთ ქალსა და კაცსა
საამოდ, შესახვრეპადა.
ჩამოუმწყაზრავთ თვალ-პირსა,
დაგეცემიან კრებადა...
თან მოაქვთ თიხის კოკები
კლდის ცრემლის ასაკრებადა.
თქვენ რომ იცინით ბარადა,
მთაში გიტირისთ დედები,
გეძებენ თავის შვილებსა
მკერდ-უდრეკელი ქედები.
ამაოდ ჰრჩებათ გულისთქმა,
უქმადა ცრემლის დენანი,
თავს დაჰლუღუნებსთ ნიავი,
ვით ბებერ მუხას ქედანი.

II

მთის ბილიკს მოსდევს მხედარი
აღვირ-ჩაყრილის ცხენითა,
აღვიძებს ბალახს მთისასა
ხამუშ-ხამუშის სტკენითა,
ძლიერ დაჰლლია საფერხე
მთა-ღელეებზე რბენითა.
ცხენს ღეზს გაუქნევს, დინჯადა
გაუტყლაშუნებს მათრახსა;
შემოდგა მთისა ყელზედა,
მადლობას სწირავს ალლახსა.
გასაგრილებლად შუბლისა
უკან გადიწევს ფაფახსა.
მიდამოს თვალი გადავლო,
ნახა თავისი სოფელი,
ლხენით ავესო სულ-გული,

იქ ელამაზა ყოველი,
განა მარტოკა კაცთ გვიყვარს
თავისი მიწა მშობელი?!
არც მოდის უსახელოდა
სისხლის დავლაზე მშრომელი,
სისხლიანი აქვს ხმლის ვადა,
ეგრევე ხანჯრისა ტარიცა,
უქმად არ უტარებია
ჭრელად ნაქარგი ფარიცა.
შეუსრულებავ პირნათლად
მას დანაპირი ვალიცა:
დაუკიდნია ტახტაზე
წუხელ ნაშოფნი ხელია,
ჯერ მას თავისი ბიჭობა
არვისთვის გაუმხელია.
უნდა საჩუქრად მიიღოს
ხმალი, ფული და ცხენია.
რაცა ჰქმნა – სასახელოა,
ოდნავაც არა რცხენია.

III

აგერ სასახლე და ციხე
დიდის ჩერქეზთა მთავრისა:
იტყვიან ასლან-ბეგადა,
მოქმედად ბევრის ავისა.
ყველაზე მტრულად მერჩოლი,
არვისთან მქონი ზავისა.
გულამღვრეული მუდამ-ჟამს,
სახითა ფერად შავისა.
იტყვიან, ვითომ ასლანმა
გაცა სამშობლო თავისა.
ბევრის ცხვარ-ძროხის პატრონი,
უმეტეს ცხენის ჯოგისა,
მარჯვედ ფარ-ხმალის მომხმარე,

მარჯვედ მგდებელი თოკისა.
 უკვდავება-ღა აკლია,
 იმას მივწვდებით როდისა?!
 რად არი გაუმაძღარი
 ნეტავ, ბუნება ზოგისა?!
 განაგებს ჩერქეზთ სამთავროს,
 ყველა ძრწის იმის შიშითა.
 ბევრი აიკლო სახლ-კარით,
 ბევრი ატირა ვიშითა.
 ერთი ქიჩირბე არ ჰმონებს,
 გათქმული ვეფხვის ჯიშითა.
 მისი ბოღმა ჰკლავს ასლანსა,
 ჯაგრი იყაროს ვისითა?!
 ბევრჯერ ეცადა შეეპყრო,
 სღია მრავალის ბიჭითა,
 არ იქნა, ხელად ვერ იგდო,
 გაუსხლტა ერთის ბიჯითა.
 მრავალს ავალებს მის მოკვლას,
 ქრთამი აღუთქვა ფიცითა;
 თავის მკვლელებს ჰზოცს ქიჩირბე,
 გაურბის ლურჯის კვიცითა.
 დადის და ყველას არიგებს
 სიტყვით ძმურით და მტკიცითა:
 „რად ჰმონეთ ასლანს, ჩერქეზნო,
 უღელს რად იდგამთ კისრადა,
 სხვისი ნაყმევი, ნალახი
 გამოადგება ვის რადა?!
 უბატონობა რით არ სჯობს,
 ნეტავ, ბატონის ყოლასა?
 რით არ სჯობია რაინდი
 ღამის საღადლობ ცოლასა?
 ომში მოკლული ვაჟკაცი –
 მეჩეთში მყვირალს მოლასა?!“
 წელან რომ ენახეთ მხედარი,
 ეგ არის მისი მკვლელია,

უნდა მიაღწევას ასლანსა
ვითომ ქიჩირის ხელია;
უნაგრის ტახტას ეკიდა
გმირის მარჯვენა ცხელია.
ის როდი იცის, მთა-ველი
ამაოდ დაუთელია.
დემურს ის მკვდარი ჰგონია,
ქიჩირი ისევ მთელია.
რკინა არ კვდება მოწამლვით,
კბილს რად იღალავს გველია?!

IV

დღე ილულავდა თვალებსა,
ციემა დაჰბერა ნიაჟმა.
სამგლოვიარო ჩაიცვა
მთამ ბრწყინვალემა, შზიანმა,
ვერც დააბერა, ვერც მოჰკლა
დიდმა დარდმა და ზიანმა,
აკურთხა უკვდავებითა
განგების ძალმა, ჭკვიანმა.
ქორ-შევარდენტა ბუდემა,
ჩერქეზთ ქვეყანამ, მთიანმა
ბევრი გაზარდა ვაჟკაცი
თავის წყლულების საპოხლად,
თავისა სადიდებელად,
მტირსა გულ-მკერდის საპოხლად.
ნეტავ, ვინ დასძრავს ბაგესა
არწიეთა ბუდის საგმობლად?!

სახლში მივიდა მხედარი,
ცხენ-და-ცხენ მიდგა კარზედა.
არც პირი დაუბანია,
არც ულოცნია წყალზედა.
დაღრიჯა ცხენი სადავით,
უხმობს შინ მყოფებს გარეთა:

„გამოჩნდი, ვინ ხართ სახლშია,
ცხენ-კაცი ჩაიბარეთა!“
მხედარი თავმოწონებულს
ჰგავს მთას შემომხედარს მთვარესა,
უნდა აცნობოს ქვეყანას,
სად იყო, რომელ მხარესა, —
რომ მოაქვს ქიჩირის ხელი,
დაფასებული ძვირადა.
ამიერიდან მის საქმე
ექნებათ გასაკვირადა
ჩერქეზეთს დიდთ და მცირეთა, —
პატვისცემის გვირგვინი
ედემის მის სახლის დირეთა.

ქალი გამოდგა ქოხიდან,
შუქი გამოჰყვა პირითა.
ქალი ვამსგავსე ამ დროსა
ნამს, ვარდზე მბრწყინავს დილითა.
თუ შურთხი არი ლამაზი,
მსტვინავი მაღალ მთაზედა?
ან თუ შავარდნის წიწილა,
მწოლარე დედის ფრთაზედა?
ან თუ ვარსკვლავთა კრებული
უხვ-სხივიანი ცაზედა?
ან თუ აღმასი ფრანგული,
დაღირებული მკლავზედა?
ან თუ ზღვა არი მშფოთარე,
აყვირებული ზღვაზედა?!
იქნება სამოთხე იყოს,
ქვეყნად მოსული ციდანა?
— ვაჟკაცის გულის ჭირია,
გადამგდებელი ჭკვიდანა.

ცხენს ჩამოართმევს, ვერ ჰბედავს
ჯერ ამოღებას ხმისასა,
მოკრძალებით დგას ყვავილი,
ხათრს ინახავდა ქმრისასა.

ცხენი რა ნახა ნაოფლი
 და დატანჯული მეტადა,
 აძრახდა ნაწყენის ხმითა
 ცით ჩამოსული სვეტადა:
 „ან ცხენს რადა ჰკლავ, ან თავსა,
 რად იარები უკლოდა?
 შენი რა ჰმართებს ქიჩირსა,
 რად ეკიდები უღვთოდა?
 შენს მეტმა არავინ სდია,
 ფიქრი დაურჩათ უგზოდა!
 ქიჩირის ხელის მოტანა
 შენს მეტს არავის უნდოდა?!“
 — დიაცთ ჭკვა ენაზე გაკრავთ,
 ფიქრი თმებშია წასული. —
 ამ ღროს მოვიდა მეზობლის
 ბიჭი პირ-გადამახული.
 — რა ჰქენო? ჰკითხა: — მოხვედი
 ნასახელარის თავითა?
 — რა ვქენ და მოვკალ. — როგორა?
 ხელში ჩაიგდე საითა?
 — იქით, რომ სახლში ჩავუხტი
 ღამით მძინარას ბანითა.
 გამიგო, მაგრამ დავასწარ,
 ყელი გამოვჭერ დანითა.
 შევდებე მის სახლის კერა
 მისივე სისხლის დვართა.
 აჩხავლდა სახლში ბებერი,
 მე კი გადმოვხტი კართა;
 ცხენს დავაფრინდი, წამოვედ,
 ვცემე მათრახის ტართა.
 მოჰქროდა ჩემი მიმინო,
 ფეხებს იბანდა ქართა.
 იქნება ტერელოელნი
 უკან მომდევნენ ჯართა.

რას გაიგებენ ბეჩავნი,
საით მოეჭროდი დამითა?
მოუჭერ მარჯვენა, თან მომაქვს,
ნათქვამს ვამოწმებ ამითა. —
და სისხლიანი მარჯვენა
უჩვენა სახე-მცინარმა.
ქალი უკუდგა, შეაკრთო
სისხლმა, მარჯვენას მჩინარმა,
ხელებს იფარებს თვალებზე,
არ ნახოს ნათელ-მფინარმა.
— ჰა, ყოჩაღ! — ბიჭი იძახის,
თან ხელსა ჰსინჯავს თვალითა, —
დავლა გიშოვნავ ძვირფასი,
ნასახელარო გვართა.

— ახ, კაცნო, — ქალი: — რანი ხართ,
როგორის გულის მქონენი?
სულ სისხლის, სულ ვაჟკაცობის,
სულ სხვის დამცრობის მდომელნი.
თქვენ ჰსინჯავთ, გული მიღებება,
თვალთ ელვეიან ღონენი.
— მაშ, არ მიქნია კარგადა?
აბა, უყურე, სულელსა:
ქიჩირს კი ცოტა მოუკლავ,
ცოტასა სჭრიდა ხელებსა?
რამდენს შენფერას ადენდა
თვალთაგან ცხარე ცრემლებსა?
ახლა თითონაც იგემოს
გემო ნალესის ხმალისა:
თუ სხვაზე ძალა კარგია,
ჰა, ესეც სიტკბო ძალისა.
მის სახლიდანაც შეესმას
უფალს ტირილი ქალისა.
დე, იხსენიონ წყევლითა
ღონე დემურის მკლავისა.

ვისც ავი დაუთესია,
მომკალი არი ავისა.
სწორს სხვის საწყაოს ირიდებს,
ყალბი კი მოსწონს თავისა.
მიწუნებ ქიჩირის მოკვლას,
შე უდაულათოს გვარისა?!
— რისათვის მომეწონება
უგვანი ქცევა კაცისა?
აქამდის ყველა აქებდით,
ყველას აგყავდათ ცამდისა:
„ლაშქარს ქიჩირი ერთია
და ჩვენ, ათასნი სწორადა,
ქიჩირის ხმლითა ნაცემი
გაიკვეთება ორადა.
რაზეც ქიჩირი გაივლის,
მტრის თავებია გორადა,
სხვა არვინა ჰყავ ჩერქეზეთს
ქიჩირთან ასაწონადა“.
ახლა ყველანი აუტყდით,
ასლანის ჩაგონებითა,
გადამტერეთ ძალადა. —
სთქვა ქალმა დაღონებითა.
— შენ არა იცი, უჭკო ხარ,
არც ცისა, არცა ქვეყნისა.
— არ მინდა, თვალებს მიშინებს
ნახვა ქიჩირის ხელისა.
ვაუკაცსვე ჰშვენის, ეჭვიროს
ხელი მოკლული მტერისა.
— ეგ კარგი. ასლანსაც ჰკითხე,
მარჯვენას როგორ ელისა!
დემურს შინ მიაქვს მარჯვენა,
ჰკიდებს აბჯართან ერთადა,
სადაც ფარ-ხმალი, დამბაჩა
ეკიდნენ გვერდის-გვერდადა.

V

ბნელმა დაჰფარა ქვეყანა,
დრომ მოატანა ძილისა.
ვინ იცის, ტკბილად ვის სძინავ,
ვინ იცის, ვინა ტირისა?
ვის ლოყა ვის ლოყას ეკერის,
ვის სუნთქვა უყვარს პირისა?
მშვიდობა სუფევს სოფლადა,
მამალიც არსად ყოვისა.
დემურსაც სძინავს, ცოლს – არა,
მის გული რასლაც ჩივისა.
ქმარს გამოუძვრა ნაბდიდან,
რაა წადილი იმისა?
ჭრაქი აანთო, ჰსურს ნახოს
მოჭრილი ხელი გმირისა.
მიდის ცახცახით, უცქერის:
ყურებში ხმა რამ უწივის,
თითქოს ხმა ესმის ნაცნობი,
სამართ ვინმე უკივის.
გული ჰბგერს გაჩქარებითა,
ვითომ კვერს სცემდენ გრდემლზედა.
ყურს უგდებს გულის ჩქროლასა,
თან იხედება გვერდზედა!
დემურსა სძინავ ტკბილადა,
ნაბად-წარხურვილს მკერდზედა!
ქალი უცქერის და ჰკრთება,
სხივი ეკარგვის ყბებისა:
„ვაჰმე, რას ჰხედავთ, თვალებო,
ბეჭედი დედი-ჩემისა!
მისი სახელიც სრულადა,
ნიშანიც ოქრომჭედლისა!
ესეც აბედით დამწვარი,
ჩვენ რომ სიყრმის დროს ვცეღქობდით,

ვინ უფრო გაუძლებთ სიმწვავეს,
მამაცობაზე ვდგებოდით.
გრძელ და დიდს სთვლისა ღამესა
ცეცხლა-პირასა ვსხდებოდით.
ვაჰმე, შენ, ძმაო ალხასტავ!
ცამც დამქცევია თავზედა“.
ერთი ხელითა ხელს იპყრობს,
მეორეს ივლებს თმაზედა.
„დღე გაგიმწარდეს, დემურო,
ძმა მომიკალი რაზედა?!
შეუად მენახოს, ქმარაო,
შენი ვარსკვლავი ცაზედა,
შენი უმსგავსი მარჯვენა
მტერსამც მიეკრას ქაზედა!“
ტკბილადა სძინავ დემურსა,
არ იძვრის ქალის ხმაზედა.
გულზე მიიკრა ძმის ხელი
და გამოუარდა კარზედა.
მირბის შმაგივით სოფელში
და მიქვითინებს მწარედა.
მირბის, იქ მირბის, ტერელოს,
ძმა უნდა ნახოს მკვდარია.
ქიჩირის სახლში იკითხოს,
იქ უნდა მოხდეს ზარია.
მკვდარ ძმას დის ცრემლი უხდება,
ბანს მოსცემს მთა და ბარია.
ცოლის ქვითინი არა მწამს: —
უბრალოდ ნიავ-ღვარია;
მალეღვე გამოიდარებს,
რაკი დაჰბერავს ქარია.
დემური ცოლსა კითხულობს,
დიაცი არსად არია.
აღარსად მარჯვენა მოჩანს,
იმისი ნადავლარია.

VI

ორშაბათ დილა გათენდა
თავის რჯულით და წესითა.
იციინის მთა-ბარს ბუნება,
ლამის ნატანჯი კვნესითა.
მთაზე შაჯარდა ნისლეები
გზა-გზა ცრემლების თესვითა.
ვინ ბრუნავს ქიჩირის სახლ წინ
პირ-ნაღველ-გადალესითა.

„ეს ვინ დამასხნა თავს ლაფი?“ –
არწივი ამბობს ყეფითა. –
„ვინ შემარცხვინა თავხედმა
სირცხვილით მეტის-მეტითა?
სახლში მომიკლეს სტუმარი,
როგორღა ავდგე მკვდრეთითა?
ჩემს გონებულა სხვა მოჰკლეს,
ვიცი, ეს ვისიც ბრალაია.
თუ ვერ ვიყარო მტრის ჯავრი,
წელზე რად მარტყავ ხმალია?!“

დილას თარეშით მოსული
ცხენზედვე ჯდება კვალადა,
შვილს ორი ბურკვა ხალისა
დედამ უსაგძლა ძალადა.
თვალეებს აელვებს ქიჩირი,
წარბნი ჰქცევიან კვამლადა.
ფეხს უცემს ლურჯი მერანი,
ესწრაფვის გასამალადა.
წავიდა. მჭრელი ფრანგული
უბრჭყვინავს ბუნით ვადამდე.
ხმალს სცემს, ნაქები ბაზალა
მიჩნეული აქვს ხატამდე.
მინამ სტუმრის მკვლელს არ მოჰკლავს,
უნდა იაროს სანამდე.
კითხულობს, იძევს საქმესა,

უნდა შეიტყოს ამბავი.
 არვინ უჩნდება, — გულს უკლავს, —
 იმის შემრცხვენის მნახავი.
 მაინც წინ მოდის დიკლოსკე,
 გულში იმედის კრომითა.
 გული ეძლევა მხედარსა
 მტერთან შეყრისა ნდომითა.
 შეუდგა მთასა ტყიანსა,
 მიჰყვება ბილიკს ვიწროსა,
 არ დაჰსწმენდია გუნება,
 ჰგავდა დაჭრილ ვეფხვს იმ დროსა.
 ხანდახან გაიხმაურის,
 ცხენს შეუჯავრდის მკვახედა,
 თითქოს ჰსურს ჯავრი გულისა
 ამოიყაროს მაზედა.
 ნახა, რომ ვინმე დიაცი
 ქვითინით მოდის გზაზედა.
 წინ შეეჩება და ჰკითხა:
 — ქალო, ცრემლსა ჰღვრი რაზედა? —
 შუა იჭრება ქიჩირი
 იმის თვალების ფხაზედა.
 — აქ შენ რას დახვალ, რას ეძებ?
 რა დაგიკარგავ მთაზედა?
 — ჯავრი მაწუხებს ვაჟკაცის, —
 თქვა ქალმა მოთქმის ხმაზედა. —
 ხომ იცი, უდარდელადა
 ცრემლი არ დაიდინების,
 ვით კაცი უმიზეზოდა
 სხვისგან არ შაიგინების?
 — რა დარდი? ვინ ხარ, სად მიხვალ?
 მითხარ, ღვთის მადლსა, სწორია.
 — ტერელოსაკე, მხედარო,
 მანძილი კიდევ შორია?
 სადაური ხარ? ნუ მიწყენ,
 რომ სიტყვა გაგისწორია.

— ტერელოელი დარღა ვარ,
 თუ სადმე გაგიგონია.
 — კარგი, მაშ, იქ კაცი მოჰკლეს,
 მართალია თუ ჭორია?
 — ალხასტა? მართალი არი,
 ის ქიჩირბეის ძმობილი,
 კარგი სამტროდ და სამძოდა,
 არსად სიცრუით ცნობილი. —
 ქალმა კვლავ იწყო გოდება,
 რა მოისმინა თხრობილი.
 — ქიჩირის ნაცვლად მოუკლავ
 ვისმე გონება-მჩატესა.
 კაცი ვით ჰკლავდეს, მოსაკლავს
 არ უხედავდეს სახესა?
 ვაჰ, რო ქიჩირმა არ იცის,
 ავს დაუგებდა მახესა
 თავის ნამუსის შემბლაღავს,
 თავის ოჯახის შემრცხვენელსა!
 — მაშ, ქიჩირბეი სადღაა,
 არვის ამბობენ მნახველსა?
 — ის ოსმალეთში გაიქცა,
 ასლანის შეშინებული.
 მოსძულდა იმასაც თავი
 ყველასგან შეგინებული.
 შენ ალხასტასი რაღა ხარ? —
 ჰკითხავს კვლავ დაფიქრებული.
 — მე? და ვარ, უკვლო, უბედო,
 შავ-ბნელს დღეს დაბადებული.
 — დემურის ცოლი ჰყოფილხარ,
 ჩემთანა ფიც-ვერცხლ ნაჭამი.
 — ძმობა, ყოფნა და სიცოცხლე
 იმაზემც არი არამი!
 იმან არ მოჰკლა ჩემი ძმა,
 განა ეკუთვნის სალამი?!
 — იმანა? რა ექნათ, შემცდარა,

მოტყუებულა ბნელობით,
თორემ სხვად არა ეძრაზვის,
ვაჟკაცი არი ხელობით.

გულში სინათლე ჩაუდგა
ქიჩირს ამ ამბის ცნობითა.
რაკი მტრად ის დაიგულა,
თითონ გააძღებს მტრობითა.
ქალთან კი ამ დროს იმანა
სიტყვა არ დასძრა გმობითა.

— მოტყუებულა? შეჭამოს
თითონ ის ტყვიამ მწარემა,
ჩააცვას წყვეის სუდარა
მთელმა ჩერქეზთა მხარემა.
ცოლის ძმის მოკვლის ნაცვლადა
თავი მოეკლა ბარემა?

ქიჩირის ხელის მაგიერად
მოაქვს ცოლი-ძმის მარჯვენა,
ვითომ მე ვიყავ ასლანი,
მომიტანა და მაჩვენა...

შენი ღვთის მადლსა, ის მინდა,
გზა მიმასწავლო წესზედა.

— ძალიან კარგი. წამომეყე,
შევდგეთ იქ, მაღალ სერზედა,
გასწავლი ქიჩირის სახლსა,
მას კოშკი უდგა გვერდზედა. —
ქალიც დასთანხმდა, მისდევდა,
ფეხს იბიჯებდა ფეხზედა.

— აგერ, გაჰხედე პირდაპირ,
ძირს რო ჩამოსდგამს გორია,
თეთრად რო მოჩანს — ქიჩირის
ციხე-გალავნის ყორია.

მდინარე ტერელოსია
გაწოლით, როგორც მორია.
ამ გზას ჩაჰყვები, ძირს ჩახვალ,
მერე სულ ვაკე, სწორია.

ღმერთმა ძმის სული გიცხონოს,
ცრემლებიც წაიხოცია.
მეც მეჩქარება, მშვიდობით!
შენთვის გზა დამილოცია. —
თქვა რა ეს, აჩქარებითა,
მხედარმა გზა-გზა გასწია.
თითზე იკბინა მწარედა,
ფაფახს წარბებზე დასწია.
მიდის ტყე-ტყე და მიუბნობს:
— წადი, კაცს ენდე სოფლადა,
შენს მოსაკლავად ის მოდის,
ვინც გიცნობს კარგის მყოფლადა.
ვაი შენ, ფიცის გამტეხო!
შენებრ არ მოვალ ფარულად.
მელა არა ვარ, არც ტურა,
ქათმებს ვეპარო მალულად.
ძლიერა წყრება ქიჩირი,
ღემურის სისხლი სწყურია.
თავის წამწყმედის წაწყმედა
მისი წესი და რჯულია.
ფიქრს დაქწმინდა თვალები,
წედან ბუნდი და რთულია,
ვინაც მტერს მტრულად არ დაჰხვდეს,
მისი სახელი კრულია.
მიდის, გადავლო ხევები,
სერები ტევრიანები.
ნამზელეკიანი ღელენი
თითქოა ქვევრიანები,
დიაღაც, მხოლოდ სისხლითა
სავსენი, ბევრიანები.
მთით ჩაზდა, მინდორს მოება,
ბალახიანსა, მწვანესა.
აქ, ამ ადგილას ჩერქეზნი
არც როს არ სთესენ ყანებსა.
ყვავილნი მუროიანით

ნაზად აბზენენ თვალებსა.
გაუსუქებავ მინდორი
ჩერქეზთ და რუსთა ძვალებსა.
ჟინჟვლა დაიწყეს ღრუბელთა,
ბალახს დაუწყეს ღვიძება,
მცენარეთ თავი აიღეს,
უფალს შესწირედ დიდება.
თუ არა ნამი ციური,
არ გაელვიდათ იქნება?!

აქ, ამ ადგილას, იტყვიან
ამბავს, საკვირველს რამესა:
ვითომ აქ სისხლის ზღვა მდგარა,
ის შაესუტოს მთვარესა.
ზღვა დაეყენა ბრძოლასა
ჩერქეზთ რუსებთან მწარესა.
მას აქეთ მუდამ ყვავილნი
ამკობენ ამა მხარესა.
ყვავილნი სანთლად ნათობენ,
გმირთ სულებს გაახარებსა.
მოხუცნი მოწიწებითა
დასთვლიან გმირთა გვარებსა,
ყრმანი უსმენენ გულს ჟრჟოლით,
თან ჰბლუჯვენ ხანჯრის ტარებსა.

VII

დაბინდდა. კაცი კაცისგან
ძლივს იცნობოდა მაშინა,
ჰხედავს, რო ცხენმა შამბიდან
ყურები გამოაჩინა.
მაზე მორთული მხედარი
ქიჩირს წარუდგა თვალ-წინა.
„გამარჯვებო“, უცხომა
შემოუძახა ამასა.
გულს ნესტრად მოხვდა ესე ხმა

ქიჩირსა იმაჲ წამასა.
 წინ მიეგება უცნობსა,
 როგორაც შვილი მამასა.
 — კი გაგიმარჯოს, მაგრამა
 ამას ვისას სთელ ყანასა?
 ვინ ხარ? სახელი რა გქვიათ,
 რად სჩადი მაგისთანასა?
 — მე დემური ვარ. — და გული
 ამის მთქმელს ასმევს შხამასა,
 რაღაც ნაცნობი ხმა ესმის,
 ჰგრძნობს ცუდსა მოსახმანავსა.
 — შენი სახელიც მითხარი,
 ბიჭო, ამაყად მევირალო!
 — მე მკვდარი მქვიათ, ძმობილო,
 ჩემის მარჯვენის მზირალო!
 დიაღაც მკვდარი, მაგრამა
 ხმალს კი ვიხმარებ კიდევა;
 ეცადე თავის დაცვასა,
 შენი დღეები ილევა. —
 და ხმალმა ქიჩირისამა
 დემურის თავზე იელვა.
 თავი გაგორდა მიწაზე
 ზანტად, ტუჩების ღებითა,
 ხმალსა ტანიც კი ჩაეჭრა,
 დაღერებულსა კეფითა;
 სისხლი ჩამოსდის დემურსა
 ტანზე ჭიაფრად, ჩქეფითა,
 ბალახს ჰღებს ცოლის მძებნელი
 გულზე ხელების კრეფითა.
 ცხენი კი გაფთხა, გაიქცა
 პატრონის წყლულის მნახავი,
 გულის ვაების და დარდის
 ჭიხვინით გამომსახავი,
 უცნობს ენაზე მოთქვამი,

ქიჩირის ხმლისა მძრახავი.
ქიჩირმა თავი აიღო, —
ხელი არ უნდა მტრისაო.
პირდაპირ დიკლოს გასწია,
კარგი მცოდნეა გზისაო,
გამოათავა მინდორი,
დიკლოს მოვიდა ღამითა.
მირბის ასლანის ეზოში
ხელში დემურის თავითა.
ასლანის კარების წინა
თავს არჭობს ხისა ტარითა.
დაბრუნდა ტერელოსაკე
ამსრულეებელი ვალისა,
თავსა ჰგრძნობს ბედნიერადა
ადარ მდომელი ავისა.
არავის შიში არა აქვს,
მინამ ლურჯაი ჰყავისა.

VIII

იმ ღამეს დარბაზს ასლანი
სამაჟნეოსვე ჰფიქრობდა,
დემურის მოუსვლელობას,
ცოტა არ იყოს, ჰკვირობდა.
ბოლოს მოიხმო მსახური,
ჰკითხა სადარდო გულისა,
ჰკითხა ამბავი წარბ-შეკვრით
კაცისა დაკარგულისა.
— ამბავი სწორად შევიტყვე,
სხვა მოწამენიც არიან:
კვირას მოსულა დემური,
გაუმარჯვნია ძალიან.
მაგრამ ვერ გნახა, ბატონო,
რადგან ჯერ არა სცალიან.

— გაუმარჯვნია? ქიჩირბე
 მართლა მოუკლავს დემურსა?
 — სწორეა, რჯულს გეფიცებით,
 თქვენგან ნუ მნახვენ გვემულსა.
 — თუ მართალს ამბობ, ამ საათს
 თავს ჰნახავ პატივცემულსა. —
 ასლანი მუჭით ოქროსა
 ჯიბიდან აძლევს მონასა.
 — რაღა სჯობ, ჩქარა მოვიდეს,
 ვერცხლის და ოქროს შოვნასა!
 რაც მას აღუთქვი, სულ მივცემ,
 არ ვუღალატებ ხსოვნასა.
 — საქმე სხვაფრივა, ბატონო,
 მიბრძანებთ? — გეტყვით წმინდადა.
 დემურის ცოლსა მის მოკვლა
 გულს შესწდომია ფინთადა, —
 ქიჩირბეს ხელი წაუღავ
 და გაპარულა ბნელაში.
 დემური დილას წავიდა,
 ხანს ჰლევს ცოლისა ძევაში.
 დიაცის ფიქრი წყეულ არს,
 ვინ შევა იმის კვლევაში!
 — ეგ სხვა საქმეა, მაგრამა
 ვეჭვობ, თუ შესძლო საცადი.
 ძნელია, ბრეყვო, მის მოკვლა!
 მრავალ ჭირს არის ნახადი.

IX

თქვენს მტერსა ისეთი დილა,
 მაშინ გათენდა ჭირისა.
 ზოგი ჩუმადა ვიშ-ვიშებს,
 ზოგიც ხმამაღლა ტირისა.
 „ვინაა დემურის მკვლელი?“

ნათესავთ გუნდი ყვირისა;
ხანჯრებსა ჰკბენენ, მრისხანედ
ცეცხლს აკვესებენ პირისა.
არაუინ არი გამრკვევი
ამ საქმის, გასაკვირისა.
ასლანსაც გარისხებულსა
დანა არ უხსნის კრიჭასა.
იცოდა, სრულად ვერ ენდო
მიტომ წუხანდელს ბიჭასა.
„ამას ქიჩირბე იზამდა,
ცოდვას ნუ იტყვით სხვისასა!“
სახლის მოაჯირს წამდგარი
ხალხს გადმოსძახებს იმასა.
დემურის თავი შეჰხვიეს
ჩერქეზთა ტილოს ქისასა.
ტანის საძებრად წავიდნენ,
კვალსაც იძვეენ მტრისასა.
რას იპოვნიან მშრალაზე
ნავალს ნაგეშის მგლისასა?!

X

გაუიდა ცოტა რამ ხანი
და გამოირკვა ყოველი,
წინა-დღეს გაჯავრებული
ადარა ჰბორგავს სოფელი.
ადვილად აუგს არ ამბობს
კაცი ქიჩირის მგმობელი.
„მოსისხლის სისხლი აუღავ“,
ყველა ამისი მთხრობელი.
„ძალიან კარგად უქნია,
დედა უცხონეთ, მშობელი!“
მტყუვნის და მართლის სამზღვრისა
საქმეა გამომცნობელი!

XI

თავის წესს არ ჰშლის ბუნება,
ღამე დღეს, დღე სცვლის ღამეთა,
მუხლმოკეცილნი სხდებიან
შავი ნისლეები მთა-ველთა;
მრავალთა წყალთა იდინეს,
ჩამოუარეს ვაკეთა;
მრავალმა გამოთხოვების
აკოცა ღამაზს ბაგეთა.

ზოგი გაჩნდა და სხვა მოკვდა,
საფლავს მწოლარე ვნახეთა.
მტრობა, ტროფობა და სიძულე
ერთურთს უგმობენ სახეთა.
ის ჰრჩება მხოლოდ ქვეყანას,
რაც რომ ჩვენგანმა აკეთა.
ბევრჯელ გაიშრო მთამ ქელი,
ბევრჯელ მოირთო თოვლითა,
ბევრჯელაც ვნახე ცვრიანი,
ვით შუბლს მუშაკი ოფლითა.
წყალი არ მოჰშლის წყლობასა,
რაც უნდა ბევრი ჰნაყოთა!..

ასლანის გული სავსეა
ისევ ქიჩირის ჯავრითა.
ვერცა რას ფარ-ხმალით გახდა,
ველარც რას თავის მსჯავრითა.
ბოლოს სიფლიდეს მიჰმართა,
ეს-ღა იხმარა ღონედა.
გაფხავებული მახვილი
მოსაქნევია ღონედა.
ენაზე მჭრელი არა არს, —
ძველებსაც უთქვამთ სწორედა.
ვაჰ, კაცნო, ბევრჯელ ბრმანი ხართ,
ხშირად უღირსთა ჰმონებთა!
ხშირად ქვას უენ-პიროსა
ქვეყნის შემქმნელად ჰგონებთა!

XII

კაცი მივიდა ქიჩირთან
ერთხელ მაცდურად მცინარი,
თაფლი და შაქარი არი
მის პირით ამომდინარი,
ჭადარ-შერთული მაჰმადა
გათქმული არი გონებით.
არც უსახელოდ შთენილა
ცხვრითა, ძროხით და ქონებით.
აქებს, აღიდებს ქიჩირსა
ხატებთან შენაწონებით,
ჰპოხს გულ-ჩათხრობილ რაინდსა
გულუხვად სალბო ქონებით.
მიჰმართა მის გულ-გონებას
სხვადასხვა რიგის ფონებით.
სულ ბოლოს იგი უამბობს
ჭკვიანად, გონებ-გონებით:
— მართალი არი, ქიჩირო,
ვერვინ გაშინებს ძალითა,
ვერვინ დაგიძრა წამწამი
შემოქნეულის ხმალითა.
მაგრამ არც კაი დღეში ხარ
მუდამ საფრთხეში ყოფნითა.
მუდამ ხმალ-ამოდებული,
ფეხზე შემდგარის თოფითა.
თავის შინ ქურდულად დახვალ,
ქურდულად პურის მჭამელი.
საცა გაივლი, მტრებითა
სავსე გგონია მთა-ველი.
მშვიდობის მიწა არა გაქვს
ცოცხალ კაცს ორი მტკაველი.
— სხვისა მონებას, მაჰმადო,
ეგრე მირჩვენის ტარება.
როდი მაშინებს სიცოცხლის

სიკვდილად გადაცვალება.
ერთი დღე ყველას მოგველის,
დღე იყოს, მზეცა ბრწყინავდეს,
ჩვენ არაფერი გვესმოდეს,
ცივ სამარეში გვეყინავდეს.
ნეტავი იმას, ვინაცა
მკვდარი გასწირავს სახელსა,
და ყველა იმის ხსოვნასა
გულს ინთებს, როგორც სანთელსა.
ცოცხალი ცოცხალსა ვგვანდე
თავის გუნების პატრონად.
მოკვდები, ერთი დღე მმართველს,
მიწა მექნება ბატონად.
— ვინა თქვა მონად იქნები?
გაჭხდები პირველ კაცადა.
რაც რომ ასლანი ფიცულობს,
დმერთი აქცია ხატადა.
ორს ვაჟსვე ხელი დაადვა:
„დმერთს შევავედრებ ამათა,
თუ მე რამ ვაწვო ქიჩირსა,
ოღონდ მოვიდეს ზავითა.
თუ კიდევ არ დავსაჩუქრო
საჩუქრით მრავალ-გვართა“.
მერე ამ დროსა ხმა დადის,
რომ გაგვამტვეროს, აგვიკლოს,
მოზღვავებულა ურიცხვი,
გამოჩენილა ხვარიგლოს.
ჩერქეზეთს ახლა სჭირია
ვისაც გული აქვს გმირული,
თავზედა ქუდი ჰხურია,
წელზე ჰრტყავ ხმალი მისრული, —
გასწიროს მკერდსისხლიანი
მტერი კარებზე მისული.
რად უღირს, იცი, ასლანსა,
რომ მიუხვიდე ზავითა; —

ჩერქეზთ ლაშქარში ერიო
 თავის ხმლითა და ფართა.
 — რაც უნდა, ის ქმნას. მე მოვალ,
 ქმნას თავის გულის ნებისა,
 არც ვისგან საჩუქარს ველი,
 არც მდომელი ვარ შვეებისა.
 დამრახვით ნურვინ დამძრახავს,
 სმენაც არ მიყვარს ქებისა.
 დიად, წამოვალ, თუნდა თქვან:
 ქიჩირი რასა შვრებისა?!
 მე კი ჩვენს, ჩერქეზთ რჯულზედა
 სახლში მიუვალ ძმურადა!
 თუ არ დარიცხვნის თითონა,
 დაე, მომექცეს მტრულადა.
 არც მე მექნება სანადვლოდ,
 არც თავი დაკარგულადა.
 საღმრთო წესს როგორ დაარღვევს,
 ისეც გაფუჭდა სრულადა?!
 — სულ ტყუილია, დალატსა
 ტყუილად ჰფიქრობ, ძმობამა,
 რა სიხარული აჩვენა
 აქამდის შენმა მტრობამა?
 ემ ჩემ ჭაღარას დაენდე,
 შენმა და ჩემმა ცნობამა! —
 არ შეუცვალა მთქმელს ფერი
 ტყუილის გამოცხობამა...
 — კარგია, კარგი, მოხუცო,
 სიტყვას რად ჰხარჯავ მრავალსა?
 თუადაც კარგად გავიგებ
 თავის თავგადასავალსა.
 ხვალ დამ, ან ხვალ-ზევით დილით
 შინ ვეახლები მთავარსა.
 ბევრს რად ჰფიცულობ, მის ნახვა
 განა ეგრეცა მზარავსა?..
 — როს დაგინახავს თვის კარზე,

გაუხარდება, იცოდე.
მოუაო, ვეტყვი... მშვიდობით!
დროა, რომ გზაზე ვილოდე.
— მშვიდობით, წადი!.. კარგს ამბობ,
ცოტას რომ არა ჰფლიდობდე. —
რა გაისტუმრა მაჰმადა,
თქვა ეს ქიჩირმა ჩუმადა,
რაც ლომის ღიმნი იქნება,
იღიმებოდა უმადა.
გულს დაეკითხა ათასჯერ,
ფიქრსა ჰშლიდა და აგებდა.
ბოლოს იფიქრა — წავიდეს,
თუკი ქვეყანას არგებდა.
თვალთ წინ დაუდგა მოძმენი,
ომი ფიცხელი მტერთანა,
აოხრებული ქვეყანა,
გასწორებული მტვერთანა.

XIII

— რაისთვის იყო სულელი,
რაზე საუბრით გირთავდა? —
მაჰმადას წასვლის შემდგომა
დედა ქიჩირსა ჰკითხავდა.
— ასლანი ზავსა თხოულობს,
უნდა ვეწვიო, დედილო.
— რას ამბობ? როგორ ენდობი,
გონება-გამოშრეტილო!
ბალდი ხარ, ახლაც მოსტყუედე,
რომ მგელს ეძლევი პირშია.
ვინ მისცემს, სად გაგონილა,
ბიჭო, ბედაურს ვირშია?!
ზავისა იმან რა იცის,
გველ-ბაყაყების ბუდემა,
ჩერქეზთა ქვეყნის გამცემმა

და ჯოჯოხეთის ზღუდმა?
რაკი წახვალ და არ იშლი,
რჩევას არ მისმენ მითაცა,
მაგ სიბრიყვესთან ბარემა,
მოდის და ჰქმენი ისაცა,
ჯერ კი მე მომკალ და მერე
იარე, როგორც გენებოს,
უშენოდ შენსა მშობელსა
ცოცხალს ნუ ნახვენ ტერელოს.
— რაც ციხე აქამდის ვაგე,
ახლა დაუშალო, კარგია?
სხვას ყველას ვპოებთ, სახელს ვერ,
თუ ერთხელ დაგვიკარგია.
ღიამც სიცოცხლე დაგვარგო,
ის ჩემთვის მეტი ბარგია.
არამი არი ჩემზედა,
მაინც არაში მარგია.
მტერი რომ მოდის, მაშ, რა ვქნა,
შინ დავიშალო, კარგია?
რას ეგვანება ქიჩირი,
რომ არ ერიოს ჯარშია?
სხვა რაც უნდა თქვი, მაგრამა
ეს რომ არ მოდის ჭკვაშია?!
სიკვდილი ბევრად სჯობია
ჩავარდნას ქვეყნის ყბაშია.
რა სიცოცხლეა, რომა თქვან
ჩემი ლაჩრობა მთაშია!
ღიაცებრ მანდილიანი,
დედავ, გინდივარ რაშია?

XIV

ის იყო, ასლანის ეზოს
დილის მზის სხივი ჰფენოდა,
ცხენზე მჯდომარე ვაჟკაცი

ეზოში ვინმე ჰშვენოდა,
დამშვიდებულის სახითა,
თითქოს არც როს რამ სწყენოდა;
უხმობდა მეგობრულის ხმით,
ასლანის გასვლას ელოდა.
ორი მსახური სტუმარსა
გამოეგება ხმიანად.
ცხენს ართმენ, მიესალამენ
ორივე თავაზიანად.
შინისკენ მიიპატიჟეს
აუჩქარებლად, ჭკვიანად.
იმათში არაფერს ჰხედავს
ქიჩირი დამაზიანად.

მაგრამ იქით და აქედან
გადმოხტენ აბჯრიანები;
ზოგნი თოფ-შემოყენებით,
სხვანი ხელ-ხანჯრიანები.
ხმა როდი გასცა ქიჩირმა,
სდუმს ვით ქვა, ვითა ლოღია.
არც წყევლა უთქვამს, არც ლოცვა,
მან არ ატეხა შფოთია;
თუმც მკერდში გული უქანავს
ბოღმა-ნასვამი, ლოთია.

სტაცეს ხელი და შებოჭეს,
ქიჩირი ქვასებ მდუმარებს;
ხელსაც არა სძრავს სამტროდა,
არც ილხენს, არცა მწუხარებს.
უყურებს, ღობის იქითა
ქალი ვინმე ჰღვრის მდუღარეს.
ბოლოს გამოჩნდა ასლანიც,
შავ ღრუბელსა ჰგავ, მქუხარეს:
— მგელო! გაგაბი ხაფანგში,
არ დაასვენებ კბილებსა?
რომ ჰკეხდი, — ასლანისასა
სულ გავწყვეტ შვილი-შვილებსა, —

ჩემს ჯილაგს ემუქრებოდი
ამოფხვრას ფესვიანადა.
ვერ ამოფხვერი?! იგემე,
მიცანი წესიანადა!
სხვა ყველა დავიმორჩილე
მალლა ცა მეხიანადა.
შენ არ მიხრიდი მხოლოდ ქედს,
მოგექე ხერხიანადა?!
აგანთებ, აგაპრიალებ
ცამდე თავ-ფეხიანადა!
მხოლოდ ეს უთხრა ქიჩირმა:
— ერთს გეხვეწები დიდადა, —
ნუ გააგონებ ქვეყანას,
თავს ნუ აჩვენებ ფლიდადა,
ნუ გააგონებ ჩერქეზთა,
რომ მომატყუე ზავითა,
ნუ წაპრყენი მოძმეთ ბუნებას
შხამ-საწამლავეთ, ავითა.
ეს ჩვეულება მტკიცედ გვაქვს:
წმინდად შენახვა კერისა,
პირობის დაურღვევლობა,
ძმად შინ შენახვა მტერისა.
— ეგ რომ წესად გვაქვს, ისა-და
სისხლით დაბანა სისხლისა;
მტრობისთვის მტრობა უზომო
წესია ჩვენი მიწისა,
რა ცოდვა არი, რა მადლი,
ასლანმა უკეთ იცისა!

XV

ყველამ გაიგო სოფელში
შეპყრობა ქიჩირბეისა!
კაცთა, ქალთა და ყმაწვილთა
მოღენის იქმნა დღე ისა.

მოქუჩდა ხალხი, მოგროვდა
 ეზოში ყოველ მხრიდანა,
 მხოლოდ სვავეები ზარობენ,
 არ მოგელავენ მთიდანა.
 ყველას ის უნდა, იხილოს
 თავზარ-დამცემი მტერისა.
 გმირების მოყვარულია
 თვალი და გული ერისა.
 გალაღებული ასლანი
 გულში ტკბილადა მდერისა.
 მან ბრძანა, როცა იხილა
 ბრბო ერთმანეთზე მდგომელი:
 „თქვენ, კაცნო, ყველასაგანა
 თითო კონა ფიჩხს მოველი.
 მოზიდეთ ბევრისგან ბევრი,
 გაეწურთნო ესე ცხოველი,
 მარტო ღვთის ბატონად მცნობი,
 სხვა ყველას წინა მდგომელი!“
 მოზიდეს შეშა უზომო,
 ცეცხლიც დაანთეს დიადი;
 შიგ უნდა ჩაწვან ქიჩირი,
 როგორც კვერი და ხშიადი.
 ქიჩირმაც იგრძნო კარგადა
 თვის სატანჯველი ფრიადი.
 მაგრამ ის წარბსაც არა ჰხრის,
 სდგას ვით სალი კლდე, ზვიადი.
 მიუდგა ქიჩირს ასლანი
 ახლოს თავ-მოწონებული:
 — მოგწონს, ქიჩირო, სასჯელი
 ეს ჩემგან მოგონებული? —
 ახლა ძლივს სუნთქავს ნებიტა
 გულზე დარდ-მოფონებული.
 — მომწონს და არც შემაშინებს
 ათასჯერ მეტიც იყოსა.
 თუ გაუტყდე, ღმერთი მრისხაედეს,

წყალმა და ღვარმა მრიყოსა.
 — არ გეშინიან? სწორედ თქვი,
 მხოლოდ დაგიხსნის მუდარა.
 — ძაღლებს არას სთხოვს ქიჩირი,
 მოკვდეს, მით არა უნდა-რა.
 — მაშ, თუ არ გზარავს სიკვდილი,
 კიდევ იმღერებ არაო?
 — ძალიან კარგად, — ქიჩირი
 ვითომ თავის შინ მჯდარაო.
 მონებს უბრძანე, ჩონგური
 რომ მომიტანონ ჩქარაო.
 მალე ჩონგურიც მოართვეს,
 ჩამოჯდა, მოიხარაო!
 თოკით შეკრული მკლავები
 სახმარად მოიგვარაო.
 ჯერ გადაჰხედა გროვასა
 ცეცხლის მფრქვეველის თვალებით.
 ცეცხლი ცეცხლს დასწავეს, რა უშავს,
 გარს შემორტყმული ალებით.
 თვით იტანჯება, რომ იწვის,
 სხვას კი გაათბობს წვალებით.
 გაჩაღდა ცეცხლი და ბოლი
 შეიკრა, როგორც ბარდია,
 ცას შავ ღრუბელად გადეკრა,
 თითქოს ტირილი სწადია.
 ხალხში ხმას არავინ იღებს,
 ქიჩირს შესცქერენ მტერადა.
 ქიჩირმა ლარებს ჩამოჰკრა
 და გაიხედა ცერადა.
 იქ ნახა ქალი ლამაზი,
 რომ იღვრებოდა ცრემლადა,
 იგოვე, ვინაც წედანა
 მის შეპყრობის დროს ტიროდა.
 ქალის ტირილსა ქიჩირი,
 ცოტა არ იყოს, ჰკვირობდა.

იცნო და პირმა შესცინა,
დატყვევებულს ვეფხვს იამა.
გამოაფხიზლა ყველანი
ჩონგურის სიმთა წკრიალმა.
აჰკრა ხელი და ჩამოჰკრა,
თან ზედ დამღერდა ხელადა.
დღესაც ამ ლექსების ცოდნა
ყველა ყრმას ადებს ბეგრადა.

1

ფლიდია ესე სოფელი,
ფლიდთა საყრელი ხელისა;
კარგებსა სჩაგრაუს, უმსგავსთ-კი
კალთას აფარებს, ჰმველისა;
მართალი წუთისოფელში
შველას ამაოდ ელისა!

2

სამშობლოსათვის მამაცი
არის მაღლი და დიდება.
მალე დაჰლუპავს ქვეყანას
ლაჩართა გადაკიდება.
ვინ იყო ქვეყნის ორგული,
ვინ ჰშველდა გიაურებსა,
გააწყვეტინა ჩერქეზნი,
აჭმევდა მგლებს და ტურებსა,
დააჭრა საკუთარის ხმლით
ცურები ჩერქეზთ ფურებსა.
იმის ძმებს მტერი ჰმუსრაჲდა,
თვით ჯიბეს იყრის ფულებსა.
მიკვირს, რომ ასეთ უმსგავსთა
ქვეყანა რადა ჰყურებსა?!

3

სულდგმული დღესაც ვსულდგმულებ
მამა-პაპათა რჯულითა.
ნაგრძნობი ჩემის გულისა
არ მიწონია ფულითა.
მიყვარს ჩერქეზთა ქვეყანა
წმინდა ჩერქეზის გულითა,
მიყვარს მთები და ველები
გულ-მკერდით, დაქარგულითა;
ვინ იცის, ვინა ვცხონდებით
და ვინ წავწყდებით სულითა!

4

ბიჭობა ათასნაირი,
ათასის სახის მქონეა.
ვისაც სიკვდილი აშინებს,
ის ბიჭად არა მგონია.
თავის გაწირვა ადვილად
ვაჟკაცთა სულის ღონეა.
ვაჟკაცთ დაიცვეს ქვეყანა,
გამრავლდეს იმათ ჯიშია;
ფლიდთა, სულ-მდაბალთ ჯილაგი
რომ გასწყდეს, ისა სჯობია.
გველის წიწილი გველია,
ხოლო ვირისა – ვირია.
კუნელზე ყურძენს არ ჰკრეფენ,
არცა-რა გასაკვირია.
უმსგავსთა, ფლიდთა მომსპობად
გახმეს ფოჩი და ძირია.

XVI

ბაღღები შემოჰხვევიან,
შესჩერებიან ქიჩირსა.

ასლანის ორი ვაჟიცა
 გვერდითა დგანან მის პირსა.
 ცეცხლი კი უფრო გაჩაღდა,
 ალი ალსა სცემს, ტრიალებს.
 საზარი სანახავია, —
 სიკვდილის ბჯღალი ტრიალებს.
 „აი, ბიჭობაც ეს არი!“ —
 კვლავ დაიძახა მხედარმა,
 იღლიას სათითაოდა
 ბაღლები იკრა მჭეხარმა,
 არა ამოდ მომთქომმა,
 არ უსაფუძვლოდ მკეხარმა.
 „აი, ბიჭობა, ნახეო!“
 და დაიღუპა ცეცხლშია
 სამის სულდგმულის სახეო.
 ამითი როდი გათავდა
 ამ ცეცხლის ზღვასთან ომია.
 ქალი გამოხტა გროვიდან,
 ციდან მოსული მგონია,
 ისიც თან მიჰყვა ქიჩირსა,
 თქვეს: „ეგ დემურის ცოლია!“
 ცოცხალ-მკვდრად დარჩა ასლანი,
 გაშტერებულა ღუნია:
 სულს ჰხუთავს, ბუნებას ჰშხამავს
 ცეცხლში დამწვართა სუნია.

XVII

მეორე დილას იპოვნეს
 იქვე სხეული ბებრისა;
 საკრეფად წამოსულიყო
 ქიჩირის ძვალთა მტვერისა.
 ეკრიბა კაბის კალთაში
 თუ რამ ცეცხლს ფერფლი რჩენოდა;
 ეძებდა შვილის ნიშანსა,
 ეგებ რა გამოსჩენოდა.

რომ ვერაფერი ეპოვა,
მასაც სიცოცხლე სცხვენოდა.
დანა დაეცა გულშია
და სისხლი გადმოსდენოდა.

XVIII

ასლანზე რაღას იტყვიან,
სადაა? როგორ რჩებაო?
— ძალიან ამბავს ამბობენ:
უნამუსოდა კვდებაო.
ჭირი რამ შეხვდა უწამლო,
მთაზე თოვლივით დნებაო.
ლოგინად ჩავარდნილია,
ფეხზე ველარა დგებაო.
დამბლად დაეცა, ჭკკით შესცდა,
შუა მოხრილი გრკალადა.
არც რჩება, აღარცა კვდება,
ცოცხალი არი ძალადა.
პურზე, საჭმელზე იძახის,
როცა მიართმენ, ასეა:
„წაიღეთ, შორს გამაცალეთ,
გველ-ბაყაყებით საუსეა!“
ვინც სალმით მივა იმასთან,
ჩერქეზთ მთაყარი იგია,
ბოდიშის ნაცვლად მიუგებს:
„მე როდი გამიყიდი!“

* * *

ათასჯერა წვიმს, სეტყვაა,
მთებზე ნისლეები ჰკივია,
ბევრი რამ ხდება ქვეყნადა,
შიგ ცოდვა-ბრაღი დიდია;
ბუნება წარბსაც არ იხრის,
მაინც მშვიდი და მშვიდია.

[1897 წ.]

მოსუცის ნათქვამი

I

— დაებერდი, შვილო, დაებერდი,
ამიკანკალდა მუხლები;
ათრევას, — ზეზე დადგომას
მთელი დღე-ღამე ვუნდები.
მაგრამ ტიალი ე გული
წინანდებულად ცხელია,
მესმის რა თოფის გრიალი,
აღარ მასვენებს, — ხელია.
ვაჰმე, სიბერემ წყეულმა
გრკალად მომხარა წელშია!
რომ საქართველო თათარმა
აიკლოს, ჩაწვას ცეცხლშია,
ვერ მოვახტები ლურჯასა,
ხმალს ვერ შევირტყამ წელზედა,
ჩვენის რჯულის მტერს, მუხანათს
ზიანს ვერ დავდებ მკერდზედა.
ეს რა დროებას მოვესწარ?
გამოიცვალა ქვეყანა:
მამალიც ყოვის სხვაგვარად,
კაცსა სძულს მისვლა კაცთანა;
ბიჭები გალაჩრებული
ყბედობენ სიყვარულზედა;
უმსგავსო მათი სიცილი
ეკლად მეხევა გულზედა.
რომ გაუიარო ტყის პირად
ჩინჩხვრების მოსაკრებადა,
მთელ ცისმარე დღეს ერთპირად
სხედან დუქნის წინ ერთადა.
მათ სასიმღერო ლექსები
მარტო ღვინო და ქალია...
ამგვარს ვაჟკაცებს ქალებიც

თან სდევს, ვით ყანას კაღია.
სცხვენოდეს ახალ-უხლებსა,
კაც იყოს, თუნდა ქალია,
რომ მთელი მათი არსება
ფუჭმა საგნებმა დაღია!
კაცმა ქალობა დაიწყო,
კოხტაობს, სიტყვა-ნაზია,
ფერსა და უმარილს ისომს, —
მაშ არ მომივა ბრაზია?!
ჩემს დროსა ქალი ვაჟკაცსა
შეიყვარებდა მაშინა,
როცა ჰხედავდა მებრძოლსა
შეუპოვარად მტრის წინა.
ჩემს დროს ლამაზი ვაჟკაცი
არ იყო ქალის პირისა,
არამედ შავი, მამაცი,
მუხლ-მგელი, გულით რკინისა.
ქალი და კაციც გაფუჭდა —
აღარ სძევთ ძველი ფერია,
მათ გულში ქაჯი დაბუდდა,
კაცის ნამუსის მტერია.
აფსუსო, ძველო დროებაჲ!..
არ დაბრუნდები ნეტარა?!
რომ ამაცობდეს ღიაცი
ქმრის სიმამაცით მკვებარა?

II

ერთს ამბავს გეტყვით, შვილებო,
ჩემის თვალითა ნანახსა,
მაშინდელს, როცა ტყვიის ხმას
ვეძახდით დედის ნანახსა.
ერთხელ გავარდა ამბავი,
მოდის თათრების ჯარიო,

ჯარს მოთავეობს მაჰმადი,
ქრისტიანების მსრაფიო...
მაშინ მეფობდა ერეკლე,
ჩვენი პატარა კახია:
ქვა-კირით არის ნაგები,
გულთაფლი, სახით მკვახია.
ჟინვანს მოვიდა ქაღალდი,
მოწერილობა მეფისა:
„აბა, არაგვო, აჩქარდი,
შენი ერეკლე გელისა.
ნუ მაჭმევთ თათრების ჯაურსა,
თქვენს მკლავებს ვენაცვალები,
თუ აიკლებენ ტფილისსა,
სჯობს დავითხაროთ თვალები“.
ეს ხმა გავარდა სოფელში,
აღელვდენ ვაჟკაცებია,
სოფლიდამ სოფელს გასძახის
ბუკის, ნადარის ხმებია.
ფხიზლადა მყოფნი გუშაგნი
მთიდამ ამცნებენ სოფლებსა,
რომ გამოვიდნენ გულადნი,
ექმნენ მფარველად ობლებსა.
რა ენახე მეფის ქაღალდი,
გულმა დამიწყო ფრიალი:
თვალთ მომეჩვენა ვაჟკაცნი
ომი, შუბ-ხმალთა ტრიალი.
ყმაწვილად ვიყავ მაშინა,
ახლად წვერ-შემომდინარი,
ომი ქორწილი მეგონა,
სისხლის რუ — წყარო მდინარი.
მკლავთა დამიწყეს თამაში
და მირბენს ჟრუანტელია;
ხირიმი მიძე კალთაში,
ხმალზედ მიჭიდავს ხელია.

III

ველი, — სადა და როდისა
თქრიალს მოიღებს ჯარიო,
რომ მეც მოვახტე შაერასა,¹
პირს დავისახო ჯვარიო;
მეც მერგოს წილად ომს ყოფნა
მფარველად მამულისაო, —
ისე ჰგონია მაშინ კაცს,
ნათლული არის ღვთისაო.
დიდი ზარი აქვს მაინც ჯარს,
მას შაედრება ვერა-რა,
ბუკსა, ნალარას, ბაირაღს
ვერსად წაუხვალ, ვედარა!

არ გაუვლია დიდხანსა
თოფის ხმამ მთანი არია,
ნუგეში ეცა ყველასა,
სთქვეს: ეგ მთიელთა ჯარია.
ცოტა ხანს შემდეგ მოისმა
მათი სიმღერა მკენესარი...
არწივთა მაღლის მთისათა
ნეტავ რად უნდათ მქებარი!..
ათასფეროვნად ჩაცმულნი,
შესახედავად კარგნია,
დინჯმოუბარნი, გულტკბილნი,
გაჭირვების დროს მარგნია.
რკინას იცომენ ტანზედა,
თავზედ მუზარადს იდგამენ...
თუ საქმე მიდგა ხმალზედა,
შენს მტერს, რო საქმეს იზამენ!
რაც უნდა მტერი მოვიდეს,
არვინ შეიმჩნევს ჭირადა,
ხმალს აშველებენ ფარებსა,
მტრისას დაიკვირენ ძვირადა.

---

¹ ცხენის სახელია.

წინ მოუძღოდა დროშითა
 თეთრწვერა ხვეის ბერიო,
 თითქოს მოჰქონდესთ კულუხი,¹
 სიმღერით მოსდევს ერიო.
 ჩვენებიც შაკრბენ, მოვიდნენ,
 მე მიმელიან მარტოსა;
 დედა მიმზადებს საგძალსა:
 ჰურსა, ყველსა და ხაჭოსა.
 ქალებს დაუბამ ფერხული
 და გასძახიან არაგვსა:
 „არაგვო, უყარაულე
 ომში მიმდინარს ლაშქარსა.
 თუ ვინმე გამოქცეული
 ურცხვად მოადგეს შენს კიდეს,
 ლამი აჭამე შერცხვენილს,
 რომ სახლში ვეღარ მოვიდეს!“
 წინ მივეგებეთ, დავძახეთ:
 „მთიელებს გაუმარჯოსო,
 ხარობდეს საქართველოი,
 თათრები დაუმარცხოსო!“
 იმათ იშიშვლეს ხანჯლები,
 გავარდა თოფი თოფზედა,
 დააფთრებული ცხენები
 ჰფეთქენ, დგებიან ტოტზედა.

IV

როცა ღრმა-ღელეს გავედით,
 ვნახეთ მთის წვერზედ მხედარნი,
 ლამაზად ჩანდნენ გორის პირს
 ჩვენისა გზისა მკვლევარნი.
 თითით უღერდა ჩვენზედა
 თეთრცხენოსანი კაციო,

---

¹ ტაბლა.

მას სხვანი ედგნენ გვერდზედა —
არ ითქმის მათი ფასიო.
მაშინვე იცნეს ბიჭებმა,
სთქვეს: „ის ერეკლეს ცხენია,
სწორედ ის არის, ღვთის მადლმა,
მეფე ერეკლე ჩვენია“.
ერთს წამს მოსხლიტეს მერნები,
მეც გამიფიცხდა ცხენიო,
მაგრამ ჯარს უკვენ მიფევები,
მოგქანჩე ელვებერ მფრენიო.
მე არ მენახა ჯერ მეფე,
მის ნახვა მეკრძალებოდა,
სალამს ვერ გაეუბედავდი,
მიტომ არ მეჩქარებოდა.
მეფეც დაიძრა ამალით
პირდაპირ ჩვენკე დენითა,
და ჩვენც დოსტოღრივ¹ მივედით
თოფ-იარაღის ჟღერითა.
აყვირდნენ ფშაველ-ხევსურნი,
მოხევე-გუდამაყრელნი:
„შენს წინ ვართ, ბრძანებას ველით
შენნი ერთგულნი ქართველნი...
მეფე გვიცოცხლოს ზეცამა
ნუგეშად იმის ყმათაო,
ბარად თუ მთაში წაბძანდეს,
ჰფარვიდეს უფლის კალთაო!..“
მე უკან ვინაბებოდი,
როგორც ყანაში მწყერია,
მსურდა ქურდულად შემეტყო
მეფის ერი და ფერია.
ის უცინოდა მისულთა,
როგორც ძმა თავის ძმათაო,
ჰკითხავს შინაურს ამბავსა

---

¹ ტყვიასებ შეუპოვრად, პირდაპირ.

თავისთან შეზდილთ ყმათაო,
რომელთაც სიყრმე აქციეს
სიბერედ მტრისა ლევაში,
და წამოსულან ნებითა,
რომ გასწყდენ ქვეყნის წვენაში.
თითო ისეთი მოსჩანდა,
როგორც ვეშაპი ცხენზედა;
ზავთი¹ იმათი ზღვას ჰგვანდა,
კლდე უყელყელებსთ მკერდზედა.
ერეკლე ცხენზედ ჰშვენოდა,
მამაცად მოცქერაღია;
უხდება ბებერს არწივსა
შეჭმუხენით სახე მკრთაღია.
მთელი სიტურფე ქართლისა
იმას ესვენა მხრებზედა,
როგორაც შუქი მთვარისა
იალბუზისა ქედზედა.
ზედ აკედებოდა საცმელი,
წმინდად ნალესი ხმაღია,
მე თვითონ ვიყავ მნახველი,
ვისაც ჰკრა, — სული დაღია.

V

ერეკლეს მარჯვენა ხელი,
თავის გვერდთ ედგა ლევანი,
მამაზედ უფრო გულტკბილი,
თვალმარდი, როგორც ჯერანი...
გულით მას ვებრალეობდით,
მოწყლიანნეს თვალები...
რადღა გვინდოდა მოზარედ
შავად ჩაცმული ქალები,
როდესაც მეფე დასტირის

---

¹ შეხედულება.

ჯარში მიმდინარს ხალხსაო?!
მაგრამ რას იზამ, თუ გცემენ,
როგორ სჭამ მტრისა ჯავრსაო?..
თვითონ ერეკლეს ვამჩნევდი,
ებრალებოდა ხალხიო,
მაგრამ ცრემლებსა ჰმაღავდა,
არ მემონ პატარა კახიო;
არ დააბრალონ ცრემლები
სიმხდალე-სიბერესაო,
არა სთქვან, — სუსტი ყოფილა,
ცრემლი სდის ერეკლესაო.

VI

აქით წავედით ქალაქსა,
იქ დაგვხვდნენ ქართლელ-კახელნი,
პურიტ და ღვინით გათქმულნი,
დიდის წვა-დაგვის მნახველნი.
ყველანი შევკრებით ერთადა,
შევკარით ძმური პირობა:
„ქუდი ნუ ჰხურავ თავზედა,
ვინც არ იჩინოს გმირობა;
ვინაც ცოცხალი მტერს დაჰრჩეს
საყმედ და სასაცილოდა,
ღვთისაგან წყეული იყოს
გვართ საშვილიშვილოდა!
თუ ვერ შევიძლოთ საცადი,
გაგვწირონ სასიკვდილოდა,
მოგკედეთ — გვეხუროს მიწისა
ნაბადი, გასათბილოდა“.
ქალაქით კრწანისს გავედით,
ველოდებოდით მტერსაო,
შორს მოდიოდნენ წყეულნი,
ცაში აღენდენ მტვერსაო.
დაჰკერეს ნაღარას, საყვირსა,

აქოთლა გიჟი ბუკები,
ჩვენი აქ, იქით თათრისა,
ღვინოსებ სისხლის მღუღები.
ცამ მოიდრუბლა, მიწამა
ასტება გლოვა-ზარია,
სისხლისამ მორწყო წვიმამა
ქართველთა მთა და ბარია.

VII

როგორც ღრუბელი, მოვიდა
მრისხანედ თათრის ჯარია;
ისეთი ვსჩანდით იმასთან,
ვით ზღვასთან წვიმის ცვარია...
მაგრამ ვინ იტყვის იმასა —
მტერი გვაჭარბებს რიცხვითა;
ბევრჯელ უტეხავ ქართველსა
კლდეები გულის ფიცრითა!
შემოკვალთულნი ჩოხებში
მტერს უცდის ქართველებიო
და გველის-პირულს ფრანგულებს
აღნება ქარქაშებო.
რა ვნახეთ მტერი, მივცვივდით
ხმალ-მოწვდით, გამალულები
და დავინთქენით სპარსებში,
გარს მტრისგან შემორტყმულები.
ხმალთ სტვენას, ცხენთა ჭიხვინსა
ბანს აძლევს სისხლის ჩხრიალი
და თავმომწონე დროშებსა
ჰაერში გააქვს ფრიალი.
აბრაშუმზედა ნაკერი
ბრწყინვალებს ჩვენზედ ჯვარია —
იმისი შემაცქერალი
იბრძვის ქართველთა ჯარია.
იბრძვიან გამწარებულნი,

თითო ოც-ოცის მკვლეელია...
 მაგრამ დაემარცხდით სიმრავლით,
 გაცუდდა ვაჟკაცთ ხელია!
 გაწყდნენ სამშობლოს ერთგულნი,
 მტრისა სისხლითა მთვრალნია,
 დაიგეს მიწის ლოგინი,
 დახუჭეს მუდმივ თვალნია.
 იმათ ადგება ნათელი,
 დასტირის ღამ-ღამ მთვარეო;
 მათ სიმამაცის მნახველი
 დღესაც ჰკენესს არე-მარეო...
 არაგვის პირით წასული
 მე დაერჩი ვარმად ცალია,
 მიპოვნა ერთმა მეცხვარემ
 დაჭრილი, ცოცხალმკვდარია.
 გადაერჩი, მაგრამ სიცოცხლე,
 შვილებო, ჩემთვის მწარეა:
 ქართველთ ქვის სეტყვა გვეწია,
 სპარსთ-კი დაუდგათ დარია.
 ამ ჭირთა ჭირმა, სიბერემ
 შეჭამა გული, ტვინია,
 არ მომდევს ღონე, არც მუხლი,
 რომ მით მოვიკლა ჟინია...
 ეს სთქვა თეთრწვერა მოხუცმა
 და გადმოჰყარა ცრემლები,
 თან ჩამოისო წვერზედა
 დამჭკნარი, წმინდა ხელები.

[1886 წ.]

კოპალა

(ძველი ამბავი)

I

მთვარე არა ჩნდა ცაზედა,
ვარსკვლავნიც მიჩქმალულიყვნენ;
ნისლნი, დაღლილნი ცურვითა,
მთის ყურეთ მიმალულიყვნენ;
მთანი მაღლაით დასცქერდნენ,
ღრმა ფიქრით შაბურვილიყვნენ:
ბეჩავებს ბევრი ეტირნათ,
სრულ ცრემლად დაწურულიყვნენ.
არაგვიც ჩუმად მასჩქეფდა,
თვით ცრემლსა ცრემლი სდიოდა,
ბუნდრად და გაურჩეველად
კლდეთა კალთაზე ხვიოდა.
ხელუხლებელსა, უღრანს ტყეს
ბუვი საბრალოდ ჰკიოდა.
ბეჩავი დღესაც ხომ სტირის,
მაშინაც გული სტკიოდა!
ხავილ-წკნავილი ნადირთა
ცათა კიდემდე დიოდა;
მივარდნილს ჭიუხებშია
შვარდენიცა წიოდა.
ჩუმად მოვიდის ირემი,
დასწაფებოდა მდინარეს,
მაგრამ ტყესავე მიჰმართის
სიყრუე-სიჩუმით მძვინვარეს,
რა ნახის კვალი ღვეების
გარს მოსდებოდა იმ არეს.
უცბად გაჩუმადა სუყველა,
მხეცთ ხმა არ ისმის ტყიღამა,
უცხო ხმა გაჩნდა, ღრიალი,

აქეთ მთით, იქით მთიდან;
გამოჩნდნენ შეუნაბდიანნი
გალმა-გამოლმა კლდიდან;
შავ-ბნელთ და უზარმაზართა
გრგვინვით ჩამოვლნეს ჭალანი,
კაცისა სისხლით ეღებათ
ხელ-ფეხი, პირის-ბალანი;
სინჯავენ წყლის კიდევბზედ,
ხომ არსად არი კვალია,
კაცმა, ან მხეცმა იღუმალ
წყალი ხომ არვინ დალია.

გაბლანტებულა სოფელი,
მკვდართ ბინას დაჰფერებოდა;
კარში ვერავინ გამოდის,
ხალხი ჭერს მოჰფარებოდა.
ნადირთა მთის წვერთ მიჰმართეს,
ნიაუსა ჰსომდენ მთისასა;
ფრინველნი აიყარნიან,
ნამსა ჰკრეფდიან ცისასა.
მიწაზე ვერვინ დაჰლევდა
წვეთსა, ერთს ცვარსა წყლისასა.
შრება გული და გონება,
ძმა სისხლსა ჰსომდა ძმისასა.
ძმას ძმები შამაელივის,
სისხლსა იძებდის სხვისასა.
დეეთ დარბაზობას რაც მოჰრჩა,
იმათ ლაშ-პირსა მგლისასა,
ციხეს აგებენ დევები,
ციხეს კაცების ძვლისასა.
ცრემლით ვინ ვის-და იტირებს,
თავი გაჰხდია ჭირადა;
ხელის შაქცევას ვერ ჰბედვენ
ხელშეუქცევის მტრისადა.
როცა გადმოჩნდის ღრუბელი,

წვიმამ დაიწყის შრიალი,
დევთ ლახტი მიუღირიან
და ასტეხიან ღრიალი;
გაქრის წვიმა და ღრუბლებმა
უკვენ იწყიან ტრიალი.
ლამის სიკვდილმა სიცოცხლის,
დაისაკუთროს სახელი,
გაჰქრეს ღვთის მახსენებელი,
არვინ აანთოს სანთელი.
ლამის სიყვარულს დაქწვას
ტურფა გვირგვინი იისა;
ყველა, რაც ამკობს სიცოცხლეს.
გახდეს საჭმელად ჭიისა.
რად-ღა ვის უნდა მაშინა
ან მზე, ან მთვარე ცაზედა,
ხშირად ყვავილით ნაქარგი
მწვანე ბალახი მთაზედა;
გაზაფხულს მოსვლა მერცხლისა,
ჩქეფა, ჩქრიალი ხევისა,
ღღის წასვლა, ღამის დადგომა,
სიტკბო ბუღბულის სტვენისა?!
დარჩეს მარტოღა ღრიალი
გაუმაძღარის დევისა?!

უხალხოდ ან დევს რად უნდა
ძალა, დევობა წყეული?
რატომ არ ჩნდება უფლისა
მეშველობა ციდამ სრეული?
რად არ იშლება დევების
შხამით აუსილი სხეული?
ღმერთმ რად გახადა ქვეყანა
დევთა სათრეველად ნეტარა?
მითამ იმედად ისა გვყავ
განსაცდელის დროს, ყველგანა,
მითამ ის არის მფარველი
განუშორებლივ ჩვენთანა.

არ-ოთ გასწირავს ქვეყანას,
არ გაასწორებს მტკვერთანა!

II

ღამესა უფრო აღამებს
დიდი ტყე ფიჭვ-ნარიანი:
თელა, ვერხვი და წიფელი,
ცაცხვი ტანჯავარიანი,
მიყრით ერთურთში დაქსულნი, —
მუხა თავკარავიანი.
მზის სხივით არ იპოხება
დიდი ტყე შალდაყიანი,
ხელუხლებელსა მიდამოს
არსად სჩან ნაკაფიანი;
აქ ცულ არ აჩქამებულა,
ფეხ არ დადგმულა მუშისა;
ნადირთ ულახვე ბალახნი,
მისდევს ნავალი შუნისა,
მოსცმია გარსა, მიდამოს,
ნისლი ყვავილთა სუნისა.
გორი-გორ შასდევს დამთხვრისა
გრძელი ნაფრენი ირმისა;
ვეფხვებს უთელავ ტერფებით
ბრტყელი ფოთლები ღიმისა.
ჩადის, ჩატირის ხევი-ხევი
ტალღა ნაკადის ცივისა.
ჩაიკლავს გულში ვარამსა,
ბუვი საბრალოდ ჰკივისა.
მაშ, ეს საყდარი რისაა
დახვესებულის ჯვართა,
უდაბურს ადგილს მდგომარე
გათლილის სიპის კართა?!
ციდამ ღვთისაგან იფარვის,
დაბლა — იფნების ჯართა.

შიგ ის ვინლაა მოხუცი
მხარ-ილღო წითლის ფართა?
მარჯვენით ლახტი უჭერავ,
მარცხენას ამკობს ჯვართა?
რამ აატირა მოხუცი
ეგრე ცრემლითა ცხართა?
რას ევედრება უფალსა
სულთქმა-ოხვრითა ჩქართა?
ეს ვინ მოდიან ციღამა
ხელში ხმლით, ალვის ტანითა?
განათლა მთელი ქვეყანა
ცხრის მზითა, ოცის მთვართა
ღვთიშვილთ უძახეს კობალას:
„ღმერთმ ნება მოგცა, ძალითა
დალიე ქვეყნის მღველები,
ლახტი იხმარე ტართა!“
ღვეთა ასტეხეს ტირილი
მადლა მთით, დაბლა ბართა:
„დავიწვით, ნათელმა დაგვწვა
სახე, თვალები ტანითურ,
ჩვენი გუნება ირევა,
მოვიწამლენით ჯანითურ“.

III

მიწა დაიძრა მთებიდამ,
ქეებს მოაქვს ხევში ჩხრიალი,
სდგას ბობოქრობა ღვეების,
ყურის მგლეჯელი გრიალი.
მოდის ნასროლი ლოდები,
ისრის ზროს მააქვ ძგრიალი.
იძაბვის ძალი მშვილდისა,
აგერ მოგორვენ ღვეები;
აივსო ღვეთა ლეშითა
ტყე-ველი, დაბლა — ხეები.

რამ რა დაზარდნა ესეთნი,
თითო გერგეტის სწორია;
რა ტყე ჰფარვიდა ამათა,
ან რა სჩრდილადა გორია!
ერთი ნაკრავი როგორ ჟღერტს
ერთის მოხუცის ბერისა?!
რად არ ხელახლად სდგებიან,
ცამდი ამშვებნი მტკვერისა?!
ველარ დევობენ, რა ჰხვდებათ
ლახტი სხვა-რიგის მტერისა!
ვერც თავს მაიბმენ ხელახლად,
ვერც გულს გაჭვრეტილს ისრითა.
სული ამაჰხდათ, წყდებიან
უძეოდ, მწარის ფიქრითა.
აყროლდა მიწა, ბნდებოდა
ბრიყვის დევების მძოვრითა,
შავი გამოდის გველები
დევთა სისხლისა მორვითა.

„გასწყდით, დამლევნო ქვეყნისა, —
ხედ დაჰვედრიდა ბერია:
გასწყდით, კაცთ ტომის მწამლავნო,
სიკვდილი თქვენი ჯერია.
მოკვდი, სად მიჰრბი, ბედელავ,
ფშავი კარგა ხანს გჭვრია,
დაიქცეს, ახლა დრო არი,
დევთ მეუფება შენია!“

დევთ სულნი დაკოდილები
ქვესკნელში ჩაიყარნიან,
წინ მაეგებნენ მაცილნი,
პირისპირ შაიყარნიან;
დევთა ამბავსა ჰკითხავდენ;
ლოინჯი გაიყარნიან.
დევთ სულთ ასტეხეს ტირილი,

თვალს ხელნი დაიფარნიან:
— ზეცამ დაგვლიონა, ტიალმა,
ცისა ნათელმა მწვავემა,
ერთის მოხუცის ბერისა
ლახტის ცემამა მწარემა;
ნათელმა დაგვწვა თვალები,
ჯანი დაგვიდნო ტანისა:
ზესკნელს ჩვენ აღარ გვეცხოვრის,
ბნელი აღარ გვშველს ღამისა.

დევთ თვალნი დახუჭუნეს, დაიდვეს
ბნელი ქვესკნელი ბინადა;
მაიგონებენ ძველს დროსა,
დაიკვნესებენ ხშირადა.
მიწა ექცევათ თავზედა,
დასდით წვიმა და ღვარია,
ათრთოლებთ ტანში სიცივე,
ჩამოსდით ცრემლი მწარეა.
წასასვლელ არსაითა აქეთ,
ყველგნით დახშული კარია.
აღარსად იმათ ლახტები,
აღარც ხმალი და ფარია,
აღარც ადგომის იმედი
იმათთვის არსად არია!

IV

თუნდება. ნამი დაჰყვრია
მიწასა აღმასიანი.
არაგესა პირი უცინის,
ტანი უშვენის ხმლიანი.
ულოცვენ გამარჯვებასა
მისნი კიდენი კლდიანნი.
მოსქდა მთითა და ბარითა
ოთხით მაკალნი-დ ფრთიანნი,

წყალსა სმენ არაგვისასა
ჯიხენი, ირემნი რქიანნი.
ჩამოდის დევთა ლეშხედა
სოენი უმსგავსნი, ბჯღლიანნი,
რა მადლი არი, წყლით დაძღენ
შველებიც თვალ-ლამაზიანნი!
გადარჩენიან წყურვილსა,
თუმც ბევრი ექმნათ ზიანი.
მოდგა დიდი და პატარა,
კოკები მოაქვთ წყლიანი.
ჰლოცვენ ხელგაშლით თავის მხსნელს,
ვინც მოჰკლა ძალა ტიალი.
ქვეყანამ, გზა-კვალ აშლილმა,
წაღმა დაიწყო ტრიალი;
ხეებსაც ძირი დაუღბა,
ფოთოლთ დაიწყეს შრიალი;
ვეფხვიცა ჰხვრეპდა გუბესა,
გული გააღბო მწყურვალი.
მიკვირს, რით გასძლო, არ გატყდა
წყლით უგრილები, მხურვალი!
კლანჭებსაც იბანს როსტომი,
ტყის სიდუმილის მკურნალი.
ხშირნი მოდიან ღრუბელნი,
ლაღად მიდგიან-მოდგიან.
ცამ გადიწმინდა, ტურფანი
წერილნი ვარსკვლავნიც მოდიან.
დაუღბა გული ქვეყანას,
ისევ სიცოცხლით ხარობსა,
დამთვრალი ქვეყნის შვენებით
გაღმა ბულბული გალობსა.
მადლობა შენთვის, უფალო,
ბუნება აღარ წვალობსა!
ტურფა დაესხა ისევა
დამჰკნარს ფოთოლი იასა.
აღარ აშინებს დევის ხმა
მაგ სადედუფლოს თმიანსა.

V

ასტყდა ელვა და ქუხილი,
წვიმამ დატემა გორები.
— სად მიპრბი, ნეტავ, ბედელავ,
სასჯელს რად გაეშორები?!
საყდარს ეკედვლის ბედელა,
დაპვიწყებია სწორები;
საყდრის კარს დაუჩოქია,
გულზედ უწყვია ტორები.
— მომირთმევია, კოპალავ,
ძღვენად ფარი და ხმალია,
დევთ საომარი აბჯარი,
ოქრო, ვერცხლი და თვალია.
ცხრა ეხი საესე ოქროთა,
ვერსით ჩაუვა წყალია;
ხმალშეუვალი ბექთარი,
გაუტეხელი რვალია.
რაად დაგვდუპე, კოპალავ,
დევთ რად წავგართვი ძალია?!
დევთაცა გვქონდა ფიქრადა
ზეცას მიგვეპყრო თვალია
და დაგვეჭდია ქედზედა
ღვთის საამური ვალია.
მინდა ღმერთს შენებრ მივაჩნდე,
შენებრ სიწმინდის მქონია;
დევობის ძალა რომ მერთმის,
მინდა სხვად მქონდეს ღონია.
უძალღონობას, სისუსტეს
ვერ თვისობს ჩემი გონია.
რალა შენ მოგცა უფალმა
ძალი, არვისგან ძლეული?
ასჯერ დიდი ვარ შენზედა,
ასჯერ მეტი მაქვს სხეული!
სიზმარში ვარო მგონია,

ვერა ვარ გამორკვეული...
მიშუამავლე უფალთან,
შენებრ შამშოსოს ძალითა,
მეშვლად გედგები ბრძოლაში
ძმურად, ძლიერის მკლავითა.
— სიტყვა აღვილად ითქმევა,
ბილწო, ავსილო შხამითა.
ვერ მოატყუებ უფალსა,
მოხეტიალევ ღამითა.
სიკეთეც გინდა ხელთ იგდო,
ძლევით გახდილო ავადა,
ორივეს ამუშავებდე,
ბოროტს — ხმლად, კეთილს — ფარადა?!
ნუ ცრუობ, შავო, შავ-ბნელო,
უნდა ჩამაჰდნე შავადა.
შენში კეთილი იმავე წამს
გადაიქცევა შხამადა.
გცდი ჯვარით, შხამის გუდაო,
გამოგცდი ემავე ჟამადა.

ჯვარი აიღო კოპალამ,
უთხრა: — ემთხვიე ამასა.
ბედელამ ლაშნი მიჰმართნა,
ვერ სწვდება... იჩენს ძალასა.
ვერ ახლო პირი, არ იქნა,
ჯვარად გადაბმულს კალასა;
ცეცხლი დაეცა ზეციდამ,
მოედვა, როგორც ჩალასა.
დაიწყო ღმეჭა ბეჩაემა,
შექნა საბრალლო ღრიალი;
გმინვა უსასო სიკვდილის,
გულის მომწყველელი ხრიალი.
დევთა მეუფის დიდისა
ფერფლი-ღა დარჩა ტიალი.
ფერფლიდან გაჩნდნენ უმსგავსნი

შენი ბუჭყანი-დ ჭიანი;
წერტიალით ტყესა მიჰმართეს,
სადაც ხარობენ იანი.
ია თალხ-კაბა ამოვა, —
ქალი მგლოვარე ძმაზედა.
ზაფხულის ცქერა სწადიან,
პირის დაბანა ნამზედა.
არ დააცლიან, იცოცხლოს,
მიუხდებიან კარზედა,
შმაგად უჭამენ ფესვებსა,
მერმე გადავლენ თმაზედა.
მოკლე სიცოცხლე იასა
იმ ჟამით აწევს თავზედა.
დილა სალამოს ნიშნს უგებს,
დღე ღამეს ებრძვის ძალზედა,
ნისლნი, ათას მხრით მომდგარნი,
დაისვენებენ მთაზედა.

[1889 წ.]

გიგლია

I

თალალი (დედა)

პურა შაჭამე, ნუ სჩქარობ,
შვილო, სილაღეე დედისა,
ჯერ ვერ-ოთ გადაავლიეს,
კიდევ მაასწრობ მთებისა.

გიგლია (შვილი)

რას ამბობ, დედავ, ნუტარა?
განა ქორწილში ვარაო?..
ხმალი რა იქნა აქითა,
ან ჩემი თოფი ხარაო?
აღარსად სამკლავენი ჩნან,
აღარც ფარი და ჩაჩქანი!..
ვინ რა-რა ჰფიქრობს, გიგლიას
გააღებინოს ალმანი?¹

დედა

შენ არ მაუკვდე დედასა,
შენზედ არ დაეჯდე მტირალი,
სხვა მე აქ არვინ მინახავ,
დილას-კი იყო მყვირალი.
აბჯარნიც თავისნი ჰქონდენ,
თავის ლურჯაზედ იჯდაო;
ცხენზეთ არ ჩამამხდარა,
თამარს შენ ამბავ ჰკითხაო
და დაგიბარა: აჩქარდი,

---

¹ ფშავლების ძველის სამართლის ძალით, ვისი იარაღითაც კაცი მოკვდებოდა, სისხლი იარაღის პატრონს უნდა ეზღო, თუნდ იარაღი სხვას ემპრა.

წამო ახადის გზითაო;
მე სალექოს ყელს შეეუკრაფ,
გიგლია — საყორნისასო;
ეს ორი გზა აქვს ლეკებსა...
ჯაერსაც არ შევჭამთ მტრისასო.
თუ ისრე გადავლევენ
ლეკნი გოდერძათ თინასო,
უთხროდი, თოფი დაჰკროდეს
იმ დაღისტანელს წინასო.

გიგლია

მართლა, ი ქალ-კუპრ რა იქნა?
იმის ონარი იქნება!

დედა

შენს საჩოხეს სძახს, სილაღევ,
და ცხარის ცრემლით იღვრება.

გიგლია

წადი, გამიგე, დედაო,
შორი გზა მაქვის სავალი:
მათურის-თაფი, ხოშარა, —
მთები მაქვ გადასავალი.

დედა (გადის თამართან)

ქალო, გიგლია კითხულობს,
აბჯარნ შენ დაუმაღეო?

თამარი

მე. ნუ გაუშვებთ გიგლიას,
წუხელ ცუდ სიზმარ ვნახეო.

ემაგას მტერი მოგვიკლავს,
ცა თავზედ დაგვეხურება.

დედა

სირცხვილი არი კაციისად, —
ქვეყანა დაემდურება...
ან კი ისითა რა ჰნახე?
შენ ხომ არა ხარ მისანი?

თამარი

მე ისი ვნახე, დედაო,
სხივნი გამქრალიყვნენ მზისანი;
დაღწეილები ეყარნენ
აბჯარნი ჩემის ძმისანი.
ჩვენ სახ-კარ ჩამოშლილიყო,
იდგა ოხერი, ტიალი,
თავს დაჰბრუნადენ ყორნები, —
ჩხოდენ, ედგათ გრიალი.
ვტიროდი, „ვაჰმეს“ ვიძახდი,
თმანიც სუ ჩამომდიოდა;
ჩვენის გიგლიას ლურჯაი
ჭალაზედ შამოჰხვიოდა.

დედა

რა გაიგება? ჩვენ მაინც
ვერ დავაბრუნებთ სიზმრითა,
მღევრად ათასჯერ ყოფილა,
ჩემო სილაღევ, — იმითა.
კაცს მიტომ კაცსა ვეძახით,
უნდა წელს ერტყას ხმალია.
მაშ რა უნდა ვქნათ, ხომ ჰხედავ,
ფშავლები მტერმა დალია?!

ახადი ლექებს აუკლავ,
იქით წაუსხამ ტყვეები...
სუ სისხლით გადაუბასრავ
უკვენა-ფშავის კლდეები.

(თამარი ადგება, გაადებს კიდობანს და ამოიღებს გიგლიას იარაღს. დედა და თამარი გამოვლენ გიგლიასთან, თამარი ტირილით მისცემს გიგლიას ხმალს, თოფს, ფარს, ჩაჩქანს და სხვა საომარდ იარაღს; უნდა უთხრას რამე, მაგრამ ვერ ამბობს, გული ყელში ებჯინება. ამ დროს გიგლიასთან აჩქარებით მოვარდება მეზობლის ქალი).

მეზობლის ქალი (გიგლიას)

შენს თვალით ენაცვლოს შენი და,
შე ფშავის ხევის იმედო!
წადი, დაღისტნელთ აჩვენე,
როგორს ყმებსა ჰზრდის ჩარგალი,¹
სვავებს დაუგდე სადილად
იმ ძალთი ძალლი სარდალი.
შამასწვრას ლაშარის ჯვარმა, —
მოხვიდე გამარჯვებული,
გეკიდოს მტრისა ხელები,
მხარ-ილლივ გადაგდებული.
ჰა გიდი, გოდერძათ ქალო,
ლექთა სატყვეოდ გაჰხეო,
მეშულად მოგივა გიგლია, —
ფშავის არწივი ნახეო.
არწივმა მხარნი დაშალნეს,
დაპრპიალებდეს ფრანგული, —
მთა-კლდეთაც გააკვირვებენ
მაგის ლეკისად დაკრული!

---

¹სოფელია.

(მეზობლის ქალი ჩამოართმევს გიგლიას ცხენს და შორს გაჰყვება, გააცილებს. დედა და და გიგლიას უკან მისდევენ. თამარი ტირის, დედა გზას დაულოცავს).

დედა

ფშაველთ სალოცავმ შამასწროს
შენს შინ მშვიდობით მოსვლასა,
ხერხით მაიქე მტერთანა,
ნუ გასწევ ჯიუტობასა.
მშვიდობით! ჯვარი გეწეროს!

II

არაგვის პირ-პირ აჩქამებს
გიგლიას ცხენი ნალეხსა;
აქა-იქ ავლებს ლომივით
იმ ცეცხლმოდებულს თვალეხსა.
გახდა გიგლია ხომურას,¹
საწყინარ ეტყვის მხარია.
ცუდს ლიშანს არას დაგიდევს,
ამობუბუნდა ხარია:
„წადი, გენაცვლე, ლურჯაო,
ძალა მაიეც მუხლშია,
ნათელი ჩამააყენე
გაბოროტებულს გულშია.
აგერ ტირიან ტყვეები,
ელიან ჩვენსა მისვლასა,
მალი-მალ გამაჰხედნებენ
ყელსა ახადის მთისასა;
ამბობენ, სუ როგორ გასწყდა
ფშაველებში ქუდოსანიო,
საღეკოდ როგორ გაგვხადეს
ლაშარის-ჯვარის ყმანიო?“

---

¹ მდინარეა.

III

ახადს ტიროდა თმიანი
თინიბექაის რძალიო:
„ავაჰმე, ჩვენო სახ-კარო,
ვაჰმე, დამიდგეს თვალიო!
ავაჰმე, ჩვენო ციხეო,
ნაგებო ქვითკირისაო,
ჩამოშლილ-ჩამონგრეულო,
გადათელილო მტრისაო!
მამამთილს თოფი დამიკრეს,
დედამთილს ძუძუ მასჭრესო,
თინიბექაანთ ბიჭები
სუ ლუკმა-ლუკმა ასჭრესო“.

მზე გორის პირას გაჰკროდა,
ელამებოდა ჩასვლასა,
გალმა-გამოღმა გრილები
ტყეს და მთებს უდგმენ ტაბლასა.
უკვენა-ფშავის ქედები
დაწყობილიყვნენ ჯარადა.
ამ ღროს შამოჩნდა ჭალაზედ
გიგლია, მომსხო ტანადა.
ირევა მაღლით და ძირით
მაგრილებელი ნიაჟი,
მიიბრძვის მხედრის ლურჯაი,
მიიბრძვის, მიაქვ თქრიალი,
სუ თან მიაქვის ფეხითა
ტყე-მთა, ნათოსი¹ ტიალი;
არ აბედენებს² კლდე-ვაკეს,
არსად სჭირდება ტრიალი;
ოფლს, დახეთქილსა მკერდზეთ
ქვიშაზედ ჩააქვ ჩხრიალი;
უხდება გაირმებულსა
რახტის, უზანგის ძგრიალი.

¹ წყლისგან გამორიყული ხეები.

² არ არჩევს.

IV

ბინდდება. აგერ გრილებიც
ასცდენ მთებს, გაქრენ ცაშია;
გიგლიაც გაჩნდა სოფლის თავს,
გადაემართა მთაშია.
ქალმა დაიწყო ძახილი,
ი რო ტიროდა კარშია:
„დაო, გვეყოფა ტირილი,
პირ დაიბანე, შეენაო,¹
კმარა ამდენი ცრემლის ღვრა,
კმარა ამდენი წყენაო!
გიგლიამ შამაიარა,
შუქი მისდევდა კვალადა,
ავი შენს დამწვევს მიეცეს, —
ეგ მტერს დაჰხვდება ავადა.
ერთს არ გაუშვებს ცოცხალსა
და არ მოკვდება თაუადა.
მწედა ჰყავ ლაშარის ჯვარი
და ეყოლება კვლაუადა.
სუ გასწვევტს ურჯულოებსა,
მათ სისხლს დაჰმართებს ბარადა,
ყინჩად სამ იცის ტრიალი
ომში ჯარად და ტარადა!“

V

მთვარე ამოჩნდა ნალევი,
მახარობელი ქვეყნისა;
აქა-იქ მოჩანს ნათალი
მწვეტი წვერები მთებისა.
გორ-გორის პირებს მისდევენ
ჯოგი დაღისტნელთ მგლებისა;

---

¹ სახელია ქალისა.

ხეუბნში ჩადგა გრილები,
 ისმის ყვირილი წყლებისა.
 კლდის თავზედ დასძინებია
 არწივს, მოყვარეს მთისასა;
 ბორბალა¹ ყინულიანი
 გულის-პირს არღვევს ცისასა;
 ერთი ბუ გაღმით კითხულობს
 ამბავს გამოღმა ძმისასა.
 საყორნის ყელში გამოჩნდა
 ჯგუფ-ჯგუფად ხალხი რეული,
 ყოყმანობს, წინ სვლას ვერ ჰბედავს
 ლეკის ბელადი გრძნეული:
 წინაით ესმა ქვის ჩხერა,
 ნახა წინწელი² სრეული.
 სთქვა: „წინ ვერ წავალთ, დადევით,
 ყური დაუგდეთ შრიალსა,
 ვაჰ, თარეშობას ესეთსა,
 ნადავლს და ცდასა ტიალსა!“
 ოსმანამ ლაგმის ტარითა
 ცხენი დაღრიჯა ყელშია,
 ხმალი მაიგდო გვერდზედა,
 დამბაჩას სინჯავს წელშია.
 გაუოხრდება ყველაი —
 სიყვითლემ დაჰკრა ფერშია!
 როგორც ცით ელვა მორადა
 მოყმე რამ სვილის ფერია,
 ხმალს აპრიალებს გორდასა,
 მაზედ ნათელი ჰფენია...
 ერთი შავარდნებრ დაჰკივლა:
 „ახლა კი ჩემი ჯერია!“
 შუაზე გასჭრა ცხენ-კაცი,
 შამბს ჰკოცნის ხმლისა წვერია;
 შაილებება სისხლითა

¹ მთა არის, საცა ალაზნის სათავე აქვს.

² ნაკერწკალი.

ოსმანას ყვითელ წვერია.
 „აცათ, მაცალეთ, ძაღლებო,
 გეყოთ ამდენი თარეში,
 დიაც-ყმაწვილის ბოჟირი¹
 არაგვზედ, ფშავლის მხარეში;
 ჯერ არ მამკვდარა გიგლია,
 კიდევ ჯანი აქე მკლავებში“.
 ასტეხა მტერმა ყვირილი,
 დადგა ფარ-ხმალის წკეპანი,
 მიგორავს ლეკის თავები,
 სისხლს გააქე დაბლა შხეპანი.
 შაჰყარა ერთმანეთზედა
 იმ ურჯულოთა ცხედარი;
 ვეღარ მიუგა დედასა
 ოსმანა ლაშქრით მკვებარი.
 „ღმერთო, უშველე!“ — იძახის
 ქალი-ტყვე, ცრემლის მჩქეფარი.
 „უშველე, — სხვანი ამბობენ, —
 მაგ ჩვენს უცნაურს ვაჟასა,
 ნუ დაჰდლი, წმინდავ გიორგი,
 მაგის კურთხეულ მაჯასა!“
 ცხრა მოკლა, ოთხი გაიქცა,
 ერთი გაღუხტა ეხშია;²
 წყეულმა ერთ წამს გიგლიას
 თოფი დაგვიკრა მკერდშია...
 „ვაჰ, დედას თქვენსა!“ ესა სთქვა
 და გადაჰარდა ხეშია.
 ბრძამზე³ კიდებით მიგორავს,
 ხმალი უჭერავ ხელშია.
 გაღმობტა გალაღებული
 ლეკი, ეძახის ძმებსაო:

¹ დაწიოკება.

² გამოქვაბული კლდე.

³ მთის მცენარეა, ურო-ბალახსავით.

„მოდით, ნუ სწირავთ ტყვეებსა,
 ველარა ჰნახავთ მტერსაო;
 თოფი ვკარ, ხევში გავგზავნე,
 იქ ჰლოკს კლდეების მტვერსაო“!..
 ქვეითინებს გოდერძათ ქალი,
 მთის ბალახს აბერტყს ცრემლსაო;
 მოდიან ლეკის შვილები,
 ხელს უკიდებენ ხელსაო:
 „წამოდი, ქალო, ნუ სტირი,
 დაბლა ნუ აწყვეტ თმებსაო.
 ფეხშიშველს დაგათელინებთ,
 თინავ, თოვლიანს მთებსაო“.
 წინ დაიყრიან ტყვეებსა,
 ყუითა სცემენ ხმლებსაო.
 ტყვენი გიგლიას ჰგლოვობენ,
 ტირის გოდერძათ ქალია,
 იმის ხმა-მადლა ქვეითინმა
 კლდეც აატირა სალია,
 აბიჯებს წარა-უგონთა,¹
 მკედრისაკე პრჩება თვალია:
 „ვაჟკაცო, შენი სიკვდილი,
 ვაჰმე, რა დიდი ბრალია!
 უნდა დაიქცეს სამყარო,
 გაწყდეს ცარგვლისა ძალია.
 რად არ მე მოგკვდი შენს უწინ?
 როგორ გიგონო მკვდარია?!“
 ხევის პირზედა, ლოდებზედ
 გიგლია კვდება ხარია,
 არ უნდა გულს ხელს დაკრეფა,
 კლდეს მიუბჯენავ მხარია;
 კვდება გულს უწადინოდა,
 მტრისა მიჰყვება ჯაურია.
 როცა გიგლია კვდებოდა,

¹ წარა-მარად.

მთებ სატირულზედ სხდებოდა;
ერთი ბებერი არწივი
ზეით, ჭიუხში¹ წყრებოდა,
საყორნის თავი მაღალი
ზედ შუაგულზედ ტყვრებოდა,
მაღლით მოძვრენი მთის წყარო
სიბრაღულისგან შრებოდა.
ბეჩავი იმის ლურჯაი
გიგლიას თავით ბნდებოდა,
ტოტ დასცის, დაიჭიხვინის,
თვალეებში ცრემლი ჰხლებოდა.
სამყარომ შავი ჩაიცვა...
მყვირალი რაღას შვრებოდა?

VI

შორს სამ სალეკოს ყელშია
ცის-ტატნად კაცი ჩნდებოდა,
ხან თავს დააჩენს კლდის პირზედ,
ხან დიყიანში ხტებოდა.
გულ უწუხს თხის-ტყავიანსა,
ერთს ადგილს ვეღარ დგებოდა.
თოფს უცვლის პირის წამალსა,
მტერს მოუსვენრად ელოდა.
ქალის ტირილი შეესმა
მყვირალს, ამტეხი ზარისა,
შემაშფოთები ტყე-ველის,
მაღლა მთის, დაბლა ბარისა;
ქარქაშში აღარ დგებოდა
ბასრი ფრანგული ხარისა.
ღრუბლებში დაქსაქსულია
მკრთალი ნათელი მთვარისა,
გულს ჩაიმჯიღავს მალი-მალ,

---

¹ წვეტიანი კლდე.

მოთქომი სიტყვის მწარისა:
„ვაჰმე, იქნება მოჰკლესო
რჯულ-ძალთა ჩემი ძმობილი!
თავზედ დავიდუა სირცხვილი,
დავრჩე ქვეყნისგან გმობილი!
ის სამარეში ვიგულო,
ვიარებოდე ცოცხალი!
თუ მტრისა ჯავრი შავჭამო,
სიკვდილო, მენაც მომკალი!“

VII

ყორანმა გადმაიარა
ყრანტალით, თავის ღებითა:
„დაილოცენით, ფშაგლებო,
თქვენის ფშაურის წესითა.
სანამ თქვენა ხართ ცოცხლები,
ლეში არ დამაკლდებო;
ბევრს ემას ამოვწვდი გულ-ღვიძლსა,
ნისკარტი სისხლში წრთებო.
საყორნის ყელში ცხრას ლეკსა
გიგლიაც თანა ჰყვებო.
მე უფრო გამიხარდება,
როცა ვაჟკაცი კვდებო.
ღმერთმა მყვირალსაც უშველოს,
ხუთს ლეკს მამიჭრა თავია,
ტყვეებიც ახადს მაუდის,
მაჰყავ გოდერძათ ქალია,
მაგრამა ტირის ბეჩაუი,
არ შაჰშრობია თვალია,
იმის ნაცრემლის ნისლებმა
მეც ამირიეს კვალია.
იძახის: „ძმაო გიგლიავ,
შენი სიკვდილი ბრალია!“

VIII

ციდამ ჩამოწვა ღრუბელი,
ჩარგალს დაადგა თავზედა;
ფშავლების ჯარი მომდგარა
გიგლიას სახლის კარზედა.
ფშავლის ლამაზი ქალები
ცრემლსა აფრქვევენ ძალზედა.
დედა გიგლიას დასტირის,
ყორნის გამოხრულს მკლაუზედა.
გულის ამოცლაც მოუსწრავ
იმ სატიალოს წამზედა.
გიგლია საკაცეში წევს,
გულს უწყვავ ხმალი, ფარია,
გვერდით უწყვია გიშრისა
ქალთა ნაწნავთა ჯარია.¹
გაისმის აქათ-იქითა:
„ვაჰმე, რა გვეშველებათ,
კარგები იხოცებიან,
ბეჩავი ხელში გვრჩებაო!“
* * *
ხალხში ამბობენ, მთაშია
დარბის, დახვივის ცხენიო:
„ვაჰმე, სადა მყავ გიგლია,
კარგი პატრონი ჩემიო!“

[1886 წ.]

---

¹ ფშავლებს ჩვეულებად აქვთ, თავის ნათესავის სიკვდილზედ ქალი თმას მოიჭრის. ძველად ვაჟკაცის სიკვდილზედ ამ ჩვეულებას მთელი სოფლის ქალები ასრულებდნენ.

I

რა უდაბური ჭალაა,
 როგორ დიდრონი მთებია,
 მაგრამ სოფელი არსად სჩანს,
 არსად სავალი გზებია!
 ჭალაში ერთი ქონია,
 შამბმოხვეული გარზედა;
 გვერდს უდგა დიდი ჭანდარი,
 ქოხს დასცქერია თავზედა.
 ტყესავით იდგა მის გარსა
 დიყი და შუპყა მწვანია;
 კაცის ხმით არა ხმიანობს:
 ჭალა, კელები, მთანია.
 მთათა და ნადირთ ჟრიაშულს
 ეს მხარე შაუჭამია.
 სთვლობით გულ-გაცოფებულმა
 ირემმა დაიღრიალის;
 ან მოსქდის ზოვი მთიღამა,
 დაიძრის, დაიზრიალის:
 ახველდის შველი დამთხვარი,
 კოდალამ დაიკრიალის;
 ჭალას აძრანდის ზოხობი,
 ზარივით დაიზრიალის;
 ზღაპარს უამბობს ნიავი,
 ფოთლებმა დაიშრიალის.
 ამ არე-მარეს სთელავდენ
 მარტო ნადირნი ტყისაო
 და მწყემსი ქალი, ობოლი, —
 ყვავეილი ედემისაო...
 ეტყობა მიწას ლამაზი
 ნავალი ეთერისაო.
 ქოხს ოთხსაე მხარეს არტყია
 დიდი ბარდები ბურჯადა,

ზედ ყვავილები ჰყვავიან
 წითლად, ყვითლად და ლურჯადა.
 დამ-დამ აქ მოდის ბულბული,
 მოსთქვამს დაკარგვას დისასა;
 თან ატანს გულის ვარამსა
 ნიავს, მონაბერს მთისასა;
 რა გულდადებით ყურს უგდებს
 ეთერი იმის სტვენასა,
 მიმჯდარი ქოხის კარებთან,
 როგორ იფხიზლებს სმენასა!
 „გენაცვლე, ჩიტო, — დუდუნებს, —
 ლამაზად ჰმარობ ენასა...
 ნეტავ რას ამბობ, ვიცოდე,
 ნეტავი გამაგებინა;
 შენსავით გული უფალსა
 ჩემთვინაც ჩაადებინა!
 ან მკვდარსა შენი ტკბილი ხმა
 გულზე ქვად დაადებინა.
 ნეტავ ბულბულად მაქცია,
 შენთან ვიფრინო ველადა...
 ტიტველი აღარ ვივლიდი,
 დაღონებული ყველადა,
 და მოვრჩებოდი ამ ბებერს,
 ჩემთვის გაჩენილს გველადა!“
 დილაა ისევ, სისხამი,
 ნამი ხშირად ძვეს ნამზედა...
 ნახშირის ფერი ბებერი
 ბობოქრობს ქოხის კარზედა...

II

დედინაცვალი (ეთერს)

რა ხანი არის გათენდა,
 ადე, გარეკე საქონი.
 რას გეცრემლება თვალები,

რა გაგხლომია საგონი?
რას ეშმაკს დაუჭერიხარ,
გამაგებიანა ნეტარა?..
გასწყდა ცხვარ-ძროხა სიმშილსა,
შე მენ-დაკრულო, მედგარა!
ხო მხედავ, მუხლი არ მომდევს,
თვალთ ვაჭრეინებ ველარა...
რა გაქვის საფიქრობელი,
ნეტავ ვიცოდე, მაგდენი?
თან-თან ეშმაკად მაიქეც,
გაგიწყრეს ჩემი გამჩენი!

ეთერი

ვაჰმე, რა ძნელი ყოფნაა
ყოფნა, სიცოცხლე ობლისა!
სრულ წყევა-კრულვა ჩემს თავსა,
არსად აღერსი მშობლისა!
ნეტავ, ან სახე მახსოვდეს,
ან ხმა მახსოვდეს დედისა!
ნეტავ, ტირილით შამეძლოს
შეცვლა ამ შავის ბედისა! —
დღე-და-ღამ ფეხზე ყუდილი,
გადაყრა წვიმა-შხეპისა,
სიმშილი, ლალვა ნადირთა
თმენა ლანძღვის და ტყეებისა!
რა ლანძღვა მინდა, რა კრულვა
დალახვრულს შავის დღისაგან,
წილ-ბედ დალეულს სოფელში,
თავდანებებულს ღვთისაგან!..

წამოდგა ქალი ეთერი,
მთვარე ამოჰყვა პირზედა;
თავით ბალიშად ქვა ედვა,
ლეიბად — შამბი ძირზედა.
თვალეებში ჩაჰქსოვებოდა
ზღვა-ხმელი ერთიანადა,

მთელი ქვეყანა შიგ ბრწყინავს
თავის ხატ-ღმერთიანადა.
გვირგვინად ტრფობა დასდგმოდა,
სხივს გვეფენს წამწმების ხილითა,
ცასა და მიწას მადლს ჰფენდა
უხვებით კიდის-კილითა;
ყელი მიუგავს ჯერანსა,
გამომალეებულს მინდვრითა.
ტანთ შავი ჯუბა აცვია,
შავი მანდილი თავზედა,
ვერ ჰნახავ ერთ მძივს, ან ღილსა
ეთერის ლერწამ ტანზედა;
მხოლოდ ყაპყატოს კალათა
გადაუგდია მკლავზედა.
ცხვარ-ძროხას კარი გაუღო,
გაჰყვა ნაბიჯით ნელითა.
ებლა-და ვნახე გიშრის თმა
მიჰქონდა ეთერს წელითა:
სარტყლად წელს ნაწნაენი ერტყნენ
ორ-პირად, როგორც წნელია...
გაუშვას თავისუფლადა,
თან სატარებლად ძნელია;
ტყეში ან ჯაგი გაებას,
ან მოეჩვენოს გველადა!
ცოდვან თმების დაწყევლა
პატრონისავე ხელადა!
მიტომ ირჩია გოგომა
თმა წელზე რტყმოდა წნელია...
თაუდახრით მიჰქსოვს წინდასა,
თან დაჰლიდინებს ნელიადა.
რა კარგი სანახავია
ქალი, გასული ველიადა!

III

გარეკა ცხვარი და ძროხა
ვერხვიდან გორის ძირასა,

დიდის მთის კალთა რო მოსდგამს
და სხვანიც წვანან მზირასა.
იდგა ჭანდრების ჩრდილშია
დიდის მდინარის პირასა;
ძაღლების ყეფა მოესმა,
ჰყეფდიან ხშირა-ხშირასა.
ისმის კივილი... კაცები
აყვირებდიან სტვირებსა...
ნახა, — მორბოდა ირემი,
ეფარებოდა თხილებსა.
ცხენ-და-ცხენ მოსდევს ჭაბუკი,
ისრებს მოუსვრის მწკრივასა;
ხარი ირემი წაიქცა,
შედგა თავსა და ყირასა.
ეთერი სულგანაბული
ეფარებოდა წბილასა.
თვალი შაასწრო უცნობმა,
შედგა, უცქერდა შტერადა;
ხელი მიეპყრო შუბლზედა,
თავი გადგლო ცერადა;
ირემი დაჰვიწყებოდა,
ხედ ქცეულიყო ხმელადა.
ბალახით გამოსხლეტილი
ცეცხლი თუ მოჰხვდა მწველადა!
ქალი იწეება სირცხვილით,
ვერ იხედავდა, ვერადა;
ყმამ გადაყარა ისრები,
მშვილდიც, ნაჭერი ხელადა.
კრძალვით გადმოხტა ცხენიდამ,
მიდის მთრთოლარის სახითა,
შაქრიანს ეტყვის სიტყვასა
შუბლშეკერით სახით მკვახითა.
დნებოდა ქალი, ვით გნოლი,
ქორ-შავარდენის ნახვითა.
ეაღერსება გოგოსა
კაზმული ძვირის კაბითა;
ეაღერსება გოდერძი

ეთერსა ტკბილის ენითა;
ესაუბრება წყნარადა
სიტყვებით გულსაკბენითა.

გოდერძი

ნუ მიწყენ, ქალო, ვისი ხარ?
ტყე-ველთ რას დაიარები?
დედა არა გყავს, ან მამა?
ტანზე რადა გცვაჳ ჩვარები?
ეთერი ამ ღროს მუნჯობდა,
ეჩვენებოდა ყრუადა.
გოდერძიმ არ დაიჯერა,
ხმალი უქნია ყუადა:
„ნამდვილ მეჩვენე, რაცა ხარ,
თორო გაგჭერი შუადა!“

ეთერი

რა გითხრა უცხომ უცხოსა,
ეგ სადაური ძალია?
რა შნოებაა ვაჟკაცის,
ქალზე იხმაროს ხმალია!
რა დავაშავე ისეთი,
რა მაქვს ისეთი ბრალია?

გოდერძი

მითხარი მაინც, გეთაყვა,
ვინა ხარ, ვისი ქალიო?
მითამა დაღლილისათვის
გისმევაჳ ჩემთვის წყალიო.

ეთერი

მე არც დედა მყავს, არც მამა,
არცავინ თვისის ტომისა,

ჩემი ძმები და დედ-მამა
მსხვერპლნი გამხდარან ომისა.
აი ეს ერთი ქალი ვარ,
მყავს დედობილი ბერია;
ვმწყემსობ, ცხვარ-ძროხას ვაძოვებ,
ხელთ ჯოხი დამიჭერია.

გოდერძი

იქ რას გაჰხედავ? სხვაენისკე
თავი რას გაგიჭერია?
ცუდი ხომ არა მითქომს-რა,
რად მალე გამიწყერია?!
მიტომ გუღდილობ, რომ მთვარე
თვალებში ჩაგიწერია?
მენაც კაცი ვარ შენფერი,
განა მძორი და მტვერიო?
ამასთან, ღმერთმა ხომ იცის,
არა ვარ შენი მტერიო.
ქალო, ეხლა გთხოვ იმასა,
მითხრა სახელი შენია;
შენს სიტუურფესთან იქნება
ისიც რამ შესამეენია!

ეთერი

ახლა სახელსა ჰკითხულობ,
კი მაინც არა გრცხვენია?

გოდერძი

შენის დედ-მამის ცხონებას,
შენთ ძმათ სულთ განათლებასა,
მითხარ, — გულს ნუ მომიმატებ
დარდსა და მწუხარებასა.

ეთერი

ეთერი მქვიან... რად გინდა
ჩემი სახელი წყეული?
რაც-კი რამ სახელებია,
ყველაში გამორჩეული?
ხომ იცი რაა „წაეთერ“,
ხომა გაქვს გამორკვეული?
მაშ, მე ვინ მეტყვის: აბძანდი,
მეტყვიან — აეთერია,
ათას-ფრად, ათას კილოზე:
გაეთერ-წაეთერია!

გოდერძი

ეგრე უღმერთო ვინ არის?
რა არსებაა ისეთი?
შენებრ ტურფასა აწყემსებს,
ხატი არა სწამს ან ღმერთი?
შიშველ-ტიტველი რადა ხარ,
ცით ჩამოსულო მთვარეო?..
მოდი, ერთს გეტყვი მისმინე,
ცოლად გამამყევ ბარეო!
მე ძე ვარ გურგენ მეფისა,
ესე ადგილიც ჩვენია.
გამამყევ, — უთხრა მეორედ: —
რად ჰკრთი, რად მოგიწყენია?
ორსავე გვზიდავს მუხლადი
ეს ჩემი შავი ცხენია
სიმწარით ყოფნას, არ გიჯობს,
იხილო ტკბილნი დღენია?
რა ლამაზი ხარ, ეთერო,
რა მომხიბლავის ფერისა!
სალოცველია კაცთაგან
ფერფელიც შენთ ფეხთა მტკერისა.

ეთერი

ბეჩავს რა ელამაზება?
ვინ მისცა იმის ჟამია?
ტანთ არა აცვაუ და ფეხთა...
დღეც იმისათვის ღამია...
იმის ყოველი ნაბიჯი
განგებას მოუშხამია.

გოდერძი

სთქვი რამა, შენი ჭირიმე,
გულისა მსალბუნებელი!
ეს ჩემი გულწრფელი თხოვნა
კი არას საწუნებელი?
ცოდვია ოხრად დამჭკნარი
ყვავილი სასუნებელი!

ეთერი

ღირსი არა ვარ, ხელს გბანდე,
განაღამც გყვანდე ცოლადა;
მეფე ხარ, რატომ არ ჰფიქრობ?
საქმეს რად იჭერ ყროლადა?
მიგყევარ ჯუბიანაი,
მქონან ტიტველნი მკლაუნია;
ხომ გაწყრა შენი დედ-მამა
და დაგემდურნენ ყმანია.
ამასაც გეტყვი, გაჟაკცო,
იცოდე, საცოდნელია:
აღთქმა მივეცი უფალსა,
ფიცის გატეხა ძნელია;
აღუთქვი: — ქალწულად დაურჩე,
არ-როს შავირთო ქმარია;
ვიკმარო ესე ცხოვრება,
ტკბილი არის, თუ მწარია;

ვიარო მთასა და ბარსა,
ვაძოვო ძროხა-ცხვარია.
მთაში ნიაფი დამატკებობს,
ბარად — ყვავილნი მინდვრისა;
სახლად და დასაფარადა
ხეები ტოტებს მიხრისა.
გარეთ ვარ დაბადებული,
გავზდილვარ ნადირივითა;
არცა-რა მისწავლია-რა,
ემ კლდეთა ნაპირივითა...
ესაა, ვითმენ-ვაღამებ
ცხვარ-ძროხის ნახირივითა.
მეც ემ ბალახით ვსაზრდობ,
რითაც ცხოველნი ყველანი,
დედინაცვალიც ავი მყავს,
იმისგან მესმის წყევანი...
ხშირად ტანთ არა მაცვია,
დავდივარ ფეხშიშველაო,
მაგრამ სიმდიდრე სიდიდე
ფუჭია ჩემთვის ყველაო.
ბევრს ნუ მაუბნებ, თუ ძმა ხარ,
ნუ დამადონე ძნელაო.
ვაჰმე, რა ძალიან დამცხა,
როგორ ძალიან ცხელაო!
ნაწნავით ოფლსა შუბლზედა
ეთერი იწმენდს ნელაო.
თვალთაგან ცრემლიც ჩამოსხლტა
ვით მარგალიტი თლილია.
ცამ ჩამოხარა ღრუბლები,
წვიმამ დააღბო თხრილია.
თითო წვეთს თითო ყვავილი
ამოჰყვა როგორც ღილია;
ეთერი ჰქვიან სახელად
თვითუულს ყვავილთაგანსა,
იმათზე ტურფას ქვეყნადა
ვედარა ჰნახავთ საგანსა...

ნეტავი ქვასა და ქვიშას,
ეთერის ცრემლით ნაბანსა!

გოდერძი

ოღომც შენ ნუ ასტირდები,
ცრემლით ნუ გაიბანები,
აღარას გეტყვი, ლამაზო,
წაუღალ და დავიკარგები.
მაგრამ სად წაუღალ ბეჩავი?
ვეღარსად წაუღალ, სწორია...
უშენოდ ჩემი სიცოცხლე,
მაღალ ღმერთს ვფიცავ, ჭკორია.
ვერ გავძლებ, თავსა მოვიკლავ,
შენთვის რა მოსაწონია?
ცას ერთი ღმერთი ამშვენებს,
მემრე — მნათობი ორია...
და ქვეყნად მეფეთ დიდებაც,
ვფიქრობ, რომ მოსაგონია.
აი, ეს ძალა ჩემია
ქვეყნადა ფასობს მეტადა,
ტრფობის და ყველა სიკეთის
ჩვენ მეფენი ვართ მხვეტლადა;
უფალს ჩვენ დავუნიშნით
კარგ-უკეთესის მკვნეტლადა;
ჩვენს ბრძანებაზე ათასნი,
ათი-ათასნი დადიან,
რასაც ჩვენ ვეტყვით, ისინიც
სწორად იმასა სჩადიან.
სიცოცხლე-მოწყურებულთა
ვჟლეტთ, თუ მეფეთა გვწადიან.
ჩვენ — მეფეთ — თავზედ ძლიერი
ქვეყნად არა რა გვგონია...
გხედავ და მიკვირს მეფის ძე
მწყემსმა, ვით დამიმონია!
მიკვირს რით დაიმორჩილე

ჩემი გული და გონია?
მეფე შენა ხარ... გაუქმდა
მეფის ძალი და ღონია!
უარს ნუ მეტყვი, გეთაყვა,
მისმინე, შამიბრაღია.
ცხენზე შაგისომ, წაგიყვან,
ჯვარსაც დავიწერთ ხვალთ.
მეტი რა გინდა, არ ვიცი,
ვისზე გიჭირავს თვალია?
სასიყვარულოდ არ კმარა
განა მეფისა ძალია?
სახით არ ვარგვარ, თუ მკლავით?
გგონავ, არ მიჭრის ხმალია?
შენ რაზე უნდა მწუნობდე,
ცეცხლზე დამისხა წყალია?

ეთერი

კარგი ხარ, ძმაო, ლამაზი,
მზე, შემომჯდარი მთაზედა;
მიწაზე ცალი არა გყავს,
როგორც მხეს მალლა ცაზედა;
ვაი, თუ მალე მოგწყინდე,
მალევე გამცვალო სხვაზედა;
ღვთის ფიცი გამატეხინო,
ჭირი მომიგდო კარზედა!
მთელმა გულით და ნამუსით
თავი ვიტკივნო რაზედა?
შენი საფერი არა ვარ,
შენთან ვით დაუჯდე ჯარზედა?!

გოდერძი

მაგ სიტყვას ნუ გამაგონებ,
ნულარ ახსენებ ღობასა,
ეგრე რად გეადვილება,

ღვთისას რომ ჰბედავ გმობასა?
ღმერთი გამიწყრეს, ეთერო,
ცოცხლად დამმარხონ მიწასა,
თუ შენს გარეით საყელოს
მე მოვეხვიო სხვისასა!
მიწა გამისქედეს, ჩამყლაპოს,
ტანზე მომედოს გენია,
თუკი დაკარგოს გოდერძიმ
გულით ტრფიალი შენია!
ღმერთი მრისხავდეს მაღალი,
მეფედ გამჩენი ჩემია,
თუკი შენ სხვაზე გაგცვალო,
სხვასაც მოვჭიდო ხელია.
არ იცი, ქალო უცდელი,
ტრფიალი როგორ ძნელია!
ქუდი რად მხურავ თავზედა,
ტანზე რად ვირტყავ ხმალსაო,
თუკი ტყუებას დაუწყებ
შენფერას ბეჩავს ქალსაო.
ან ფიცის, აღთქმის მოცემის,
განა ვინ მატანს ძალსაო?
თუ ავი მედვას გულშია,
არც-კი გაგცემდი ხმასაო,
ხმლის ყუას გცემდი და ისრე
შაგიყენებდი გზასაო.
ვისი მეკრძალვის? ჯარები
მრავალი მიდგა მზასაო.
ჩემს გულს ის უნდა, რომ შენი
გულიც აძლევდეს ბანსაო;
ჩემს ალერსს, ჩემს სიყვარულსა
არ გაურბოდე განსაო.
ისევა სტირის ეთერი,
დაბლა დაჰხრიდა თავსაო.
წამწმებს, დაწვდილებს შუბის წვრად,
ეთერის წამწმებს შავსაო,
ზედ მარგალიტი დაესხმის

შავის მელნის ტბის თავსაო...
გული ქალისა გონებას
რადღაც არ აძლევს ზავსაო.

IV

შორით ისმოდა ძახილი,
საყვირებს აყვირებდიან;
უმეფისძეოდ შინ წასვლას
ყმანი ვერ აპირებდიან.
აქით ხმა მისცა გოდერძიმ,
დიან მხლებლები მისია,
აავსეს წყლისა ნაპირი
და გარეშემო ტყისია.
ხელში ეჭირა ყველასა
მშვილდი, ისარი ხისია,
ყველაზედ მეტად უხდებათ
ჩაბალახები მგლისია.
სპასალარს — ვეფხვის ტყავისა,
ვეზირთ — ჭიუხის თხისია.
ეთერს რა ჰხედვენ, ჰფიქრობენ:
„ნეტავ ეს გოგო ვისია?
ეს ქვეყნიური არ არის,
სწორედ ასული ცისია!“
მეფის ძემ ყმათა უბძანა:
დრო აღარ არის ცდისია.
მოემზადენით, წავიდეთ,
აი ეს დაულაც ჩვენია;
ეს ჩემი ცოლი იქნება
და დედოფალი თქვენია!
გოდერძიმ აღტაცებითა
ქალს გადაჰხვივა ხელია:
„მადლი ღმერთს, რაკი ამიხდა
ეს სანატრელი ჩემია!“
ეთერი სტირის იღუმალ,
ცრემლი ჩამოსდის ცხელია.

გოდერძიმ ყმებსა უბძანა,
მოერთმეინათ ცხენია.
მეფის ძე ცხენსა მოახტა,
ქალიც შეისო გავასა,
ეთერი წინანდებულად
ალარ უწევდა დავასა.
ყმათა დალოცეს ორივე
ბედითა ბედნიერთა,
უკრავდენ თავსა ეთერსა
მუხლმოყრით წესიერთა.
ღმერთს სთხოვდენ
ცოლ-ქმრის დღეგრძლობას,
ვედრებით ნებიერთა.
მხოლოდა ერთი ვეზირი,
სახელად ერქვა შერია,
გოდერძის შემოჰხედნებდა,
როგორც მოსისხლე მტერია;
ვეზირი შესცქერს ეთერსა,
ფერი ფერადად სდიოდა,
ვერ ისვენებდა ერთს ადგილს,
აქათ-იქითა დიოდა.
დამნახველს ეთერისასა
ეხლავე გული სტკიოდა.
ველარ ჰბედავდა შეხედვას,
თუმც შახედნება ჰშიოდა;
ქალის სიტურფემ დააბა,
მუხლის ძარღვები სცვიოდა.
გარეთ არ იმჩნევს, გულში-კი
მეფის ღალატი ჰყიოდა.
გულში ჩაუჯდა შერესა
ემშაკი ღალატიანი;
შეჰხვდა უწამლო ჭირადა
ქალი მკლავ-კალათიანი.
შური და სიყვარული ჰკლავს,
ცეცხლი სწვავს ალ-ათიანი.
ცხენებს და ჯორებს აჰკიდეს

ნანადირევი მრავალი:
ხოხობი, გნოლი, ირემი,
ფსიტი, კლდეებში მავალი.
ერთს ღამეს გამოიარეს
სამისა დღისა სავალი.
მღერის მეფის ძე გოდერძი,
მღერიან იმის ყმანია,
გალმა-გამოღმით პირქუშნი
ბანსაც მისცემენ მთანია.
მხოლოდ არ მღერის ეთერი,
ცრემლი ჩამოსდის მთოვარი:
საქონელს გლოვობს თავისას
უფლისთვის შემათხოვარი;
ბატკნები, ხბორები დარჩნენ
ჯერ ისევ ძუძუმწოვარი,
ეთერის დანი და ძმანი
სათირებ-სალაღებო, —
სთხოვს, — არ გახადოს უფალმა
ყოფ-ყორნის წასაღებო.
ცაზედა ბჟუტვენ ვარსკვლავნი,
ქვეყანა არის ჭირითა.
ღამესა სძინავ ისევა,
ჯერ არ გამძღარა ძილითა.
ცას არ გაუხსნავ გულ-მკერდი,
შაკრული ცეცხლის ღილითა,
ჯერ არ შეცვლილა წყვდიადი
პირმოღიმარის დილითა.

V

თენდება. შზისა სხივები
მთის წვერებს ეფინებიან,
მთით ჭალას ჩამოსასვლელად
ფრინველნი ეღირებიან.
ლეშის საჭმელად ტივლები
ერთმანეთს ეპირებიან.

მალევე გაეგო ყორანსა,
დაჰსისინებდა ჭალასა,
დაჰკლადლოდა წყეული
აქ მომხდარ ხათაბალასა.
ეთერის ცხვარს და ძროხასა
დასხმოდა ჯოგი მგლებისა,
ჭალა ავესოთ ლეშითა,
ყორე დაედგათ ძვლებისა.
ფრინველთაც დენა დაიწყეს,
მოგელავება მხრებისა:
ორბი სიუსივით მოვიდა,
სოვი დაუხვდა ქშენითა,
ლეშზე მჯდომარე ყაჯირი
ორივეს უცქერს წყენითა;
გავაზი ქორწილს ამშვენებს
ფიცხელის გადაფრენითა,
სისხლში ამოსვრილს კლანჭებსა
ვეფხვი ილოკავს ენითა,
დაუძახებლად მოსულებს
დათვებს იგერებს ღრენითა.
ეთერის დედინაცვალი
უცქერის ცრემლის დენითა
გატიალებულს საქონელს,
უვარგის მწყემსის ქცევითა.
ღმეჭილს პირს უფრო იღმეჭდა,
ეთერს ახსენებს წყევითა.
თავგადაგლეჯით დარბოდა,
მალი-მალ შედგის გორხედა
და გადაჰკივლის მაღლიდამ
დაბლა ჭალაზე სწორხედა.
ეთერის ნავალს ეძებდა
მწყობრად ამოსულს მოლხედა
და, მთის კუდებში ასული,
აცქერდებოდა ზოვხედა,
იქნებ იქ მაინც გაეგო
ეთერის კვალი თოვლხედა.

VI

მეფის გურგენის სრა-სახლი
იდგა დიდის ზღვის პირადა;
ქავი და ციხე-ბურჯები
გარს შემორტყმოდნენ ხშირადა.
მოქიშპე გურგენ მეფესა
გამოსჩენია ძვირადა.
გალავანს შიგით ბაღია
ფერად ყვავილით წყობილი,
იას და ნარგიზს გვერდს უდგა
ვარდი, სიტურფით ცნობილი,
ვარდს ხშირად ბულბული უმღერს —
მისი სატრფო და ძმობილი —
და ნარგიზს იადონი ჰყავს
ყელზე ყელ-გადაჭდობილი.
მეფე ბაღში ჩანს პირქუშად,
ჩიტთა გალობით სტკებოდა,
დილა ადრიან სპასპეტიც
დაუბარებლად ჰხლებოდა.
ჩოქით საღამი მთარით,
მის წინ კრძალვითა სდგებოდა:
„ნუ მიწყენ, მეფეე, ძლიერო,
თქვენს უნებლიედ მოსვლასა,
მაქვს თქვენთან მოსახსენები,
თუ სმენას მისცემ მოცლასა.
უნდა გახარო, მეფეო,
სახარობელი ძვირია,
თქვენმა ძემ ცოლი ითხოვა,
მთვარეს მიუგავ პირია.
თქვენის ძის ბედად მოსულა,
სამოთხე გაუწირია.
თვით ღმერთსა სასძლოდ თქვენთვისა
ეთერი შაუწირია.
ისეთი არის, მეფეო,

მაღალს ღმერთს ვფიცავ ცისასა,
რომ ცილობასა გაუწევს
სიმშვენიერეს მზისასა.
არ ვიცი, მსგავსი იმისი
ჰლახავს-ლა ვინმე ქვიშასა,
ან ჩვენს შემდეგ-ლა იგემებს
გემოსა დედის რძისასა?!
ქვეყანა სხვას ვეღარ ჰნახავს
სიტურფეს ეთერისასა!
იქნებ გეწყინოს, უშენოდ
საქმე რად დაუჭერია,
მაგრამ თუკი ღმერთს, მეფეო,
თქვენს ბედად დაუწერია,
ხომ ვიცით, ბედი ყველასთვის
ღმერთს ადრე გაუწერია!“

ამის გამგონეს მეფესა
პირზე ეცმევა სუღარა,
ეწყინა ესე ამბავი
და სპასალარის მუღარა.
იკითხა: მეფის ქალია?
სისხლით ვინ არის ჯიშითა?
— ეგ რომ არ ვიცით, მეფეო,
ვინა ჰკითხავდა შიშითა?
ტყვეს ჰპოვა, წამოიყვანა:
მოსწონებოდა ძლიერა
და დღესაც ისევე უცქერს
თვალით და გულით მშიერა.
კაცნი რას ვიზამთ, ხელმწიფევე,
თუ საქმე ხდება ღვთიერა!

მეფე (სპასპეტს)

უბძანა: „ლომო, რას ამბობ,
ნუღარას მეტყვი, ნუღარა!..
წადი და ჩემს შვილს უთხარი

მამის წერომა და მუქარა:
როგორ გაბედა უჩემოდ
საქმე საძნელო ფრიადა,
მე მეფე აღარ ვგონივარ,
იქნებ მივაჩნდე შურიადა?!
შენ იცი, ლევან მეფესა
მივეცი აღრუე ფიცია,
აკვნიდამ ჩემი გოდერძი
მის სიძედ დანამტკიცია.
ბაღლივით აღთქმა გაუტეხო,
მეფისთვის შენაფიცია?
წადი და უთხარ, სპასპეტო,
რაც რომ ჩემგანა გსმენია.
შვილის ურჩობას ვერ დავსთმობ,
არცა-რა დასათმენია.
უნდა რომ ჯიში შებღალოს
ჩემთ მამა-პაპათ ძველია!
მაგას ვერ დავსთმობ, სპასპეტო,
ეგ დასათმობად ძნელია.
ან შენგან მაგგვარი თხოვნა
რა ჭკვაში მოსასველელია?!
წადი და უთხარ ჩემს ძესა,
რომ უხედნელი კვიცია,
უთხარი, მამაშვილობას,
რომ მე აღარა ვიცია.
უთხარი, აღარ მეჩვენოს,
აღარა ენახო თვალითა,
ან ისარს დაკრავ პირშავსა,
ან შუა გაუკვეთ ხმალითა.
ვასწავლი, როგორი არის
მოქცევა თავის ძალითა“.
წაბძანდა მეფე სასახლეს,
სად ედგა საუარძელია;
სპასპეტმა ფეხი უკუდგა
მეფისგან შენაწყენია.

VII

გოდერძიმ სახლი აიგო
მამისგან უარყოფილმა,
კერძო იჩინა მან ბინა,
ვით უკანონოდ შობილმა.
დაჰკარგა მემკვიდრეობა,
ტახტის მემკვიდრედ ცნობილმა.
მაინც თავს ბედნიერად რაცხს
ეთერის მფლობელობითა,
არ იტყვს გულსა ქალზედა
ქვეყნისა მგმობელობითა.
დიდნიც მიუდგნენ მეფესა,
იმასთან ერთად სწყრებიან;
ნამეტნავ, როცა მეფესთან
სათათბიროდა სდგებიან.
გოდერძისთანა შემბრალებ
მარტო დედა თქვეს მისული,
შვილისთვის მიერთმეინა
ფხაშეუშლელი მისრული, —
რძლისათვის — ოქრომკედითა
ნაკერი გულის-პირია;
არშიად ევლო გარშემო
მარგალიტები ძვირია.
სიუხვე მეფეებისა
ან-კი რა დასაყვირია!

დედა (გოდერძის)

შვილო, ვერ დაგწყევ, გოდერძი,
რაც უნდ საქმე ჰქნა ცუდია,
შვილი ხარ ჩემი, ნუგეშად
ჩემს გულში ჩანაბჟუტია.
სხვა რა ვსთქვა: ღმერთმა გიკურთხოს
გვირგვინ-კაჟმირი, ბედია,
იფრთხილე, აღარ გადასთქვა,
რაც ერთხელ დაგიყბედია.

თავი არ გაიმსუბუქო,
რაც სიმსუბუქე გაკლია,
გადანაფურთხის ალოკვა
კაცისთვის დიდი ნაკლია!
ჯერ კარგი იყო, გეკითხა,
გეთხოვა ჩვენთვის რჩევაო,
უფალს დალოცვად შეესმის
შვილის დედ-მამის წყევლო.
შვილს არას აწყენს მშობლების
დარიგებისა ძლევაო.
შენ შეგვარცხვინე ლევანთან,
ნაფურთხი აგვალოკინე;
შვილო, მოგვიგდე მდინარე,
მშობლები წაალეკინე.
დაგვარჩე... სისხლი თავისი
წუმპეში დაალეკინე.

გოდერძი (დედას)

მე არც არავინ დავარჩე,
არავინ წყალს წავაღებინე,
ჩემს ცოდვა-დანაშაულში
არცვის-რა გავაღებინე.
ჩემს გულსა მხოლოდ საწილო
თავისი ავაღებინე.
ჩემს მშობლებს გულის წადილი
უკანვე ჩავაგებინე.
ნეტავი გამაგებინა,
იმით რა წავაგებინე,
რომ ცოლი ისე შავირთე,
მშობლებს არ გავაგებინე.
გაჩენის ნება თქვენ გქონდათ,
გაზჩნდი და მე ვარ, მეობით.
წადილი სხვა მაქვს და გრძნობა
გეკუთვნით მხოლოდ ძეობით.
რად გიკვირსთ, მე დავიწუნო,

რაც თქვენ გსურთ ანარჩობით?
მგონი, წინათაც გითხარი
მეფის ლევანის ქალზედა,
რომ მე არ მინდა ის ცოლად,
ჯვარს არ დაუიწერ მაზედა.
მე განა სიზმრით გავიგე,
თვითონა ვნახე თვალითა,
იქ ნადირობად ნამყოფმა
თვალი შევასწარ ჭალითა,
როცა ის გადმოსცქეროდა
ჩვენს ყათალობას სარკმლითა.
ან მამაჩემი რად მიკვეთს,
ან შენ რად სწყურები, დედაო?
ღვთის მადლმა, თქვენს სამაგნებლოს
მე არაფერსა ვბედაო.
თუ ლევან მეფემ იწყინა
და აგვიტეხა შარია,
ჩვენც ვგონებ, კაცები გვექვიან,
ჩვენც საკმაო გვყავს ჯარია,
ვგონებ, რომ არ დაძაბუნდეს
ჩვენი ხმალი და ფარია.
მკვიდრია მაინც, დედაო,
ჩვენის სამშობლოს კარია,
ეხლაც ისევე დავიცავთ,
ვით წინათ დაგვიფარია!

VIII

გურგენი იჯდა სასახლეს,
კარში არ გამოდიოდა.
ნაღვლობდა შვილის ურჩობას
ცრემლები ჩამოსდიოდა...
თითქმის ორი თვე ატარა
ესრე ოხვრით და ვიშითა.
მსახურნიც ვეღარ ჰბედავდენ
მეფესთან შესვლას შიშითა.

მეფემ ერთს ღამეს მოიხმო
 ნაზირ-ვეზირნი ყველაო,
 შესჩივლა თავისი დარდი,
 მოსთხოვა იმათ რჩევაო.
 ბრძანა: „ხომ იცით, ვეზირნო,
 მე რაც გულს მაძე ლოდადა!..
 ლევან მეფისა თავს დასხმა
 არ მზარავს ბეწვის ოდნადა.
 ის მიკლავს გულსა, რომ შვილმა
 ჩემმა დაამცრო გვარია.
 ცა რად არ ჩამოიქცევა,
 არ სქდება მთა და ბარია,
 უფსკრულს არ ჩაიყოლია
 ვარსკვლავნი, მზე და მთვარია.
 მეფის ძე მონას ქალთანა
 ნეტავ რა შესაყარია?!
 თქვენ ერთსა გკითხავ, რას მეტყვიით,
 მირჩიეთ გულით წრფელითა,
 რომ ჩემს შვილს უჯიშო ცოლი
 გამოვაცალოთ ხელითა.
 ჯერ შევაძულოთ როგორმე,
 გულში მოუუკლათ ტრფიალი...
 ვის როგორ მოგწონთ ეს აზრი,
 ჩემს თავში დანატრიალი?
 ვეზირთ სთქვეს: „ფრიად კარგია,
 კარგადა ჰბრძანებთ, სწორესა,
 მაგრამ ეგ გრძნეულთ საქმეა,
 ჩვენს ძალ-ღონეზე შორესა.
 ვიკითხავთ ყველა კუთხეზე
 მისან-მკითხავთა ყველათა;
 ვფიქრობთ, ვიშოვნოთ წამალი
 ტრფობისა დასაწველადა“.
 — „მაგ საქმეს, დიდო ხელმწიფევ,
 თვითონ მე ვიღებ კისრადა,
 მისნებს ვიშოვნი, თუმცა მე
 არ ვარ, არც ვიყავ მისნადა,

ძვირად თუ ისარს დაუაცდენ,
 რაც ამოვიღე ლიშნადა“, —
 შეჰკადრა მეფეს შერემა
 ერთგულებისა ნიშნადა. —
 „მხოლოდ ერთს გკადრებ, მეფეო,
 ნუ გამიწყრები ამაზე:
 ცოტა გულჩვილი გახლავარ,
 გულგრილი ავა-დავაზე;
 არ მინდა ჩემის მიზეზით
 ვისმე რამ წაუხდებოდეს.
 გახსოვდეს, როცა თქვენს ძესა
 და ეთერს გაუხდებოდეს,
 ქალს ნურას ავნებთ, თქვენს მადლსა,
 იმისი არა ბრალია,
 მთა-კლდეთ გაზდილი მხეცებრივ
 ერთი ბეჩავი ქალია.
 თუნდა მე მომე, ნუ მოჰკლავ,
 ცოდვაა, შეიწყალა“.
 — შენ გყვანდეს, — მეფემ უბრძანა, —
 თუ შესძელ ნაბრძანებია,
 შენ გყვანდეს, ჩემო შერეო,
 მეფისგან ნაქრთამებია!
 მწყობრადა თავი დაუკრეს
 ვეზირთ და გავლეს კარები.
 შერეს-ლა დაჰრჩა საქმელა
 მეფისგან დანაბარები.
 ხმლები შეირტყეს წელზედა,
 ჩამოიკიდეს ფარები,
 წესისებრ ძველთა დროთასა,
 აივანს დანაყარები;
 ხელში შუბები ეჭირათ
 ტარგძელი, შესაზარები.

IX

ცხრას ზღვასა, ცხრას მთას იქითა,
 უდაბურს ადგილს, მთიანსა,

სცხოვრობდა ერთი ბებერი
გამოქვაბულსა კლდიანსა,
გველი, შხამი და ბოროტი,
ყველას ის აძლევს ზიანსა.
ქაჯთათვის სული მიეცა,
ქაჯებში იყო გართული,
დევთა და ალთა შორისა
ზემოთა თავში ჩართული.
ქარს ის აჩენდა და ღვარსა,
სეტყვას და დელგმას მეხითა,
თუკი ერთს დაიწვივლებდა,
ან მიწას სცემთა ფეხითა,
ხმელს მოხრილს ზურგზე დადგმულის
ემმაკთ-ცხენაის კეხითა.
შაჟია, როგორც ნახშირი,
როგორც ფისი და კუპრია,
სუყველა იმაში ბუღობს:
ანგარება და შურია;
ერთხელ არ იტყვის, სხვას ვარგო,
მუდამ სხვის ვნება სწყურია;
ცოდვებით ვერ შეადრება
ქრისტეს გამცემი ურია.
თვალეები ცეცხლისა უსხდა,
კბილეები ჰქონდა მინისა,
ცალიერს ძვლებზე ზედ ეკრა
ტყაუად ფურცელი რკინისა;
ფეხები ჰქონდა კაცისა,
ხელებად ბჯღლები ციცისა,
და, თმის მაგიერად, სულძაღლსა,
მოკლე ფაფარი კვიცისა.
საცა რამ კეთილი ხდება,
სუყველა იმან იცისა,
და უცდის, დრო მოუვიდეს
კარგის ჩამშლელის ქლინძისა.
ერთს დღეს ეს ავი ქმნილება
იჯდა მთათ შორის, ხევშია;

ძაფები სახათაბალო
იმას ეჭირა ხელშია.
ჩაჰკირკიტებდა ჯადოსა,
ორად მოხრილი წელშია;
ამ დროს აქ გაჩნდა შერეცა,
მალლა გადმოდგა მთაზედა,
ცხენს მჯდომი გადმოსჩხაოდა
კუდიანს ბებერს თავზედა:

შერე (ბებერს)

ჰეი, გრძნეულო, სადა ხარ,
მოხუცებულო, ხნიანო?
საქმე მაქვს შენთან საძნელო,
მინდა რომ გაგეხმიანო.
ვინძლო ეცადო, სულელი
მეფის ძე დაგვიჭკვიანო!

კუდიანი ბებერი (შერეს)

გურგენ მეფისა ვეზირო,
გულდაკოდილო შერეო,
რალას მეძახი შორითა,
აქ, ჩემთან, ჩამეერეო.
აღრევ გაგიგე წადილი,
ორი კვირაა გელიო.
რას ჩამამყმუი გორითა,
როგორც მშიერი მგელიო?!

შერე (მიდის ბებერთან)

სალამი შენთან, მოხუცო,
დიდის ჭკვა-გონებისაო!
მიშველე რამა, გეთაყვა,
ჭირი მჭირს ღონებისაო.
ჩემს სულს შენ მოგცემ, არ მცხვენის

მე იმის მონებისაო.
დღე აღარ არის ჩემთვის დღე,
სიცოცხლე მეშავეუბა;
ხომ კარგად იცი შენაცა,
მჭირს ერთის ქალის ფეთება;
თავიდან გონი წამერთო,
დამთვრალი დაეღეტება.
ცოცხლად საფლავში ვიმარხვი,
ზედ შავი ლოდი მედება!..
რას ნიშნავს ჩემი ესეთი
უფლისგან გამომეტება?!

ბებერი

მე მაშინათვე გავიგე, —
რაწამს ეთერი ჰნახეო,
მეხად დაგეცა თავზედა
მაშინვე ქალის სახეო,
და მეც აქ ჩემთვის წყნარადა
დაუკარ-დავაგე მახეო;
ჩემისა სულის სანთლადა
ჯადოც მყის გამო ვჩმახეო!
რა გინდა? მითხარ რას ეძებ
მითამ არ ვიცი, მითხარი,
რამ აგაღელვა ვაჟკაცი,
რად გტკივა გულის-ფიცარი?

შერე

რაღა ვსთქვა, განა არ იცი, —
ჩემი წამწყმელი ის არი,
იმან დამაბა, თვალ-მზემა,
გულს გამიყარა ისარი
სხვას ვერას გეტყვი, მოხუცო,
ველარას გეტყვი, ველარა,
ენა მებმევა, სიტყვასა

ვერ გამოაგებს, ველარა.
ეკლებზე მძინავს, რო ვწვები,
ველარ ვისვენებ, ველარა:
პური გველია, რო ვიღებ,
ყელს ვერ ვაცილებ, ველარა
დაედვა გულსა ობოლსა
მკვდარის სიცოცხლის ბეგარა
და სულიც ასულეებული
სასულეს ამაძეწარა!!.

ბებერი

ნუ კრთები, შერეე, ნუ სწუხარ,
ყური დამიგდე ბებერსა,
მალედვე მიგწევ საწადელს,
ხელში ჩაგიგდებ ეთერსა.
რაც მე გასწავლო წამალი,
აწამლე იღუძალადა:
ფეტვს მოგცემ, დევთა ნათესსა,
მოსულსა დევთა ჭალადა;
ის ურწყავს სისხლსა კაცთასა,
დევთაგან ნახმარს წყალადა;
შიგვე დედის რძე ურევა
ქაჯთი, მაცილთი კვალადა.
შიგვეა ფერფლი იმ სულთა,
ჩვენ რომელიც გვხვდა წილადა,
ვინც თავის მეუფესთანა
გამოჩნდა განაწბილადა;
შიგვე ლაფია იუდის,
ქრისტეს გამცემის სულისა
და ანაფხეკი სასყიდლად
მის მიღებულის ფულისა.
ან-კი რას მარგებს ბებერსა
ესეთი გახსნა გულისა;
დახე, რომ ორგული ვხდები
ჩვენის გრძნეულთა რჯულისა.
დაგიწნავ ქაჯის ქალმანსა,

შიგ ჩაყერი, ჩავაწკრივალე,
შიგ ჩავლეს გრძნეულთ სიტყვასა,
რა ენას დავატრიალებ,
საქმეს გავჩარხავ, გოდერძის
დავწოვ და ავაპრიალებ.
წაიდე... მეფის ძის სახლის
საცა ლიბო და ძირია,
იდუმალ ამოაფარე,
არ დაუჩინო პირია.
ჰნახოდით მაშინ ეთერი
სიტურფით გასაკვირია!
ჰნახეთ, რომ მატლი დაედვას
ბროლს ყელზე ათასობითა,
თვალ-წარბს ჭიები უჭამდენ,
დასხმულნი კაპასობითა;
მკერდზე გველები გადერტყას,
ძუძუზე ჰლოკდენ ენითა,
სცდილობდენ, ვერ ამორებდენ
მანქანებით და ხელითა.
ჰბანდენ და რეცხდენ პატარძალს,
მატლები უფრო ხშირობდენ
და თავის უძლურებასა
მეფის ექიმნი ჰკვირობდენ.
მაშინა ნახე გოდერძი,
მისი გული და თვალები...
მაშინ შენ შენი ეცადე,
გზა ჰპოვე დასაკვალეები.

შერე

მე რად-ღა მინდა, რომ დამრჩეს
მარტო დახრული ძეგლები?

ბებერი

ვინ გეუბნება მაგასა?
გამომიწოდე ხელები,

რომ მოგცე თმები ალისა,
ჭია-ღუების მწველები,
რომ ქალს მოჰშორდეს მკერდიდამ
გადახვეული გველები.
როცა შენ დაგრჩეს ეთერი,
შეწუხებული ჭირითა,
მოუსვი ტანზე და ისევ
გამოგინათებს პირითა.
ჩვენ გავიხაროთ და სხვებმა
ხორცი იგლიჯონ კბილითა!
შერემ წამლები იშოვნა
და გამოსწია ღამითა,
ახმიანებდა კლდეებსა
ცხენის ნალების ჩქამითა.
უკან გამოჰყვა ალ-ქაჯის
წკნავილ-ღნავილი ხრამითა,
ჩოღროს გზას მოუნათებდენ
ქაჯნი კბილების ალითა,
მოსძახდენ: „ძმაო შერეო,
როდის-ღა გნახოთ თვალითა?!“

X

მოსდევდა შერე მდინარეს,
ბნელს ხეზე ჩამდინარესა,
ცრემლები ჩამოსდიოდა
სვინიდის ნამძინარესა;
ერთის მხრით გული უხარის
შერესა ნამჭირალესა.
ჩავიდა უღრანს უფსკრულსა,
ესმოდა ქოთი, ღრიალი,
დევთა ლხინის და მღერისა
შესაზარები ზრიალი.
ცეცხლი დაენტოთ ძლიერი,
გარს უსხდნენ ყოტებივითა,
თავ-ცხვირი წამოეშვირათ

სალის კლდის ლოდებივითა;
დაღრენილი აქვთ ლაშები,
სალუდეს ქობებივითა.
წითელს იქნევდენ ენებსა,
გრძელებსა შოთებივითა,
მსახურად ედგენენ ჭინკები,
ჭყიოდენ ჭოტებივითა.
დევთა ხელთ ეპყრათ პირ-დიდი
ჭურჭლები კოკებივითა.
ღვინის მაგიურად სისხლს სვამდენ
დევები სწორობაზედა.
საცა ვისთვისმე მოესწოროთ
ხევეში, ან გორობაზედა,
არჩობდენ, ეზიდებოდენ,
დამდგრები ღორობაზედა.
სისხლი, ნაწური კაცების,
ჭურჭლებში ედგათ ღვინოდა,
მეჯლისში სისხლით თვრებოდენ,
სისხლს სვამდენ მოსალხინოდა.
შერეს უკივლეს: „ტვინთხელო
შერევ, სად მიეღეტები?
რატომ არ მოხვალ ვანშმადა
რო თავში დაგცხოთ კეტები?
მაინც ხომ სული ჩვენ მოგვეც,
ხორციტაც ჩვენე იარე,
პირ-წპილად რას იყურები?
გამოსწი, გამოიარე“.

შერე (დევებს)

სული გეყოფათ, ავსულნო,
ლეშს რაღას მოეტანებით?
ცოტა ხანს კიდევ დამითმეთ,
მერე დაჭერით დანებით,
თუნდ კუპრის ცეცხლში ჩამაგდეთ,
დაძეხით ჩემის წვალებით.

რო სულიც ხორცთან იწვოდეს,
გარს შემორტყმული ალებით!

„კარგია, მშვიდობით, წადი,
ხუთს წელს ილხინე გულითა
და მერე სრულად ჩვენი ხარ,
სრულად ლეშით და სულითა“, —
მოსძახდენ შერეს მორბენალს
დევნი ხმით ბაბაყულითა.

XI

შერე, ნატარი უცხოეთს
დიდხანს მრავალის ტანჯვითა,
უმარჯვებს სატახტო ქალაქს
მშობელის მიწის კლანჭვითა.
მიადგა გაშლილს მინდორსა
ბილწის ფიქრების ხვლანჯვითა.
ჯერ დილა იყო ისევა,
შერემ შენიშნა შორითა,
ჯარი გამოდის მინდვრადა,
მოდინ გროვა-გროვითა.
მოფრიალებენ ჰაერში
ალამ დროშები ხშირადა,
სამგზავროს უკრვენ ბუკებსა
გულისა გასაგმირადა
და ცხენთა ფეხის ტრიალი
მიმწყდარა ცის ნაპირადა.
მუნარადები ელაგდენ,
მიწას ჰკაზმაგდენ ფერითა,
არას უშლიდა ზედ სისხლი,
ნაფშრუკი მიწის მტკვერითა;
ცას უპირობდენ დალაშქვრას
გრძელი შუბები წვერითა,
ფარები, მხრებზე ნაკიდი,
თავში საცემის კვერითა,
ყინულის ფერი ჯაჭვები,

თილისმა დანაკერიტა;
მკლაეები სამკლაეებით,
მათრახებ დანაჭერიტა;
ხმლები მტრის დასამარცხების
ლოცვების წანაწერიტა
და ზურგზე ისრის ქოჯონნი¹
კილოთ ცას ანაჭერიტა,
რა კარგი სანახავია
ლურჯის ცის დანაფერიტა!
ლაშქარს წინ მაუძღვებოდა
გურგენი შავის ცხენიტა.
სიცილი, ზოგთა ტირილი,
არ გამოითქმის ენიტა.
ჯარს უკან გროვა მოსდევდა
ხელდაკონილის ტყვისია,
არ დაითვლება მათ რიცხვი,
როგორც ფოთოლი ტყისია.
მოროყინობდენ აქლემნი,
მოკელაობდენ ჯორები
და სპილოებიც მოსჩანან,
როგორც მთები და გორები,
ნადავლით დატვირთულები,
მრავალის ოქრო-ვერცხლიტა.
სულ უკან ჯალათებია
თვალში მპრჭყვინავის ცეცხლიტა,
შამკობილი აქვსთ ხმლის ვადა
კაცთა კბილით და ფერცხლიტა.
გურგენს და ლევანს გაჰხდოდათ
პირობის დარღვევაზედა.
ლევანი წამოსულიყო
გურგენის დარბევაზედა,
საქმე მივიდა უთუოდ
ერთურთის დაქცევაზედა.
ლევანი იმედულობს

---

¹ კონა, გროვა.

გურგენის გაქცევაზედა.
მწყობრს ჯარსა გამაუძღვება,
წამოვა მუქარაზედა,
მაგრამ დაჭრილი წაიღეს,
ნადები სუდარაზედა...

შერე უცქერდა ხშირის ტყით
ნაცნობებს მწუნარებითა
და ისველებდა კალთებსა
მომსქდარის მდუღარებითა.
უნდოდა ჯარში გარევა,
გული უშლიდა ტიალი,
იმ გაყიდულის სულისა
გამოთხოვების წკრტიალი.
თვალსა სტაცებდა ბეჩავსა
თეთრის დროშების ჟღრიალი,
გამარჯვებულის ჯარისა
მოუსვენარი გრიალი.
მაგრამ თავს ურიცხად ჰხედავს
ლაშქარში ჩასარევადა...
ქურდულად გამოიპარა
ცოლ-ქმრობის ასარევადა.

XII

გაეჭრა შერეს წამალსა,
ქეყანა არეულიყო,
სიყვარულისა ფიალში
ბალღამი ჩარეულიყო.
ეთერსა ფერი ეცვალა,
ტანზე მატლები სდიოდა,
აცლიდენ, მოცლილს ადგილას
ათასი ამოსდიოდა.
გოდერძის, ამის მნახველსა,
ხომ სული ამოსდიოდა;
თვალთვან, ვით კლდეზე ჩანჩქარი,
ცრემლები ჩამოსდიოდა.

შეცვლით რა ნახა ეთერი,
მაშინვე ელდა სცემოდა,
ლოგინად ჩავარდნილია,
პურს-წყალს არ ჰნახავს გემოდა.
ვით ცვილი ჩამომდნარიყო,
დარჩენილიყო ძვალეები,
მავრამ ეთერსვე ეძებდენ
მის დახოცილი თვალეები...
ქალი არავის დაუთმო,
კოშკს ეჯდა დაფარულადა
და მისნი ერთგულნი ყმანი
გარს ედგნენ ყარაულადა.
ეთერსაც შემოეთვალა:
„რად ამომაგებ ჭირითა?
კოშკს არ მამწყვდევედუ პატიმრად,
წყალს მაინც ვზიდავ ვირითა.
ჩემო ნუგეშო, გოდერძი,
ჩემო მზეო და მთვარეო,
ჩემო ლხინო და სიცოცხლევე,
სიცოცხლე გაგიმწარეო.
მე ვარ მიზეზი... თავმკვდარი,
საით რას შაგეყარეო.
რატომ არ მოგკვდი ადრევე,
მანამ გნახავდი ბარეო.
მაშინვე გითხარ, მე და შენ
ჭალას რო შავიყარენით,
და ეხლაც იმასვე გეტყვი,
ეხლა, როსც გავიყარენით:
არ ვარო შენი საფერი,
გეუბნებოდი ბეჩავი,
ვიცოდი, ადრე თუ გვიან,
შევიქნებოდი ბედ-შავი!
არ ვიყავ შენი საფერი...
ღმერთმაც დამწყველა ამითა,
რომ ფუფუნება ვარჩიე
ცხოვრებას თავის ჯანითა!“

XIII

შეიქნა დიდი ჩოჩქოლი
ერთს ღამეს სასახლეშია:
მეფის ძე გოდერძი კვდება,
სული მოადგა ყელშია.
ღელა დაჰბრუნავს თავზედა,
ცრემლს ჰღვრიდა, ეკონებოდა,
მაგრამ სნეულსა ამითი
ტანჯვა არ ეფონებოდა.
გოდერძიმ უთხრა ღელასა:
„შენი ჭირიმე, ღელაო,
ხომ იცი, შენი გაზდილი
ვისაგანაცა კვდებაო.
ხვალვე ან ზეგა, უგრძნობი
კუბოში ჩაიდებაო.
სამართ ველარას ვნახავ,
ზედ ლოდი დაიდებაო.
მანამ რასმე ვგრძნობ კიდევა,
მანამ თვალითა ვხედაო,
მინდა რომ ვნახო ეთერი,
მისი ტანი და პირია,
როგორ მინდარის... მის ნახვა
ჩემთვის რა ძვირად ჰღირია!
თუნდა ცოცხალი არ იყოს,
სხვა რამ მაჩვენეთ იმისი,
თმის ბეწვი მაინც იპოვნეთ,
ან ანაგლეჯი პირისი.
მაჩვენეთ რამა, გეთაყვა,
ჩემის მამკვლელის ქალისა,
ნაშთი მის ხელის, ან ფეხის,
ან მადლიანის თვალისა.
ვიცნობ, არ მომეტყუება
ფერფლიც-კი იმის ძვალისა!“
გოდერძის ღელა წავიდა,
მეფეს შესთხოვდა ჩოქითა,

შესთხოვდა რასღაც გულმწუხრად,
 ცრემლის დენით და ოხვრითა.
 გურგენმა შერე მოიხმო...
 მოვიდა ნაცარივითა,
 ფერ-გონი გამოჰლელიდა
 შავეთში ნატარივითა,
 მეფემ უბრძანა: „შერეო,
 მეფეთა დასადარებო,
 შენს იქით კაცსა ვერ ვპოვებ,
 ერთს კიდევ დაგავალებო,
 მამა ვარ, განა არ იცი
 წესი მშობლურის გულისა?
 ღვთისაგან მირონცხებული,
 მორწმუნე ქრისტეს სჯულისა.
 მე როგორ გავხდე მიზეზი,
 დამღევად შეილის სულისა!
 ისიც ხომ ვიცით, გოდერძის
 რისაგანაც სჭირს ჭირია...
 საცა წამალი იშოვნე,
 მატლით აუვსე პირია
 იმ ღვთისგან წყეულს გოგოსა, —
 ყველანი გაგვაკვირია, —
 იმის წამალიც გექნება,
 როგორმე მოარჩინია.
 ნახოს ბედკრულმა გოდერძიმ,
 იქნებ ეწამლოს ამითა.
 გულს ეს ურჩევნავ სხვას წამალს,
 სახმარს სმითა და ჭამითა“.
 შერესა გავერანებულს
 ხმა შემოესმა გვამითა:
 „გახსოვდეს, ნუ დაივიწყებ,
 ფიცი რომ მომეც ღამითა;
 გახსოვდეს, კარგად გახსოვდეს
 ჩემდ მოცემული პირობა,
 გამაგრდი ციხესავითა,
 გამოიჩინე გმირობა!“

ჯერ ხმა არ ისმის შერესი,
თაყჩაყიდებით მდგარისა,
რომ ხმა მოვიდა მწუნხარე
სამგლოვიარო ზარისა.
ზარს ჯანა-ჯუხი ბანს აძლევს
მეფის სასახლის კარისა.
გუნდი მოერტყა სრა-სახლსა
შავად ჩაცმულის ჯარისა.
ისმოდა „ვაი“-ს ძახილი,
ხალხის გლოვა და ქვითინი.

მეფე (შერეს)

შერეუ, ეს რა ამბავია,
ეს რის ხმაა და ბიბინი?

შერე

გლოვაა... აღარც გლოვაა...
სალხინო მგონავ ღიღინი.

მეფე

აბა, შეიტყე, კარებთან
ვისილაც მესმის ტიტიინი...
შერე რა გასცდა მეფესა,
უფრო განშირდა ყვირილი,
ისმის მეფესთან მისულის
სახლთუხუცესის ტირილი.
პირსისხლიანი მოხუცი,
თავზედ დაყრილის ქვიშითა,
სამძიმარს ეტყვის მეფესა
კენესით და ოხვრა-ვიშითა:
„დაიქცა თქვენი ღუშმანი,
თქვენი მტერი და ორგული,
როგორც თქვენის ძის გარდაცვლამ
მე დამიდაგა სულ-გული.“

და განა მართო ერთისამ?..
 ეთერიც მასთან მკვდარია.
 რამდენი ომი მინახავს,
 რამდენი სისხლის ღვარია,
 მე სხვა აღარა მინახავს
 ამაზე შესაზარია.
 რაკი გავიგეთ, მეფეო,
 ის თქვენი დანაბარია,
 ეთერი გამოვიყვანეთ
 თქვენის ძის სანახავადა.
 მოკვდამა წამოიწია
 მის გულში ჩასაკრავადა.
 ხელი მოჭხვია კიდევ
 ცხოველის პირის-კანითა,
 სიცოცხლე ვეღარ დაიძგნო
 გამოლეულის ჯანითა
 და, ჩვენს უცნობლად, ეთერმაც
 თავი დააკლა დანითა.
 ჯერაც გულშივე ურჭვია
 დანა შავის რქის ტარითა“.

ამის გამგონეს გურგენსა
 პირზე დაედუა ჯანდია:
 „ვაჰ, ჩემო ყოფნავ, სიცოცხლევე,
 სამეფო დამრჩა კარ-ღია!
 ლიბო ამ ჩემის ქვეყნისა
 ღმერთმა რად გამაარღვია?
 რად შეიშურა ჩემთვისა
 გამოუცდელი ბაღღია?!“

XIV

მზე მადლა წამოსულიყო
 პირითა მოცინარითა,
 თუმც მას ქვეყანა უცქერდა
 თვალებით მოტირალითა.
 ძაძა ჩაიცვა ქალაქმა,

სატახტომ გურგენისამა.
 ცრემლების წმენდა დაიწყეს
 ხელებმა უხვებისამა.
 მეფის სასახლის კოშკებზე
 შავი ფრიალებს ალმები
 და იმ სარიგოს ცეცხლისა
 სვეტ-სვეტად ადის კვამლები.
 მეფის სასახლის ეზოში
 ლაშქარი იდგა მდუმარე,
 ჯარის წინ ხმაღს დაბჯენილი
 ლომი სპასკეტი მწუხარე;
 თვალთაგან გადმოსდიოდა
 ყველას ცრემლები მდუღარე.
 ჯარს აყვარა ფარ-ხმალი,
 შუბებიც გადაეყვართ,
 იქვე დაესჭოთ დროშები,
 ზედ ძაძა გადაეფართ.
 არსით ისმოდა ბუკის ხმა,
 დაფის ფიცხელი კიჟინი,
 მგოსანთა მღერა ტრფობაზე
 და ლაშქრობაზე ღიღინი.
 ბულბულს, იადონს უბრძანეს,
 საქმე მივარდა წყენაზე,
 გულში ჩაეკლათ გრძნობანი,
 ხელი აედოთ მღერაზე.
 ჩამოხსნეს მათი გაღია,
 სარდაფში დადგეს კერაზე.
 მთელი ქალაქი მომსქდარა,
 ყველა: დიდი და მცირია;
 კაცი და ქალი ურჩევლად,
 მდიდარი, გლახა, მწირია,
 უცდიან, ნახონ ცხედრები,
 დღეს მათ დამარხვა სჭირია,
 დღეისად დასაფლავება
 თვით მეფის დანაპირია,
 მეფისგან გამონაცხადი
 შიკრიკის დანაყვირია.

აგერ გამოჩნდნენ მოძღვრები,
თან ვეზირებიც მწყობრადა,
აქ მხოლოდ შერე არა სჩანს,
მარტოდ რჩენილი ობლადა.
ორს კუბოს მოასვენებენ,
ერთს ხისას, სხვა-კი ძვირია,
ძვირფასად შეხამებულსა
თეთრს, ვით თოვლი და კირია...
გაუდგა ხალხი კუბოებს
გროვად, გროვები ხშირია,
ალბათ, საერთო ჭირი სჭირთ,
რომ ყველა ანატირია!
მოძებნეს ერთი ადგილი
უდაბნო, განაპირია,
მეფის ძის ანდერძისამებრ,
ტყვიანი მთისა ცხვირია.
დამარხეს ერთად, ცოტას-კი
ერთურთზე მოშორებითა,
როგორც უბრძანა მეფემა,
რომ არ ვსთქვათ მოჭორებითა.
საკვირველს ამბავს იტყვიან
ამ ადგილს ნანახისასა:
ია უზრდავის წლით-წლამდე
ამ ბეჩავს კუბოს ხისასა,
და ვარდი პირმოდიმარი
სამარეს გოდერძისასა.
იას შორს ყოფნა არ უშლის,
ვარდს ეკონება პირითა
და ამ საფლაუთა ფეხითია,
ცოლ-ქმრის სამარის ძირითა,
უკვდავებისა წყარო დის
ძვირფასის ოქროს მილითა.
ამ ადგილს ბუღბუღი უძღერს
საღამოთი და დილითა;
ვისაც-კი ის წყალი უსვამს,

ურჯულოს, რჯულიანითა,
იმას არ უვლავ ქვეყნადა
გულითა წყლულიანითა.
იმან არ იცის სიბერე,
არც მომაკვდავად სწერია;
ვინც უნდა იყოს, ვინც უნდა,
თუნდ სულ უბრალო მწერია!

XV

— ბეჩაეი შერე სადღაა,
სიცოცხლე-გაარმებული?
— კარზე ზის, დანასა ჰლესავს,
გონება-გააფთრებული.
— დანა რად უნდა ვეზირსა,
რა აქვის გასაკეთები?
სთქვი შერეს იდუმალ ყოფნის,
საქმე მის განაკეთები?
— დიდი ხანია გლახაკობს,
თვალებით დანაფეთები.
ბოლოს და ბოლოს დასჩემდა
სიგიჟე, რაღაც ფეთები.
მან ვეზირობა უარჰყო,
დააქვს ტიტველი ფეხები
და ხმას არ იღებს, როს თავში
უფაჩუნებენ გლეხები.
ტანზე ჭილობი აცვია,
სახე აქვს შესაზარები.
კაცის დანახვა აშინებს,
მირბის, ეძალვის ყველასა;
ხრამებში, მთაში და ღრეში
ჩხავის, აჯავრებს მელასა
და დაიყმუველებს მგელივით,
თითქოს ღმერთს სთხოვდეს შველასა.
ხან ლეკვივითა წკაუწკაუებს,
ძალღვით ხმარობს ენასა.

ხან ბუისავით გაჰკვივლებს
საწყაღად, ბეჩაურადა;
იმ დროსვე გადაიქცევა
ახლა მჩხავანა ტურადა;
ხან მითამ მოჭკვიანდება,
ტყე-ტყის პირთ დადის სტვირითა;
თან თავის ფარ-ხმაღს ატარებს
ერთის კუდალა ვირითა.
თქვენს დუშმანს ესეთი ყოფნა,
როგორც შერეა ჭირითა!
ყველას აშინებს მისი ხმა,
საბრალო, საშინელია,
აშინებს მისი სამყოფო
უდაბური და ბნელია.
— მარტო ტურა-მგლობს, ეგ არის,
მარტო სიბილწის მქნელია?
— ერთს წელს უდაბნოს წავიდა,
სულის მოგებას ჰლამობდა,
ბერებთან ერთად მარხულობს,
იმათთან ერთად გალობდა,
მით შერემ ვერ დაისვენა,
მაინც ისევე წვალობდა.
— დანა რად უნდა რომ ჰლესავს
შერესა დაჟინებულსა?
— თვალებს დაითხრის ბედკრული,
თვალებსა დაშინებულსა;
მოსძაგდა სინათლის სინჯვა,
მოსძაგდა ყველაფერია,
დღეს მხოლოდ სიბნელე უყვარს,
ვერ ნახოს ვერაფერია!

[1890 წ.]

სარჩევნი

ალუდა ქეთელაური.....	5
ბასტრიონი.....	23
გველის მტამელი.....	70
გოგოთურ და აფინა.....	107
სტუმარ-მასპინძელი.....	121
კალლიკა ხიმიკაური.....	154
სისხლის კიეზა.....	165
მოსუცის ნათქვამი.....	200
კოკალა.....	210
გიგლია.....	221
ეთერი.....	234

50 წიგნი, რომელიც უნდა წაიკითხო, სანამ ცოცხალი ხარ

„კვირის პალიტრის“ ბიბლიოთეკა

წიგნი 33

რედაქტორი ლია შარვაშიძე

კორექტორები: მარინა ინანიშვილი

ნატალია ჩიმაკაძე

ეკა გუნთაიშვილი

კომპიუტერული უზრუნველყოფა დათო მოსიაშვილი

ყდის დიზაინი ეთერ გზირიშვილი

პროექტის მენეჯერი თინათინ ასათიანი

გამომცემლობა პალიტრა L, 2012

მისამართი: იოსებძის ქ. 49, ტელ.: 238-38-71

E-mail: book@palitra.ge

www.50.kvirispalitra.ge

სერიის წინა წიგნები

წიგნი 1

ონორე დე ბალზაკი
შაბრენის ტყავი

წიგნი 2

ჯეკ ლონდონი
მარტინ იდენი

წიგნი 3

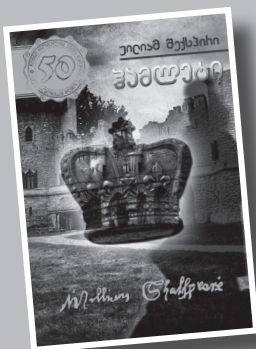
შოთა რუსთაველი
ვეფხისტყაოსანი

წიგნი 4

ალექსანდრე დიუმა
სამი მუშავეუი
ორ ტომად

წიგნი 5

უილიამ შექსპირი
ჰამლეტი

წიგნი 6

ფიულ ვერნი
80 000 კილომეტრი ფანტაზიები

წიგნი 7

მიხაილ ბულგაკოვი
ოსტატი და მარბარიტა

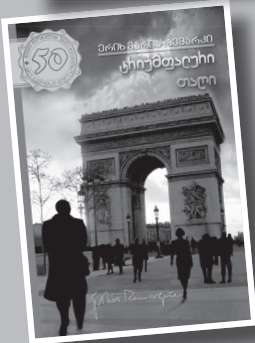
წიგნი 8

ოსკარ უაილდი
დორიან გრეის პორტრეტი

წიგნი 9

ჩარლზ დიკენსი
ღვენილ კოპერფილდი

წიგნი 10

ერიხ მარია რუმარკი
ტრიუმფალური თაღი

წიგნი 11

ფრედერიკ ბეგბედერი
99 ფრანკი

წიგნი 12

ედგარ პო
მითსრობები

წიგნი 13

ჰომეროსი
ოდიზეა

წიგნი 14

მან რიდი
უთავო მხედარი

წიგნი 15

თომას მანი
ბუდენბროკები
ორ ტომად

წიგნი 16

მარკ ტვენის
ტომ სოიერის თავგადასავალი

წიგნი 17

კონსტანტინე გამსახურდიას
დიდოსტატის მარჯვენა

წიგნი 18

მიგელ და სერგანტესი
დონ კისოტი
ორ ტომად

წიგნი 19

ო' ჰენრი
მოთხრობები

წიგნი 20

შტეფან ცვაიგი
მარიამ სტიურმერი

წიგნი 21

მარიო პიუზო
ნათელია

წიგნი 22

გუსტავ ფლობერი
მაღამ ბოგარი

წიგნი 23

ჯორჯ ორუელი
1984

წიგნი 24

სტენდალი
წითელი და შავი

წიგნი 25
ფილოლოგ დოსტოვესკი
კმეზი პარამაზოვი
ორ ტომად

წიგნი 26
ერნესტ ჰემინგუეი
მშვიდობით, იარალო!

წიგნი 27
გი დე მოჰასანი
დამანი მეგობარი

წიგნი 28
რიუნოსკე აკუტაგავა
მითხრობები

წიგნი 29
უილიამ თუკერეი
ამაოვების ბაზარი
ორ ტომად

წიგნი 30
ჰაინრიხ ბიოლი
კლოუნის თვალებზედა

წიგნი 31
დანტე ალიგიერი
ღვთაებრივი კომედია

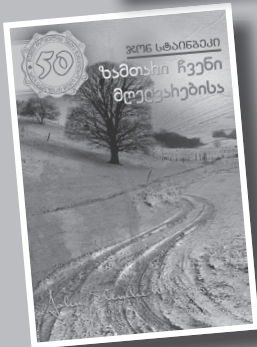

წიგნი 32
შარლოტა ბრონტე
ჯეინ ეარი

სერიის მომდევნო წიგნები

ვიქტორ ჰიუგო
კაცი, რომელიც იცინის
ორ ტომად

ჯონ სტაინბეკი
ზამთარი ჩვენი მდედრებისა